

Tussen kwaad of erger

Een empirisch onderzoek naar beschuldigingen
van seksueel kindermisbruik tijdens
(echt)scheidingen en daaropvolgende
familierechtelijke procedures over kinderen

Anne Smit

© Anne Smit

ISBN: 978-94-92801-71-5

Cover design: Claire de Beer

Layout en print: proefschrift-aio.nl

Dit onderzoek is gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor
Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) met het financieringsinstrument
Onderzoekstalent R/000679.01.

VRIJE UNIVERSITEIT

Tussen kwaad of erger
een empirisch onderzoek naar beschuldigingen van seksueel kindermisbruik
tijdens (echt)scheidingen
en daaropvolgende familierechtelijke procedures over kinderen

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad Doctor
aan de Vrije Universiteit Amsterdam,
op gezag van de rector magnificus
prof.dr. V. Subramaniam,
in het openbaar te verdedigen
ten overstaan van de promotiecommissie
van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid
op donderdag 16 mei 2019 om 11.45 uur
in de aula van de universiteit,
De Boelelaan 1105

door
Anne Eline Smit
geboren te Leiden

promotoren: prof.dr.mr. C.C.J.H. Bijleveld
prof.mr. M.V. Antokolskaia

Leescommissie:

prof.dr. J. Hendriks

Vrije Universiteit Amsterdam

prof.mr. E. Niemeijer

Vrije Universiteit Amsterdam

prof.mr. P. Vlaardingerbroek

Universiteit van Tilburg

dr. V. Smits

Universiteit van Tilburg

dr. C.A.E.M. Goosen MDR

IMS | International Mediation Services

Voor Marion

Inhoudsopgave

HOOFDSTUK 1:	
ALGEMENE INLEIDING	13
1.1 Inleiding	13
1.2 Onderzoeksvragen	20
1.3 Onderzoeksdesign	21
1.3.1 Literatuurstudies	21
1.3.2 Analyse van dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming, beschikkingen en justitiële documentatie	22
1.3.3 Focusgroep en interviews met civiele rechters en advocaten	23
1.3.4 Literatuurstudie en interviews met medewerkers van de zedenpolitie en het Openbaar Ministerie	24
1.4 Opbouw van het boek	24

HOOFDSTUK 2:	
JURIDISCHE CONTEXT VAN HET ONDERZOEK	27
2.1 De achtergrond van relevante ontwikkelingen in het familierecht	27
2.2 De achtergrond van de strafbaarstelling van- en ontwikkelingen in maatschappelijke opvattingen over seksueel kindermisbruik	34
2.2.1 Ontwikkelingen in het denken	34
2.2.2 Ontwikkelingen in opsporing en wetgeving	35
2.2.3 Seksueel kindermisbruik in het Wetboek van Strafrecht	36

HOOFDSTUK 3:	
BETWEEN SCYLLA AND CHARYBDIS: A LITERATURE REVIEW OF SEXUAL ABUSE ALLEGATIONS IN DIVORCE PROCEEDINGS	39
3.1 Introduction	39
3.2 Research Question	42
3.3 Method	43
3.3.1 Selection of articles	43
3.3.2 Definitions	43
3.4 Results	45
3.4.1 Prevalence	46
3.4.2 Judicial response	47

3.4.3 Founded vs. unfounded	50
3.4.4 Consequences	52
3.5 Conclusions	52
3.6 Discussion	54

HOOFDSTUK 4:	
BESCHULDIGINGEN VAN SEKSUEEL KINDERMISBRUIK	
TIJDENS EEN CIVIELRECHTELIJK GESCHIL OVER DE	
KINDEREN: AARD, CONTEXT EN AFHANDELING	57
4.1 Inleiding	57
4.2 Onderzoeksvragen	63
4.3 Methode	64
4.3.1 De steekproef	64
4.3.2 Instrumenten	66
4.3.3 Analysemethode	66
4.4 Resultaten	67
4.4.1 Wat zijn de kenmerken van de gezinnen en het conflict?	67
4.4.2 In welke fase van het conflict wordt de beschuldiging van seksueel kindermisbruik geuit?	70
4.4.3 Kenmerken van de beschuldiging	72
4.4.4 In hoeveel zaken is bekend of het vermeende seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden?	76
4.4.5 Afdoening	78
4.4.6 Neemt de rechter andere beslissingen over de kinderen afhankelijk van de waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik?	81
4.4.7 Wat is er bekend over de gevolgen van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik voor het gezin?	82
4.5 Conclusie	85
4.5.1 Sterke punten	87
4.5.2 Beperkingen	87
4.5.3 Nader onderzoek	89

HOOFDSTUK 5:	
HET BESLUITVORMINGS-PROCES VAN CIVIELE RECHTERS IN PROCEDURES OVER DE GEVOLGEN VAN EEN (ECHT) SCHEIDING MET EEN BESCHULDIGING VAN SEKSUEEL KINDERMISBRUIK	91
5.1 Inleiding	91
5.1.1 Deze studie	95
5.2 Methoden	96
5.2.1 Soort data	96
5.2.2 Instrumenten	97
5.5.3 Analyse methode	98
5.4 Resultaten	98
5.4.1 Wat zijn de kenmerken van de zaken waarin een beschuldiging voorkomt?	98
5.4.2 Welke beslissingen nemen rechters in zaken met een beschuldiging en welke overwegingen spelen daarbij?	100
5.4.3 Is er behoefte aan specifieke richtlijnen of andere verbeteringen om dit soort zaken beter te kunnen behandelen?	111
5.5 Conclusies en aanbevelingen	115

HOOFDSTUK 6:	
STRAFRECHTELIJKE AFHANDELING VAN BESCHULDIGINGEN VAN SEKSUEEL KINDERMISBRUIK IN DE CONTEXT VAN SCHEIDINGSPROBLEMATIEK	119
6.1 Inleiding	119
6.2 Resultaten	122
6.3 Conclusie	132

HOOFDSTUK 7:	
ALGEMENE CONCLUSIE	137
7.1 Conclusies	137
7.1.1 Beperkingen en sterke punten	138
7.1.2 Prevalentie	140
7.1.3 Aard van de beschuldigingen	141
7.1.4 Gegrondheid van de beschuldigingen	142
7.1.5 Familiale context van de beschuldigingen	142

7.1.6 Juridische context van de beschuldigingen	143
7.1.7 Besluitvormingsproces civiele rechters	144
7.2 Beleidsaanbevelingen en suggesties voor vervolgonderzoek	146
7.2.1 Beleidsaanbevelingen	146
7.2.2 Suggesties voor vervolgonderzoek	150
BIBLIOGRAFIE	152
SAMENVATTING	159
SUMMARY	171
APPENDIX 1:	
SCORINGSFORMULIER RAAD VOOR DE KINDERBESCHERMING	182
APPENDIX 2:	
SCORINGSFORMULIER BESCHIKKINGEN RECHTBANK	184
DANKWOORD	186
CURRICULUM VITAE EN PUBLICATIES	189

HOOFDSTUK 1: ALGEMENE INLEIDING

1.1 Inleiding

Op het moment van schrijven van dit proefschrift worden ongeveer 35.000 echtscheidingen per jaar afgehandeld door rechtbanken in Nederland. In iets meer dan de helft van deze gevallen zijn daar minderjarige kinderen bij betrokken (Ter Voert, 2018). Steeds meer kinderen worden buiten een huwelijk geboren en opgevoed. Als de ouders dan uit elkaar gaan, zijn er evenzeer vragen over gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken, of omgang waar, in het geval van een geschil de rechter een uitspraak over moet doen. Hoewel een grote meerderheid van de (echt)scheidingen redelijk harmonieus verloopt in de zin dat de ouders in staat zijn goede en werkbare afspraken te maken over de kinderen, is er een – ogenschijnlijk groeiend – deel dat daar niet toe in staat is of waar allerhande problemen zijn. Dit proefschrift onderzoekt die problematische gevallen waar tijdens een familierechtelijke procedure over de kinderen een van de ouders de andere ouder beschuldigt van seksueel misbruik van een of meer van hun kinderen.

De World Health Organization hanteert voor seksueel kindermisbruik de volgende definitie:

Child sexual abuse is the involvement of a child in sexual activity that he or she does not fully comprehend, is unable to give informed consent to, or for which the child is not developmentally prepared and cannot give consent, or that violate [sic] the laws or social taboos of society. Child sexual abuse is evidenced by this activity between a child and an adult or another child who by age or development is in a relationship of responsibility, trust or power, the activity being intended to gratify or satisfy the needs of the other person. (World Health Organization, 1999, p. 13-17)

Seksueel kindermisbruik staat de laatste jaren in de maatschappelijke aandacht. Vanaf de jaren tachtig is de kennis over de schadelijkheid van seksueel misbruik in de kindertijd toegenomen. Uit zowel nationaal als internationaal empirisch onderzoek is gebleken dat mensen die in hun jeugd seksueel misbruikt zijn, op

latere leeftijd een verhoogde kans hebben op bijvoorbeeld psychopathologie, zelfmoord, middelengebruik, een laag zelfbeeld, echtscheiding, overgewicht, minder bevredigend werk hebben en een lagere opleiding (Browne & Finkelhor, 1986; Molnar, Buka & Kessler, 2001; De Jong et al., 2015; De Jong & Bijleveld, 2015; Afifi et al., 2009; Trickett, Noll, & Putnam, 2011).

Ieder kind is sociaal en juridisch toevertrouwd aan de zorg van de ouders. De ouders zijn primair verantwoordelijk voor het geestelijk en lichamelijk welzijn en de veiligheid van een kind (art. 1:247 lid 2 BW). De ouders zijn de meest aangewezen personen om misbruik van hun kinderen te signaleren, en het kind te beschermen. Als een kind echter misbruikt wordt door de eigen ouder, binnen de geslotenheid van het nucleaire gezin, is het kind in zekere zin in 'double jeopardy'. Niet alleen wordt het kind misbruikt – het kind wordt blootgesteld aan misbruik door een vertrouwenspersoon waar het kind juist op zou moeten kunnen bouwen. Wanneer het misbruik door de ouder(s) zelf wordt gepleegd, lijken de gevolgen, zo blijkt uit onderzoek, ernstiger (Browne & Finkelhor, 1986; De Jong en Bijleveld, 2015).

Het is de vraag waar de bescherming die het kind nodig heeft in zo'n situatie vandaan zou moeten komen. De privacy van het gezin is beschermd door artikel 8 van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en het gezin is derhalve in beginsel afgeschermd van inmenging van buitenaf. Als een ouder zijn of haar eigen kind seksueel misbruikt, is de andere ouder doorgaans de eerste persoon die het misbruik kan doen stoppen en daarmee het kind in bescherming neemt, bijvoorbeeld door melding te doen bij de huisarts, politie, of Veilig Thuis. Uit onderzoek is echter bekend dat soms de ene ouder – meestal de moeder – tijdens het huwelijk 'een oogje dichtknijpt' voor grensoverschrijdend seksueel gedrag jegens de kinderen van de andere ouder – meestal de vader (Wijkman, 2014). De redenen daarvoor kunnen variëren van blinde liefde en goedgelovigheid tot angst voor huiselijk geweld, een (echt)scheiding, schande, schending van de eer van de familie of andere vormen van intimidatie. Een (echt)scheiding kan dan de ruimte bieden aan de moeder om seksueel misbruik van haar kind(eren) wel te melden.

Het is lastig om betrouwbare uitspraken te doen over de prevalentie van seksueel kindermisbruik in het algemeen. Het doen van uitspraken over cijfers over seksueel misbruik in gezinsverband, laat staan over seksueel misbruik in gezinnen waar de ouders uit elkaar gaan of zijn, is nog lastiger. Uit de jaarlijkse Veiligheidsmonitor blijkt dat 0,1% van de bevolking in 2017 slachtoffer was geworden van een seksueel delict (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2018, p. 72). Hierbij zijn echter alleen oudere slachtoffers meegenomen (boven de 15 jaar). De meeste slachtoffers van

seksuele delicten blijken vrouw te zijn, en in ongeveer de helft van de gevallen is de dader een bekende van het slachtoffer (Wittebrood, 2006; Van Dijk, Van Kesteren & Smit, 2007). Uit (al wat ouder) onderzoek op basis van strafdossiers blijkt dat dader en slachtoffer in driekwart van de zaken bekenden van elkaar zijn, en bij minderjarige slachtoffers ligt dit percentage vermoedelijk nog hoger (Daalder & Essers, 2003).

Er heerst in het algemeen een lage bereidheid onder slachtoffers om te rapporteren over seksuele delicten, zowel bij de politie als bij deelname aan een slachtofferenquête. Daar zijn verschillende redenen voor beschreven. Seksuele delicten kunnen gevoelens van schaamte oproepen, slachtoffers willen het delict niet herbeleven, zij kunnen bang zijn voor de daders en voor wat een onthulling in gang zou kunnen zetten en de daders kunnen druk uitoefenen op de slachtoffers om niet naar buiten te treden met hun verhaal (Commissie Samson, p. 46-47). Wat daarnaast bijdraagt aan de lage aangiftebereidheid is de geringe kans dat de aangifte tot een resultaat leidt (Brouwers & Smit, 2005; Bijleveld, 2007, p. 320). Over het algemeen speelt seksueel misbruik zich af achter gesloten deuren, in een een-op-een setting, waardoor het moeilijk is beschuldigingen bewezen te krijgen.

De hiervoor genoemde redenen waarom seksueel misbruik ondergerapporteerd wordt, gelden voor een groot deel, en mogelijk sterker, ook voor minderjarigen. Het opsporen van seksueel kindermisbruik is lastig: van de ongeveer 5500 gemelde incidenten van seksueel geweld tegen kinderen, kon er in ongeveer 750 incidenten bevestigd worden door de politie dat het misbruik had plaatsgevonden (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2014, p. 12)¹. Bij rapportage en opsporing van seksueel kindermisbruik spelen dezelfde problemen als hierboven geschetst. Daarbovenop is het de vraag of kinderen vooral op jonge leeftijd seksueel grensoverschrijdend gedrag als zodanig kunnen herkennen en aan derden melden. Daarnaast zijn kinderen moeilijk te bevragen, omdat zij zich verbaal nog niet goed kunnen uitdrukken. Kinderen onder de 3 à 4 jaar zijn minder goed in staat herinneringen aan te maken die voor een langere tijd bewaard blijven. Hierdoor kunnen kinderen onder de 4 jaar oud niet verhoord worden en kinderen tussen de 4 en 12 jaar oud alleen door een speciaal opgeleide studioverhoorder in een kindvriendelijke verhoorstudio (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2014, p. 180).

---

1 Gemiddelde uit de periode 2008-2012 berekend aan de hand van verschillende databronnen.

Dit proefschrift richt zich op de context van ouders die uit elkaar gaan of al uit elkaar zijn op het moment dat er een beschuldiging van seksueel kindermisbruik naar voren komt. Dat niet elk huwelijk standhoudt is een feit, en dat er bij echtscheidingen regelmatig kinderen betrokken zijn is ook reeds gememoreerd. Veel ouders komen relatief vreedzaam tot goede afspraken over onder andere de kinderen, maar er zijn ook regelmatig problemen tijdens of na het beëindigen van een relatie met betrekking tot het vermogen, de alimentatie of de kinderen. Het fenomeen ‘vechtscheiding’ krijgt de laatste jaren steeds meer aandacht, een situatie die wel gedefinieerd wordt als een hoogoplopend conflict rond of direct na een scheiding, waarbij de ouders niet meer in staat zijn de belangen van hun kinderen in te zien en het conflict erop is gericht de ander te schaden of zijn of haar relatie met de kinderen. Over de prevalentie van vechtscheidingen is weinig bekend; naar schatting ligt het op het moment van schrijven tussen 6% en 10% van alle scheidingen (Antokolskaia, 2016, p. 4; Baracs & Vreeburg-Van der Laan, 2014, p. 16; Geurts & Ter Voert, 2014, p. 72; Spruijt, 2013, p. 266).

Zoals boven genoemd kan in geval van seksueel misbruik van de kinderen een (echt)scheiding juist de ruimte bieden om het misbruik te ontdekken en te melden. Hoewel een melding gedaan zou kunnen worden nadat de ouders al uit elkaar zijn, kan het misbruik ook de reden zijn van de breuk tussen de ouders. Er is wel geopperd dat in de hitte van de strijd tijdens een scheiding een van de ouders een ongefundeerde beschuldiging van seksueel kindermisbruik als ultiem wapen in de strijd om de kinderen zou kunnen gooien. Beschuldigingen zouden dan opzettelijk vals zijn als vorm van wraak, bijvoorbeeld bij overspel of vanwege een nieuwe partner van de andere ouder, of als een ultiem machtsmiddel om de kinderen van de andere ouder weg te houden.

In een deel van de gevallen is het kind daadwerkelijk slachtoffer van seksueel misbruik, maar een deel van de beschuldigingen kan onterecht zijn. Er dient echter met nadruk gezegd te worden dat onjuiste of ongegronde meldingen niet per definitie *opzettelijk* vals zijn. Een moeder kan signalen van het kind, zoals bedplassen, nachtmerries en tegenzin om naar de vader te gaan, verkeerd interpreteren als signalen van seksueel misbruik, signalen die ook kunnen samenhangen met ondervonden stress door de scheiding van de ouders.²

---

2 Er wordt voor de leesbaarheid hier telkens over de moeder als beschuldigende ouder en de vader als beschuldigde ouder gesproken. Dat is, zo blijkt uit dit promotieonderzoek, in bijna alle gevallen zo, alhoewel er uitzonderingen zijn.

Het is erg lastig om vast te stellen of er misbruik daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Veelal zal onduidelijk zijn wat er aan de hand is: of de beschuldiging op waarheid is gebaseerd, of – al dan niet opzettelijk – onjuist is. Terwijl dit vaak onduidelijk zal zijn, moet de civiele rechter echter wel, met de wetenschap van het *risico* dat het kind seksueel wordt misbruikt, een beslissing nemen over gezag, verdeling van zorg en opvoedingstaken of omgang. Hoe doet die rechter dat en waar loopt hij tegenaan in dit soort zaken? Dit zijn vragen die in dit proefschrift centraal staan.

Men zou zich kunnen afvragen waarom dit onderwerp interessant is vanuit *familierechtelijke* optiek te onderzoeken, het betreft hier immers een beschuldiging van een strafbaar feit. Dat soort aantijgingen kunnen onderzocht worden door de politie en vervolgens binnen een strafrechtelijk traject afgewikkeld worden, eindigend in een schuldigverklaring of niet. De civiele rechter, die verantwoordelijk is voor de familierechtelijke beslissingen over kinderen rondom en na de scheiding, zou dan het oordeel van de strafrechter kunnen volgen. Zo simpel ligt het echter niet. Er is namelijk een wezenlijk verschil tussen het strafrecht, waar iemand in staat van beschuldiging voor onschuldig wordt gehouden tot het tegendeel is bewezen, en het familierecht, waar de bescherming en het belang van het kind centraal staat. De uitspraak van Sir William Blackstone (1765-1769) illustreert het strafrechtelijk beginsel: “It is better that ten guilty people escape, than that one innocent suffer”. Dit onderstreept de strenge eisen die aan strafrechtelijk bewijs gesteld worden; er moet nagenoeg geen twijfel zijn dat de verdachte schuldig is om hem te kunnen veroordelen. In het geval waarin bijvoorbeeld een vader wordt beschuldigd van seksueel misbruik van zijn eigen kind, wordt binnen het strafrechtelijk traject de vader centraal gezet en moet de strafrechter overtuigd genoeg zijn van de schuld van de vader om tot een veroordeling over te kunnen gaan. Bij familierechtelijke procedures omtrent kinderen staat echter de veiligheid van het kind centraal. Hierdoor is het uitgangspunt van het familierecht dat als een kans bestaat dat het kind aan seksueel misbruik wordt blootgesteld, de civiele rechter alle maatregelen die hem of haar ter beschikking staan, kan en mogelijk zelfs moet nemen om het kind te beschermen. De civiele rechter is daarmee niet gebonden aan de hoge bewijsdrempel die de strafrechter hanteert, maar mag zijn of haar beslissingen baseren op een risico-inschatting voor het kind. Bijvoorbeeld, als op een schaal van 1 tot 10 (waarbij bij 10 geldt dat de schuld onomstotelijk bewezen kan worden) het bewijs van seksueel kindermisbruik een 8 scoort, dan zal de strafrechter de vader waarschijnlijk vrijspreken vanwege onvoldoende bewijs. De civiele rechter zal echter het risico voor mogelijke blootstelling van het kind aan misbruik dusdanig hoog kunnen inschatten dat hij dit mee zal nemen bij een beslissing over gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang.

Wanneer civiele rechters uitspraken moeten doen over kwesties omtrent gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang, wordt, als de kinderen mogelijk seksueel worden misbruikt, de invulling van het belang van het kind voor de rechter belangrijker maar ook complexer. Aan de ene kant heeft het kind veel belang bij goed contact met zijn of haar vader, aan de andere kant kan de vader degene zijn die het kind seksueel misbruikt. Indien van het misbruik melding bij de politie is gemaakt, zou – zoals reeds geopperd – de civiele rechter de uitkomsten van het strafrechtelijk traject kunnen afwachten. Er zal echter niet in alle zaken aangifte worden gedaan of vervolging plaatsvinden, en ook de uitkomst van het strafrechtelijk onderzoek hoeft geen uitsluitsel te geven over het misbruik. Daarnaast is het denkbaar dat er geen tijd is om de uitkomst van een wel opgestarte strafrechtelijke procedure af te wachten.

Een van de hulpmiddelen die civiele rechters tot hun beschikking hebben is een onderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK). Deze kan een gezag- en omgangsonderzoek instellen waarin de situatie van en rondom het kind wordt onderzocht. Dit gebeurt door middel van gesprekken met de ouders, vaak met het kind zelf, en met betrokken personen en hulpverleningsinstanties. De raadsonderzoeker koppelt met een raadsrapportage, die is opgesteld samen met een gedragsdeskundige en juridisch deskundige, terug aan de rechter wat de bevindingen zijn, en adviseert over beslissingen omtrent de kinderen. Het gezag- en omgangsonderzoek kan bij vermoedens van ernstige opvoedings- of gezinsproblematiek eventueel uitgebreid worden met een beschermingsonderzoek. Als de situatie van de minderjarige er aanleiding voor geeft dan kan de RvdK de rechter verzoeken om een kinderbeschermingsmaatregel zoals een uithuisplaatsing op te leggen.

De civiele rechter zal tegen de achtergrond van onzekerheid of de beschuldiging van seksueel misbruik wel of niet gegrond is beslissingen moeten nemen over gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken, en omgang. Rechters hebben echter geen richtlijnen hoe zij het risico van misbruik moeten plaatsen in hun besluitvormingsproces. Er is ook geen achtergrondinformatie beschikbaar over de gemiddelde verhouding tussen gegronde en ongegronde vermoedens of beschuldigingen in dit soort situaties. Daarnaast is er weinig informatie over 'best practices' van afhandelingen van dit soort zaken door civiele rechters. Al met al staan civiele rechters in dit soort zaken waarschijnlijk vaak met lege handen, en zijn zij aangewezen op hun eigen inschatting en die van hulpverleningsinstanties. Hoewel rechters waarschijnlijk zelf wel een inschatting maken van de situatie, kunnen verkeerde beslissingen hier vergaande gevolgen hebben. Als een rechter

een gegronde beschuldiging niet als zodanig herkent, dan zou het kind blootgesteld kunnen worden aan meer misbruik. Aan de andere kant, als een rechter een onterechte beschuldiging serieus neemt, kunnen relaties tussen vaders en kinderen onnodig beschadigd worden. Het beoordelen van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik binnen een (echt)scheidingsprocedure of vervolgprocedure over kinderen is voor de civiele rechter al met al geen gemakkelijke taak.

Onderzoek naar het beoordelend en besluitvormend proces van civiele rechters bij dit soort zaken, de rol daarbij van eventuele adviezen van de RvdK, de kenmerken van de gezinnen en de (echt)scheidingsprocedure, en eventuele interferentie of samenloop van een strafrechtelijk en het civielrechtelijk traject, is schaars tot afwezig. Onduidelijk is tevens hoe groot de omvang van dit probleem is: er is geen informatie over de prevalentie van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik in het kader en in de nasleep van een ouderlijke scheiding, noch over de verhouding tussen gegronde en niet-gegronde beschuldigingen. Gezien het groeiend besef van de schadelijke gevolgen van (echt)scheidingen en ouderlijke conflicten tijdens en na problematische of 'vechtscheidingen' in het kader waarvan de beschuldigen worden geuit en de mogelijke ernstige gevolgen van seksueel kindermisbruik, is meer kennis over deze materie van belang.

1.2 Onderzoeksvragen

In dit proefschrift staat de volgende vraag centraal:

Wat is de prevalentie, aard, familiale en juridische context van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik, geuit door een van de ouders tegen de andere ouder in het kader van een (echt)scheidingsprocedure of een daaropvolgende familierechtelijke procedure betreffende gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang, en welke invloed heeft deze beschuldiging op het besluitvormingsproces van civiele rechters in deze procedures?

Deze vraag valt uiteen in vijf deelvragen die in de komende hoofdstukken aan bod komen.

Deelvraag 1

Wat is de familierechtelijke en strafrechtelijke context waarin beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens familierechtelijke procedures plaatsvinden?

Deelvraag 2

Wat is er uit internationaal en nationaal onderzoek bekend over de prevalentie en gegrondheid van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik in (echt)scheidingsprocedures, en de afhandeling door de civiele rechter van dit soort zaken?

Deelvraag 3

Wat is in Nederland de aard en familiale context van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens een (echt)scheidingsprocedure of een andere familierechtelijke procedure en hoe worden zij door de civiele rechter afgehandeld?

Deelvraag 4

Hoe verloopt het besluitvormingsproces van civiele rechters in dit type zaken?

Deelvraag 5

Welke procedures hanteren de politie en het Openbaar Ministerie bij meldingen en aangiftes van seksueel kindermisbruik, gedaan door een van de ouders tegen de andere ouder in een context van (echt)scheiding of een daaropvolgende familierechtelijke procedure?

1.3 Onderzoeksdesign

Dit proefschrift is een 'empirical legal studies' onderzoek gebaseerd op een multidisciplinair mixed methods onderzoeksdesign. De centrale onderzoeksvraag en de daaruit voortvloeiende deelvragen worden benaderd vanuit twee verschillende perspectieven: het juridische en het empirische, waarmee *law in action* in beeld wordt gebracht en geanalyseerd. Het onderzoek is meer empirisch dan normatief (*law in the books*). Een normatieve civielprocesrechtelijke analyse van de relevante (echt)scheidingszaken is nadrukkelijk niet het doel van dit proefschrift. De juridische familie- en strafrechtelijke context zoals deze beschreven wordt in hoofdstuk 2 geeft kort de materieelrechtelijke juridische achtergrond, maar schetst slechts het decor waartegen het empirische onderzoek in de volgende hoofdstukken zich afspeelt. Het juridische gedeelte is ook juridisch-multidisciplinair, omdat het inzichten van het familie(proces)recht en straf(proces)recht samenbrengt. Daar zal evenzeer geen normatieve strafprocesrechtelijke analyse van de relevante vervolgde beslissingen plaatsvinden. In de navolgende hoofdstukken wordt zowel een overzicht gegeven van (ontwikkelingen in) materieelrechtelijke juridische regels inzake het civielrechtelijke traject: de (echt)scheiding en haar gevolgen betreffende kinderen (gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang), als van de procedures bij een strafrechtelijk traject van afhandeling van de melding of aangifte van seksueel kindermisbruik. Deze bespiegelingen zijn relevant als kader voor de daaropvolgende empirische onderzoeken waarin onderzocht is wat internationaal bekend is over voorkomen en afhandeling van dit soort zaken door civiele rechters, wat de kenmerken en afwikkeling van dit soort zaken in Nederland is, en welke factoren een rol spelen bij het besluitvormingsproces van rechters daarbij.

Het multidisciplinaire design en de verscheidenheid aan data vragen om een combinatie van verschillende onderzoeksmethodes. Elke deelvraag belicht een andere kant van het onderwerp, en voor beantwoording van elke deelvraag is gebruik gemaakt van verschillende soorten data en een combinatie van onderzoeksmethodes. Per deelvraag worden de data en methodes van analyse hieronder kort toegelicht.

1.3.1 Literatuurstudies

De eerste twee deelvragen zijn beantwoord door middel van multidisciplinaire studies van relevante literatuur. Ten behoeve van de beantwoording van de eerste deelvraag zijn twee verschillende studies uitgevoerd. De eerste studie richtte zich op relevante Nederlandse familierechtelijke literatuur om de historische ontwikkelingen en een familierechtelijk kader in kaart te brengen van het

Nederlandse civielrechtelijke traject van afhandeling van (echt)scheidingszaken en/of daaropvolgende civiele zaken over gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang. Daarbij is extra aandacht besteed aan de meer beschouwende studies waarin de 'prikkel' in het familierecht zijn blootgelegd die scheidende/gescheiden ouders zouden kunnen aanzetten om door te blijven vechten en elkaar te beschuldigen. De tweede studie betreft de strafrechtelijke context van seksueel kindermisbruik. Hierin worden kort de ontwikkelingen in het denken over seksueel kindermisbruik en een aantal relevante veranderingen in de zedelijkheidswetgeving besproken. De resultaten van beide studies zijn opgenomen in hoofdstuk 2 van dit proefschrift.

Voor de beantwoording van de tweede onderzoeksvraag is relevante internationale literatuur uit verschillende onderzoeksvelden verzameld en geanalyseerd. Bij het zoeken van relevante bronnen zijn de zoekmethodes zoals gebruikt in de gedragswetenschappen gecombineerd met de methodes gebruikt door juristen. Eerst is gezocht naar relevante Engelstalige literatuur met betrekking tot beschuldigingen van seksueel kindermisbruik in de context van (echt)scheidingen met behulp van het invoeren van trefwoorden in verschillende databases. Daarnaast is verder gezocht door middel van de sneeuwbal methode, waarbij in de verwijzingen in de gevonden bronnen verder is gekeken naar andere relevante studies. Vervolgens, om zeker te kunnen zijn dat ook de relevante bronnen uit de niet-Engelstalige landen niet gemist zijn, is een aantal gezaghebbende experts op het gebied van het familierecht, criminologie en familieprocesrecht uit het netwerk van de promotoren aangeschreven. De zo geselecteerde literatuur is vervolgens bestudeerd om een verdere selectie te kunnen maken van de studies die relevant waren voor de beantwoording van de onderzoeksvraag. Deze studie resulteerde in het artikel 'Between Scylla and Charybdis', opgenomen in hoofdstuk 3 van dit proefschrift.

1.3.2 Analyse van dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming, beschikkingen en justitiële documentatie

Voor de beantwoording van de derde deelvraag is data afkomstig uit een steekproef van gezag- en omgangsonderzoeksdossiers van de RvdK geanalyseerd. De originele opzet van dit onderdeel van het onderzoek was om voor een aantal recente jaren een in statistische zin volledige populatie echtscheidingsdossiers bij rechtbanken te inventariseren. Omdat de Raad voor de rechtspraak dit verzoek afwees, moest van dit plan afgeweken worden. Omdat rechters in problematische zaken, zoals wanneer een beschuldiging van seksueel kindermisbruik wordt geuit, doorgaans

een raadsonderzoek gelasten, is het aannemelijk dat in nagenoeg alle relevante zaken met een niet evident onjuiste beschuldiging van seksueel kindermisbruik een raadsonderzoek in wordt gesteld.³ Derhalve is besloten een steekproef uit voor dit onderzoek relevante raadsonderzoeken te trekken. Deze steekproef is genomen door een willekeurige selectie van dossiers van gezag- en omgangsonderzoeken uit een aantal recente jaren te maken en hier met trefwoorden de zaken met een beschuldiging van seksueel kindermisbruik uit te halen. Deze zaken zijn vervolgens gescoord op vooraf vastgelegde variabelen en er zijn korte kwalitatieve samenvattingen gemaakt. Vervolgens zijn met behulp van de dossiernummers de zaken gekoppeld aan de bijbehorende familierechtelijke beschikkingen en zijn de uittreksels van de beschuldigde ouders opgezocht in het Justitiële Documentatiesysteem. Hierdoor was het mogelijk om een beeld te geven van de kenmerken van de (echt)scheidingszaken en/of daaropvolgende civiele zaken over gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang, en van de civielrechtelijke uitspraken en strafrechtelijke uitkomsten van de beschuldigingen. De rapporten van de RvdK zijn erg uitgebreid en bevatten veel voor deze studie relevante informatie, zoals kenmerken van ouders en kinderen, de omstandigheden waarin de gezinnen verkeerden, aard en context van de beschuldigingen, de juridische gevolgen van de beschuldiging, en de uitkomsten van een eventueel strafrechtelijk traject. De data was zowel kwalitatief als kwantitatief van aard, reden waarom gebruik is gemaakt van *mixed methods*: zowel beschrijvende statistische instrumenten zoals scoringlijsten als de kwalitatieve methode van content analyse.

Voor de dataverzameling in dit deel van de studie is toestemming verkregen van de RvdK, Raad voor de rechtspraak, en het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

1.3.3 Focusgroep en interviews met civiele rechters en advocaten

Om de vierde deelvraag te beantwoorden, is informatie gebruikt afkomstig van interviews gehouden met civiele rechters en advocaten, en van een focusgroep. Meer specifiek gaat het hier om 13 interviews met civiele rechters, 11 interviews met advocaten en een focusgroep met negen verschillende professionals. De rechters hadden allemaal veel ervaring in het familierecht en zijn benaderd via het professionele netwerk van de promotoren en door middel van de sneeuwbalmethode. De advocaten werkten bij kantoren met een focus op

---

3 De RvdK voert verschillende soorten raadsonderzoeken uit. In de context van een (echt)scheiding of de nasleep ervan is dit vrijwel altijd een gezag- en omgangsonderzoek waarbij de vraag centraal staat hoe het belang van het kind het beste wordt behartigd bij beslissingen over gezag en omgang. Een gezag- en omgangsonderzoek kan worden uitgebreid met een beschermingsonderzoek als tijdens het onderzoek zorgen ontstaan over de veiligheid van het kind. Deze beslissing wordt genomen door de RvdK, en hoeft dus niet in opdracht van een rechter genomen te worden.

(onder andere) familierecht en zijn benaderd via een oproep in de nieuwsbrief van de vereniging voor familierechtadvocaten (vFAS). De interviews waren semigestructureerd: met behulp van een vooraf vastgestelde onderwerpenlijst is er met de respondenten een gesprek gevoerd. Voor zowel de interviews met de rechters als met de advocaten gold dat nadat saturatie was bereikt er geen nieuwe respondenten benaderd werden. De focusgroep bestond uit één rechter, twee advocaten, een gedragsdeskundige en een zittingsvertegenwoordiger van de RvdK en een rechtspsycholoog met veel ervaring met strafzaken waarin beschuldigingen van seksueel kindermisbruik voorkomen. De onderzoekers namen ook deel, waarbij een van de promotoren optrad als moderator. De resultaten van alle interviews en de focusgroep zijn getranscribeerd en gecodeerd en vervolgens geanalyseerd.

1.3.4 Literatuurstudie en interviews met medewerkers van de zedenpolitie en het Openbaar Ministerie

De laatste deelvraag is beantwoord door middel van een beperkte literatuurstudie naar relevante straf(proces)rechtelijke literatuur en interne documenten van de zedenpolitie, de 'Aanwijzing Zeden' van het Openbaar Ministerie, openbare rapportages en overige trainingsdocumenten van de zedenpolitie. Daarnaast is gesproken met een expert op het gebied van de zedenrecherche met ruime praktijkervaring en een officier van justitie met veel ervaring met zedenzaken. Deze interviews zijn getranscribeerd en kwalitatief geanalyseerd.

1.4 Opbouw van het boek

Het boek is opgedeeld in zeven hoofdstukken. In het tweede hoofdstuk worden de juridische context van het onderzoek, zowel familierechtelijk als strafrechtelijk, en de relevante ontwikkelingen daarin besproken. Dit schetst de achtergrond waartegen de problematiek zich afspeelt die centraal staat in het proefschrift. Omdat beschuldigingen van seksueel kindermisbruik binnen (echt)scheidingsprocedures zowel met familierecht als met strafrecht te maken hebben, is het wenselijk beide domeinen kort te schetsen.

De daaropvolgende hoofdstukken 3 t/m 6 zijn in een aangepaste vorm gepubliceerd w in peer-reviewed tijdschriften, op het gebied van de psychologie, het familierecht en op het interdisciplinaire terrein van de sociaalpsychologische bestudering van het recht.

In hoofdstuk 3 wordt relevante internationale literatuur uit verschillende velden besproken om een overzicht te geven van wat reeds bekend is op dit terrein. Hoofdstuk 4 behelst de empirische studie van de rapporten van de RvdK, civielrechtelijke beschikkingen en justitiële documentatie. Hierin is het verloop van de zaken en de kenmerken van de gezinnen in kaart gebracht en vanuit deze resultaten was het mogelijk in hoofdstuk 5 dieper in te gaan op de overwegingen van de civiele rechters als zij beslissingen nemen over gezag- en omgangskwesties in de gezinnen waar de problematiek speelt rondom een beschuldiging van seksueel misbruik. Er wordt in hoofdstuk 5 onder andere aandacht besteed aan hoe zwaar de rechters hun inschatting van het risico van het misbruik mee laten spelen in hun beslissingsproces. Hoofdstuk 6 omvat de laatste studie van het proefschrift, waarin de strafrechtelijke procedures na een beschuldiging uiteen worden gezet. Ook worden in dit hoofdstuk het strafrecht en het familierecht met elkaar verbonden door te analyseren in hoeverre de civiele rechter praktisch gesproken de uitkomsten van het strafrechtelijk traject mee kan nemen in het beslissingsproces binnen familierechtelijke procedures. Er wordt in hoofdstuk 7 afgesloten met een samenvatting, een algemene conclusie en een discussie waarin een overzicht wordt gegeven van de meest relevante resultaten van het onderzoek en waarin mogelijkheden tot verbeteringen bij de afhandeling van dit soort zaken in civielrechtelijke procedures aan bod komen, alsmede aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

HOOFDSTUK 2: JURIDISCHE CONTEXT VAN HET ONDERZOEK

2.1 De achtergrond van relevante ontwikkelingen in het familierecht

Om beschuldigingen van seksueel kindermisbruik binnen een (echt) scheidingstraject of de daaropvolgende procedures over gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang beter in te kaderen, wordt in dit hoofdstuk een korte schets gegeven van de relevante ontwikkelingen van de wetgeving (*law in the books*) rondom echtscheiding en de rechtspositie van de ouders na de scheiding.

Vóór 1995 was de term 'ouderlijk gezag' - het heette toen nog 'ouderlijke macht' - enkel voorbehouden aan gehuwde ouders. Sinds 1947 werd ouderlijke macht tijdens het huwelijk door beide ouders gezamenlijk uitgeoefend, maar in het geval van een meningsverschil was tot de wetswijziging van 1984 de stem van de vader doorslaggevend (Asser/De Boer I*, 2010, nr. 820a). Na de scheiding werd de ouder aan wie het kind werd toegewezen de voogd, en de andere ouder toezien voogd.

In 1970 werd het nieuwe Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek aangenomen en in 1971 werd het echtscheidingsrecht gewijzigd. Vóór de wetswijziging van 1971 was volgens de *law in the books* de aanwezigheid van een door de wet vermelde 'schuldgrond' een voorwaarde voor een echtscheiding. In de praktijk kreeg de ouder zonder schuld ook de voogdij over de kinderen (Vlaardingerbroek, 2003). In 1971 werden de schuldgronden afgeschaft en werd de enige echtscheidingsgrond de duurzame ontwrichting van het huwelijk (1:151 en 1:154 BW). Dit had als gevolg dat er geen ouder met of zonder schuld meer was, waardoor de vraag toen kwam op hoe dan de voogdij toegewezen zou moeten worden. Dit werd een definitief keerpunt in de verschuiving van machtsbalans tussen de ouders na de scheiding: na een eeuwenlange periode van dominantie van de vader, werd de positie van de moeder na de echtscheiding feitelijk heel sterk. Hoewel op papier beide ouders een gelijke kans hadden om na de echtscheiding de kinderen en de voogdij over hen te verkrijgen, gingen de kinderen in meer dan 80% van de gevallen na de scheiding

bij de moeder wonen en werd zij hun voogd. De vader werd toezienend voogd, met aanzienlijk minder bevoegdheden. Deze praktijken werden gebaseerd op de destijds heersende opvatting dat moeders betere primaire verzorgers en opvoeders van de kinderen zouden zijn dan vaders (Lamb, 1976; Goldstein, Freud & Sollnit, 1973; Van der Linden, Vandeputte & Hendrickx, 1985). Het andere aspect dat de positie van de moeder sterk maakte, was dat de omgang van de niet-inwonende ouder (de vader) met het kind na de scheiding toen niet als een recht van de vader of van het kind werd beschouwd, maar als een discretionaire bevoegdheid van de rechter die hij in belang van het kind uit diende te oefenen (art. 1:161 lid 5 BW oud).

In de jaren tachtig begonnen de inzichten hierover te veranderen. De grotere rol die de vaders mede door de invloed van de tweede feministische golf en de groeiende arbeidsparticipatie van vrouwen in de opvoeding van de kinderen begonnen te spelen, begon langzaam in het recht door te dringen. Vaders werden steeds meer en kwalitatief anders betrokken bij het opvoeden van hun kinderen tijdens de relatie en ook na de scheiding. Dit leidde tot geleidelijke erkenning van het feit dat vaders als primaire opvoeders van de kinderen niet onder doen voor moeders (Antokolskaia, 2016; Lamb, 1997, p. 120). Deze erkenning van de veranderde rol van vaders in de opvoeding van hun kinderen maakte het voor hen moeilijk te accepteren dat een grote meerderheid na de scheiding hun ouderlijke macht automatisch verloor. Nog voordat de wet veranderd was, werd dit probleem door de Hoge Raad opgevangen door rechtsreeks op grond van het artikel 8 EVRM te beslissen. De Hoge Raad nam het standpunt in dat het automatisch beëindigen van de ouderlijke macht na de scheiding op gespannen voet met artikel 8 EVRM staat, dat de lidstaten gebiedt om geen ongerechtvaardigde inmenging in het gezins- en familieleven te plegen. Met dit inzicht als achtergrond heeft de Hoge Raad in twee uitspraken uit 1984 en 1986 besloten dat na een echtscheiding de gezamenlijke ouderlijke macht in stand kon blijven mits *beide* ouders daarom verzochten, de verhouding van de ouders goed was, en voortzetting van de ouderlijke macht in het belang van het kind was (Asser/de Boer *1, 2010, nr. 820b; Tomassen-Van der Lans, 2015, p. 12-13).⁴ In 1995 is deze jurisprudentie van de Hoge Raad in de wet gecodificeerd.⁵ Tegelijkertijd werd de term 'ouderlijke macht' vervangen door de term 'ouderlijk gezag'. Als er geen verzoek tot gezamenlijk gezag was ingediend, ging het eenhoofdig gezag naar de verzorgende ouder, lees nog steeds: de moeder. Daarnaast werd onder invloed van artikel 8 EVRM het omgangsrecht en het informatie- en consultatierecht van

---

4 HR 4 mei 1984, NJ 1985, 510; HR 21 maart 1986, NJ 1986

5 Bij de Wet van 6 april 1995 tot nadere regeling van het gezag over en van de omgang met minderjarige kinderen, Stb. 240.

de niet-gezaghebbende ouder eerst door de Hoge Raad erkend en daarna door wetswijzigingen van 1990 en 1995 in de wet opgenomen (Asser/de Boer I*, 2010, nr. 1002-1003).

De wettelijke regeling anno 1995 was een grote stap in de richting van verbetering van de positie van de niet-inwonende ouder (vader), maar in zekere zin leverde de regeling de vader nog steeds uit aan 'de genade' van de moeder. Het was vrij gemakkelijk voor de moeder om eenhoofdig gezag te krijgen, hiervoor hoefde zij namelijk zonder enige motieviering slechts niet in te stemmen met het verzoek om gezamenlijk gezag. Belangenorganisaties van vaders begonnen daarover in toenemende mate te protesteren. Mede om die reden werd amper twee jaar later de wet weer gewijzigd.⁶ In de wetswijziging ingevoerd per 1 januari 1998 verschoof het uitgangspunt van 'het toekennen van gezamenlijk gezag, mits...' naar 'het automatisch doorlopen van gezamenlijk gezag, tenzij...'. Krachtens 1:251a lid 1 BW liep het automatisch gezag na de scheiding automatisch door - *tenzij* een van de ouders, of beide ouders, in het belang van het kind een verzoek indien(t) (en) om eenhoofdig gezag. Tijdens de parlementaire behandeling van de wet werd aangegeven dat wanneer een van de ouders niet langer gezamenlijk met de andere ouder het gezag wenst uit te oefenen, de rechter mocht aannemen dat de voortzetting van het gezamenlijk gezag niet in het belang van het kind is.⁷ Een echte verandering van de machtsbalans tussen de moeder en de vader kwam pas na de veelgeciteerde uitspraak van de Hoge Raad van 10 september 1999, waarmee het zogenoemde 'klem en verloren criterium' werd geïntroduceerd.⁸ Dit criterium houdt in dat slechte communicatie tussen de ouders op zichzelf onvoldoende reden is voor het toekennen van een verzoek tot eenhoofdig gezag. Voor de toekenning van eenhoofdig gezag is nodig dat de communicatie tussen de ouders zodanig slecht is dat er een onaanvaardbaar risico bestaat dat de kinderen 'klem of verloren' tussen de ouders zullen raken, en dat niet te verwachten is er hierin binnen afzienbare tijd verbetering komt. Als gevolg van deze uitspraak klom het aantal toekenningen van gezamenlijk gezag na de echtscheiding van 37% in 1997 naar 96% in 2001⁹, een forse trendbreuk (Benen & Vlaardingerbroek, 2004; Kweens, 1998; Centraal Bureau voor de Statistiek, 2014).

---

6 Wet van 30 oktober 1997, *Stb.* 506, in werking getreden op 1 januari 1998.

7 *Kamerstukken II* 1995/96, 23 714, nr. 11, p. 12.

8 HR 10 september 1999, *NJ* 2000, 20.

9 CBS, 'Meer scheidingsprocedures' *Webmagazine*, 7 oktober 2002, <www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/veiligheid-recht/publicaties/artikelen/archief/2002/2002-1058-wm.htm>, geraadpleegd op 18 februari 2018.

Enkele jaren later, tijdens het debat rond de invoering van het verplicht ouderschapsplan waarin ouders voor de scheiding afspraken over de kinderen op papier moeten zetten, werd een nieuw ideaalbeeld van ouderschap na de scheiding geïntroduceerd - het 'voortgezet ouderschap'. Dit ideaalbeeld houdt in dat een scheiding zo min mogelijk veranderingen teweeg moet brengen in de relatie tussen ouders en kinderen (Antokolskaia, 2010). Dit ideaalbeeld bleek helaas niet voor alle gescheiden ouders weggelegd. Na de invoering van het strenge 'klem-en verloren-criterium' werd gezamenlijk gezag een hoofdregel waardoor bijna alle gescheiden ouders - ongeacht het conflictniveau - gezamenlijk gezag kregen. Een relatief kleine groep ouders met ernstige en langdurige conflicten bleek echter niet in staat om belangrijke beslissingen over de kinderen samen te nemen waardoor het gezamenlijkheidsgehalte van het gezamenlijk gezag voor deze groep ouders erg uitgehold werd. Met andere woorden, het automatisch doorlopen van gezamenlijk gezag zou kunnen leiden tot meer conflict tussen de ouders omdat zij op deze manier gedwongen zouden worden samen te werken met betrekking tot de kinderen (Jeppensen de Boer, 2008). De conflicterende ouders die niet in staat waren om overeenstemming te bereiken moesten elke keer als een beslissing over de kinderen moest worden genomen naar de rechter stappen. Daarnaast leek het doorlopen van gezamenlijk gezag in theorie gelijkheid na een scheiding te bevorderen, maar de werkelijkheid was anders. De niet-verzorgende vaders merkten vrij snel dat ondanks een veelvoud aan dwangmiddelen voor niet-nakoming van een omgangsregeling door de verzorgende ouder, moeders nog steeds in staat waren vaders weg van hun kinderen te houden (Asser/de Boer, 2010, 1*, nr. 1012). Moeders moesten daarvoor echter een steeds hardere strijd strijden, omdat de ouders hun gelijk nu via een (langslepend) juridisch traject moesten afdwingen (Tomassen-Van der Lans, 2015, p. 17). Immers, het recht van omgang tussen het kind en de niet verzorgende ouder werd aanzienlijk versterkt en erkend als een fundamenteel recht, beschermd door artikel 8 EVRM en artikel 9 lid 3 IVRK (Verschelden & Antokolskaia, 2012). Hierdoor kon het conflict tussen de ouders tijdens en na de scheiding flink oplaaien. Er was namelijk, al met al, voor beide partijen steeds meer te winnen of te verliezen (Antokolskaia, 2016).

In de praktijk bleek dat vaders, ondanks hun verbeterde rechtpositie, nog steeds vaak weinig of geen contact hadden met hun kinderen na de scheiding (Spruijt, Kormos, Burggraaf & Steenweg, 2002). Het automatisch doorlopen van gezamenlijk gezag leek derhalve op papier gelijkheid na een scheiding te bevorderen maar de sociale werkelijkheid was soms anders. Er waren nog steeds veel conflicten over de kinderen na de scheiding, en soms was het contactverlies met de vader aan deze

conflicten te wijten. Tegen deze achtergrond werd in het kader van gelijkwaardig ouderschap de 'Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding' ingevoerd.¹⁰

Door deze wet werd het 'klem en verloren' criterium in de wet opgenomen (art. 1:251a lid 1a BW), en aangevuld met een vangnet-grond: toekenning van eenhoofdig gezag kan ook als het 'anderszins in het belang van het kind noodzakelijk is' (art. 1:251a lid 1b BW). Voorts werd het verplicht ouderschapsplan geïmplementeerd dat nagenoeg alle scheidende ouders met kinderen dwong om voorafgaand aan de scheiding afspraken over de invulling van hun ouderschap na de scheiding te maken (Tomassen-Van der Lans, 2015). Het doel van deze maatregel was om conflicten over de kinderen na de scheiding te voorkomen of te verminderen. De veronderstellingen van de wetgever waren gebaseerd op generalisatie van de conclusie getrokken tijdens een pilot-onderzoek met een beperkte groep ouders naar de hele populatie van de ouders na de scheiding. Deze conclusie was dat ouders hun eigen afspraken beter nakomen dan door een rechter opgelegde regelingen (Chin-A-Fat & Steketee, 2001, p. 210). Verder kreeg de verzorgende ouder de plicht om de ontwikkeling van de banden tussen het kind en de andere ouder te bevorderen (art. 1:247 lid 3 BW) (Verschelden & Antokolskaia, 2012). Om gelijkheid van verzorgende en niet-verzorgende ouder met gezag te benadrukken werd zelfs de wettelijke terminologie veranderd. De term 'omgang' is sindsdien enkel voorbehouden voor een ouder zonder gezag, en wanneer beide ouders met het gezag belast zijn, wordt de term 'verdeling van zorg- en opvoedingstaken' gebruikt.

Een nog andere zeer belangrijke vernieuwing was de invoering van een wettelijke bepaling (artikel 1:247 lid 4 BW) die luidde dat het kind na scheiding van de ouders recht heeft op 'een gelijkwaardige verzorging en opvoeding door beide ouders'. Omdat deze bepaling per amendement in de wet is gekomen heeft hij tot veel onduidelijkheden en discussie geleid of gelijkwaardige verzorging en opvoeding wel of niet op gelijke voet met het co-ouderschap staat (voor een overzicht van deze discussie zie Antokolskaia (2010)). Het 'co-ouderschap' betekent dat een kind rond de helft van de tijd verblijft bij de ene ouder en rond de helft van de tijd bij de andere ouder. Na de uitspraak van de Hoge Raad in 2010¹¹ is er consensus over dat 'gelijkwaardige verzorging en opvoeding' gelijkheid in waarde en niet de gelijkheid in exacte tijd dat het kind met de ouders doorbrengt veronderstelt. De Hoge Raad benadrukte in dit arrest dat bij het toekennen van co-ouderschap het belang

---

10 Wet van 27 november 2008 (in werking sinds 1 maart 2009)

11 HR 21 mei 2010, LJN BL7407

van het kind doorslaggevend is. Het toekennen van het co-ouderschap is echter mogelijk zelfs wanneer een van de ouders dat niet wil (Antokolskaia, 2011). Na de wetswijziging van 2009 is co-ouderschap gestegen tot bijna een kwart van alle gevallen (Spruijt & Kormos, 2014, p. 25). Mede naar aanleiding van de discussie begonnen de gescheiden vaders het co-ouderschap als hun 'recht' te zien. Zoals Antokolskaia heeft opgemerkt, hebben de ontwikkelingen rond het co-ouderschap de geschiedenis van de ontwikkeling van het gezamenlijk gezag herhaald (Antokolskaia, 2010). In het begin was co-ouderschap voorbehouden voor een kleine groep ouders die er beide achter stonden en een goede communicatie met elkaar hadden, maar op een gegeven moment werd het co-ouderschap door vaders 'als een recht gezien, en de afwijzing ervan als een inbreuk op hun gelijkwaardigheid' (Antokolskaia, 2010).

De hierboven genoemde maatregelen die in de 'Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding' zijn geïncorporeerd, hebben echter – helaas – niet tot de gewenste resultaten geleid. Meerdere onderzoeken tonen aan dat het verplichte ouderschapsplan niet tot de verwachte vermindering van de conflicten tussen de ouders na de scheiding heeft geleid. Uit een van de onderzoeken blijkt dat het aantal conflicten zelfs toegenomen zijn (Van der Valk & Spruijt, 2013; Spruijt & Kormos, 2014, p. 133-134). Een evaluatie van de effecten van het ouderschapsplan heeft laten zien dat het niet tot de verwachte daling heeft geleid van het aantal procedures die na de echtscheiding over de kinderen door de ouders worden aangespannen (Geurts & Ter Voert, 2013). Op sommige gebieden is het aantal vervolgpcedures over kinderen zelfs gestegen. Ook Tomassen-van der Lans (2015) komt tot dezelfde conclusie, namelijk dat het aantal vervolgpcedures over kinderen na de invoering van het ouderschapsplan niet is gedaald.

Tegen de achtergrond van de ontwikkelingen van het recht op het automatisch doorlopen van gezamenlijk gezag en op omgang/contact van de niet-verzorgende ouder, tot het recht op co-ouderschap als ultieme vorm van gelijkwaardig ouderschap kan het relatief nieuwe begrip van hoog-conflictueuze scheiding, dat in volksmond 'vechtscheiding' is genoemd, geplaatst worden. Er bestaat geen eenduidige definitie van dit fenomeen: over de hoog-conflictueuze scheiding wordt gesproken wanneer de ouders tijdens en na de scheiding hoogoplopende conflicten over de gevolgen van de scheiding hebben. In het kader van dit onderzoek zijn slechts hoogoplopende conflicten rond de kinderen relevant. Het blijkt ingewikkeld te zijn een grens te trekken vanaf welk punt in een strijd tussen ouders tijdens of na een scheiding van een hoog-conflictueuze scheiding gesproken kan worden. De verschillende definities hebben echter wel een belangrijke overeenkomst: de strijd tussen de ouders loopt zo hoog op dat zij de belangen van de kinderen uit het oog

verliezen (Baracs & Vreeburg-Van der Laan, 2014; Inspectie Jeugdzorg & Inspectie voor de Gezondheidszorg, 2013). Volgens Johnston wordt een hoog-conflictueuze scheiding altijd gekenmerkt door een vijandige attitude tegenover de andere ouder ofwel het 'demoniseren' van de andere ouder (Johnston, 1994).

Ook de prevalentie van vechtscheidingen is niet gemakkelijk vast te stellen, deels door het gebrek aan een duidelijke afbakening van het begrip, deels omdat er geen specifieke statistische data is verzameld (voor een overzicht zie: Antokolskaia, 2016). Desondanks is de meest recente schatting dat 6% tot 10% van de echtscheidingen eindigt in een vechtscheiding en er tussen de 3,500 en 6,000 kinderen per jaar worden blootgesteld aan een vechtscheiding. (Baracs & Vreeburg-Van der Laan, 2014; Spruijt, 2013; Geurts & Ter Voert, 2014). Daarbij lijkt het aantal toe te nemen (De Ruiter & Van Pol, 2017). Wat betreft de ernst van het conflict in een vechtscheiding doet de Kinderombudsman een voorstel om de escalatieladder van Glasl als maatstaf te nemen (Van der Velden, e.a., 2012, Antokolskaia, 2016). Deze schaal geeft de ontwikkeling van een conflict weer en bestaat uit drie hoofdfasen: in de eerste, rationele fase zijn de partijen nog in staat samen naar een oplossing te zoeken en overeenstemming te bereiken. In de tweede, emotionele fase krijgen angst, kwaadheid en verdriet de overhand en wordt het conflict gezien als een strijd die gewonnen moet worden. In de laatste fase, de 'vechtfase', zijn de partijen uit op vernietiging van de ander.

De zojuist geschetste ontwikkelingen van de afgelopen decennia in het Nederlandse familierecht laten zien dat er veel vooruitgang is geboekt wat betreft gelijkwaardig ouderschap. In het kader van een scheiding worden ouders verplicht om na te denken over afspraken over de kinderen. Deze positieve ontwikkelingen hebben echter een keerzijde: een gelijkwaardige positie van de ouders na de scheiding betekent dat na de scheiding geen *clean break* meer mogelijk is. De ouders zijn in voor- en tegenspoed tot jaren na de scheiding tot elkaar veroordeeld. Een relatief kleine groep ouders kan dit niet aan en belandt in een hoog-conflictueuze scheiding. De neiging van de ouders, verwickeld in een hoogoplopend conflict, om elkaar te demoniseren zou ertoe kunnen leiden dat de ene ouder alle handelingen van de andere ouder onbewust in een kwaad licht gaat zien waardoor onschuldige feiten als aanwijzingen voor seksueel kindermisbruik worden geïnterpreteerd. Dat kan tot ongegronde beschuldigingen van seksueel kindermisbruik leiden. Het demoniseren van de andere ouder kan ook tot gevolg hebben dat de ene ouder alles zou willen doen om de kinderen tegen 'dat monster' te beschermen. Omdat in de ergste gevallen de conflicten zo kunnen escaleren dat de ene ouder de andere koste

wat het kost zou willen vernietigen, moet ook rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat een van de ouders een bewust valse beschuldiging van seksueel kindermisbruik als het uiterste dodelijke wapen in de strijd gooit.

2.2 De achtergrond van de strafbaarstelling van- en ontwikkelingen in maatschappelijke opvattingen over seksueel kindermisbruik

De problematiek in dit proefschrift speelt zich naast het familierecht ook af in het strafrechtelijk domein: de ene ouder beschuldigt de andere tijdens een echtscheidingsprocedure of daaropvolgend familierechtelijke geschil over kinderen van een strafbaar feit. Uit de literatuurstudie beschreven in hoofdstuk 3 en analyse van dossiers in hoofdstuk 4 blijkt dat een aanmerkelijk deel van de ouders die in het familierechtelijke traject beschuldigingen van seksueel kindermisbruik uiten, ook een melding of aangifte bij de politie doen. Het strafrechtelijk domein wordt hier kort ingeleid door eerst de ontwikkelingen in de maatschappelijke opvattingen over dit type delict en een aantal veranderingen in strafbaarstelling uiteen te zetten. Ten slotte worden de wetsartikelen besproken die seksueel kindermisbruik strafbaar stellen.

2.2.1 Ontwikkelingen in het denken

Vergelijkbaar met de hiervoor besproken ontwikkelingen in het familierecht, beïnvloeden ook bij het strafrecht maatschappelijke opvattingen en normen het denken over wat schadelijk gedrag is. Om inzicht te krijgen in de redenatie achter de ernst van seksueel misbruik met eigen kinderen wordt hier een schets gegeven van ontwikkelingen in maatschappelijke opvattingen over seksueel (kinder)misbruik.

Seksueel kindermisbruik wordt over het algemeen gezien als een zeer ernstig delict, en de daders worden al snel weggezet als het ergste soort crimineel, ook door andere daders. Binnen penitentiaire inrichtingen in zowel Nederland als het buitenland is het vaak zelfs nodig extra beveiligingsmaatregelen in te zetten om deze groep daders te beschermen tegen de rest van de gevangenispopulatie. In Nederland betekent dit in de praktijk dat veel zedendelinquenten voor hun eigen veiligheid op de afdeling Extra Zorgvoorziening verblijven (Nagtegaal & Mulder, 2009). Ook terugkeer in de samenleving na gevangenschap kan voor deze groep daders in de praktijk moeilijk zijn vanwege de maatschappelijke reactie op de daders. Voorbeelden daarvan hebben zich de afgelopen jaren voorgedaan, bijvoorbeeld toen de woonplaats van een veroordeelde zedendelinquent bekend werd en er vervolgens een

demonstratie plaatsvond van buurtbewoners.¹² In Nederland biedt de Reclassering een programma aan om het proces van resocialisatie van zedendelinquenten te verbeteren door middel van, onder andere, wekelijkse contacten met vrijwilligers (Höing & Vogelvang, 2012). Er wordt beargumenteerd dat de taboesfeer en reacties rondom seksueel kindermisbruik en de plegers hiervan veroorzaakt worden door de onschuld van kinderen en de ernst van de aantasting van die onschuld door een kind seksueel te benaderen.

Tot de jaren '80 van de vorige eeuw was de heersende opvatting dat seksueel contact tussen een volwassene en een kind moreel verwerpelijk zou zijn omdat de onschuld van het kind hierdoor aangetast wordt (Commissie Samson, 2012). Deze opvatting is ontstaan vanuit een dubbele visie op het 'kind-zijn': aan de ene kant werd een kind gezien als onschuldig en asexueel en zou daarom beschermd moeten worden tegen seksueel contact. Aan de andere kant was hetzelfde kind potentieel amoreel en vatbaar voor zonde, waarop toezicht gehouden moest worden. Het kind werd medeverantwoordelijk gehouden voor zijn eigen seksueel misbruik. Na de jaren '80 veranderde de opvatting waarin de confrontatie van het kind met seksualiteit als bedreiging van zijn onschuld en moraliteit centraal stond, naar een opvatting waarin seksueel kindermisbruik gezien wordt als een bedreiging voor een gezonde emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen. Deze verschuiving was een gevolg van meer liberaal denken over seks aan de ene kant, en aan de andere kant de groeiende bewustwording van de kwetsbaarheid van kinderen in het algemeen, en in afhankelijkheidsrelaties zoals met de ouders in het bijzonder. Hiermee gepaard ging het groeiende inzicht in de gevolgen van seksueel kindermisbruik, zoals dat slachtoffers van seksueel kindermisbruik later als volwassenen op meerdere terreinen slechter 'presteren' dan volwassenen die niet als kind seksueel misbruikt zijn, en meer risico lopen op psychopathologie zoals stemmingsstoornissen, angststoornissen en depressie (zie voor een overzicht De Jong, Alink, Bijleveld, Finkenauer & Hendriks, 2015; Molnar et al., 2001).

2.2.2 Ontwikkelingen in opsporing en wetgeving

De onderkenning van de schadelijkheid en daarmee ernst van seksueel kindermisbruik is in Nederland in de jaren tachtig en negentig op gang gekomen. Daarbij speelden mede een rol spraakmakende zaken zoals Oude Pekela en de Eper misbruikzaak, en slachtoffers die in de openbaarheid treden met hun ervaringen (Commissie Samson, 2012, p. 72). Deze erkenning heeft vorm gekregen door

---

¹² <https://www.nu.nl/binnenland/3709589/tweehonderd-betogers-benno-1-in-leiden.html> (geraadpleegd op 27 maart 2018).

nieuwe opsporingsmethoden en aangescherpt beleid zoals speciaal opgeleide zedenrechercheurs die kinderen kunnen horen in kindvriendelijke verhoorstudio's (Kool, 1999, p. 360-361).

Belangrijke wetwijzigingen op het terrein van de zedelijkheidswetgeving vinden plaats vanaf 1990, al behelzen ten aanzien van seksueel misbruik van jonge kinderen slechts wijzigingen in de verjaring. De wetgever heeft met de overige wijzigingen het spanningsveld tussen overheidsbemoeienis in het persoonlijke (seksuele) leven van personen en de bescherming van personen tegen aantasting van hun lichamelijke integriteit in het licht van de groeiende expertise en kennis herzien. Naast wijzigingen in de delictomschrijvingen van zedenmisdriven met volwassen slachtoffers zijn ook wetten met betrekking op jongvolwassenen gewijzigd. De zogenaamde 'klachtmisdriven' uit artikel 245 en 247 Sr. zijn in 1991 afgeschaft, die alleen vervolgd konden worden na een aangifte van het kind of de ouders of een melding van de Raad voor de Kindermishandeling.¹³ De voorwaarde van een klacht was destijds opgenomen in de wet om te voorkomen dat ook de seksuele handelingen verricht met wederzijds goedkeuren vervolgd zouden moeten worden (Van den Berg, 2015, p. 4). Deze misdriven kunnen sinds de wijziging in 1991 ook zonder aanklacht vervolgd worden door het Openbaar Ministerie. Deze wetwijziging illustreert hoe sinds 1991 de overheid minder terughoudend is om in te grijpen in seksuele relaties die voorheen nog als privé domein werden gezien.

2.2.3 Seksueel kindermisbruik in het Wetboek van Strafrecht

Seksuele handelingen met kinderen onder de 12 jaar zijn altijd strafbaar in Nederland. Seksueel contact met kinderen tussen de 12 en 16 jaar is tevens strafbaar, al zijn er richtlijnen die er rekening mee houden dat kinderen tussen de 12 en 16 jaar consensuele seksuele relaties hebben. Zedendelicten zijn in Nederland in het Wetboek van Strafrecht ondergebracht onder 'misdriven tegen de zeden' (titel XIV). Onder deze titel vallen seksuele handelingen die bij wet verboden zijn. Als

---

13 De afgeschaftte delen van 245 Sr.:

Lid 2: Vervolging heeft, buiten de gevallen van de artikelen 248 en 249, niet plaats dan op klacht.

Lid 3: Tot de klacht bedoeld in het tweede lid is naast de wettelijke vertegenwoordiger in burgerlijke zaken, bedoeld in artikel 65, eerste lid, tevens bevoegd de RvdK.

Lid 4: In afwijking van het bepaalde in de artikelen 64 tot en met 66 is degene ten aanzien van wie het feit is gepleegd te allen tijde tot de klacht gerechtigd, in dier voege dat de termijn gedurende welke de klacht kan worden ingediend eindigt op de dag waarop de verjaringstermijn, bedoeld in artikel 70, eindigt.

De afgeschaftte delen van art. 247 Sr.:

Lid 2: Indien de in het eerste lid bedoelde persoon beneden de leeftijd van zestien jaren, twaalf jaren of ouder is, heeft vervolging, buiten de gevallen van de artikelen 248 en 249, niet plaats dan op klacht.

Lid 3: Het derde en vierde lid van artikel 245 zijn van overeenkomstige toepassing.

een van de ouders de andere ouder van seksueel kindermisbruik beschuldigt, kan het derhalve gaan om een van de volgende handelingen die bij wet strafbaar zijn gesteld:

- art. 240a Sr. aanbieden van pornografie aan jeugdigen;
- art. 242 Sr. verkrachting;
- art. 244 Sr. seksueel binnendringen van het lichaam met persoon beneden 12 jaar;
- art. 245 Sr. seksueel binnendringen van het lichaam met persoon tussen 12 en 16 jaar;
- art. 246 Sr. feitelijke aanranding der eerbaarheid;
- art. 247 Sr. ontucht met bewusteloze, geestelijk gestoorde of kind;
- art. 248a Sr. uitlokken van minderjarige tot ontucht;
- art. 248d Sr. met ontuchtig oogmerk een persoon jonger dan 16 jaar ertoe bewegen getuige te zijn van seksuele handelingen;
- art. 249 lid 1 Sr. ontucht met misbruik gezag (onder andere eigen kind);
- art. 250 Sr. dwingen tot seksuele handelingen met een derde tegen betaling.

De hierboven genoemde wetsartikelen betreffen zowel 'hands-on' delicten waarbij fysiek contact heeft plaatsgevonden met het slachtoffer (art. 242 t/m 247, 249 lid 1 Sr.), als 'hands-off' delicten zonder fysiek contact (art. 240a, 248c en 250 Sr.). De ernst van deze delicten is af te lezen aan de strafmaat, zo staat op bijvoorbeeld verkrachting een maximale gevangenisstraf van 12 jaar en voor het aanbieden van pornografie aan jeugdigen (onder de 16 jaar) één jaar. De wet maakt onderscheid tussen een seksueel delict met een meerderjarig en een minderjarig slachtoffer. Wanneer het een minderjarig slachtoffer betreft, is de relatie met de dader een factor die meeweegt bij de strafbepaling. In art. 248 lid 2 Sr. wordt bijvoorbeeld een strafverzwarende omstandigheid gegeven die in het kader van de problematiek van beschuldigingen van seksueel misbruik binnen gezinnen relevant is. De straf op de hierboven genoemde misdrijven tot en met art. 247 Sr. kan met een derde worden verhoogd *'indien de schuldige het feit begaat tegen zijn eigen kind of iemand waarover hij het gezag uitoefent, een kind dat hij verzorgt of opvoedt als behorend tot zijn gezin, zijn pupil, een aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige of zijn minderjarige bediende of ondergeschikte'*. Dit houdt kort gezegd in dat er sprake is van een schending van een ernstiger norm als het slachtoffer aan de zorg is toevertrouwd van de dader, bijvoorbeeld een kind en zijn of haar ouder. Als een ouder beschuldigd wordt van seksueel misbruik van zijn of haar kind(eren) tijdens een aan de (echt)scheiding gerelateerde civiele procedure over de kinderen, dan

kan gesteld worden dat het strafbare feit waarvan hij/zij verdacht wordt daarom in beginsel relatief ernstig is. Het betreft namelijk een minderjarig slachtoffer dat aan de zorg van de mogelijke dader is toevertrouwd.

De perceptie van de strafbare feiten die centraal staan in dit proefschrift, zedenmisdrijven met minderjarigen, is onderhevig geweest aan verandering in de maatschappelijke opvattingen over de schade die dat misbruik toe kan brengen, en de reden dat kinderen daartegen beschermd moeten worden. De ernst van de delicten is echter altijd erkend, en meer kennis over de gevolgen voor de betrokken kinderen en meer ontwikkelde methoden en beleid zoals kindvriendelijke verhoorstudio's gingen gepaard met toenemende aandacht voor dit type misdrijven. Deze verhoogde bewustwording van de ernst en gevolgen van seksueel kindermisbruik zou misschien geleid kunnen hebben tot een verhoogde staat van paraatheid en misschien ook de mate en snelheid van ingrijpen bij zowel ouders als betrokken instanties waardoor mogelijk sneller dan vroeger een vermoeden van dit soort misbruik aangegeven wordt. Dit is moeilijk empirisch aan te tonen. In de context van het proefschrift is het echter relevant op te merken dat zowel de ontwikkelingen in het familierecht waar ouders steeds gelijkwaardiger na een echtscheiding tot elkaar staan als de ontwikkelingen in het denken over seksueel kindermisbruik een landschap gecreëerd hebben waarin een beschuldiging van seksueel kindermisbruik een zeer sterk effect kan hebben.

Een beschuldiging van seksueel kindermisbruik signaleert vermoedelijk vrij algemeen een directe bedreiging van de ontwikkeling van het betreffende kind, waartegen het kind beschermd moet worden. Daarmee is die beschuldiging mogelijk zo zwaarwegend dat dit het uitgangspunt van gelijkwaardig ouderschap na scheiding opzij kan zetten, en het zou kunnen nopen tot beperkingen in de omgang tussen de vermeende pleger en het kind, of zelfs eenhoofdig gezag voor de andere ouder.

HOOFDSTUK 3: BETWEEN SCYLLA AND CHARYBDIS: A LITERATURE REVIEW OF SEXUAL ABUSE ALLEGATIONS IN DIVORCE PROCEEDINGS¹⁴

3.1 Introduction

In 2009, in the Netherlands, a divorced father of four children was released after seven months in remand. During their parents' divorce proceedings, the children had accused their father of sexually abusing them. The case had been sent to the Dutch National Expert Group Sexual Offences where it was concluded that the accusations made by the children were unfounded, and therefore that the father had been falsely accused. He was acquitted from alleged sexual abuse of three of his children. Despite these findings the mother remained convinced that the abuse had taken place and persisted in accusing the father. In 2012, the mother was charged with defamation of the father, although she was not convicted on this charge because of a procedural error. She was however convicted of willful frustration of the parental responsibility rights of the father (Rechtspraak, 2012). In the meantime, the children had been exposed to three years of interviews, investigations and other stresses, but most importantly the relationship between the father and his children had been irreparably damaged (Zembla, 2009).

In Europe each year approximately two in every 1,000 people divorce; in the United States this number is slightly higher with 3.6 in every 1,000 people (Eurostat, 2014; Centers for Disease Control and Prevention, 2014). Around half of the divorces in Europe involve minor children (Organisation for Economic

---

¹⁴ Gepubliceerd als: Smit, A.E., Antokolskaia, M.V., & Bijleveld, C.C.J.H. (2015). Between Scylla and Charybdis: A Literature Review of Sexual Abuse Allegations in Divorce Proceedings. *Psychology*, 6, 1373-1384.

Co-operation and Development, 2014), which for instance in the Netherlands amounts to approximately 33,000 children per year (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2013, 2014a). Although in the majority of divorce cases spouses petition for divorce jointly, approximately 40% of divorces are unilateral (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2014b). Some of these cases are high conflict cases (in Dutch referred to as 'vechtscheidingen'), where ex-spouses fight about property division, maintenance and, above all, custody of and access to the children. Comparative research shows that fights between the spouses that are related to the children during divorce procedures sometimes take the shape of real 'gender wars' (Rhoades & Boyd, 2004). During some of these high-conflict divorces, allegations of sexual abuse of the child(ren) are made, which complicates the conflict even more. Typically in these cases, it is the mother that accuses the father of the sexual abuse of one or more of their children. Sometimes persons other than the father (e.g., the new partner of the mother) are accused and persons other than the mother accuse (e.g. the father). Sometimes such allegations are even made (long) after the divorce is finalized, in the context of access disputes. Although extreme, the above case in which one parent has accused the other of sexual abuse of their children is clearly not an isolated one. Some professionals have suggested that child sexual abuse (CSA) allegations during divorce procedures have actually increased since the 1980s (Myers, 1990; Thoennes & Pearson, 1988).

Some authors have argued that divorce procedures are a natural moment for sexual abuse to be revealed. During marriage, the other parent may (either consciously or unconsciously) have turned a blind eye due to fear of, or loyalty towards the abusing parent. The breakdown of the relationship might liberate the mother from the control and fear of the father, especially when it was an abusive relationship, and could make her feel safe enough to verbalize her knowledge or suspicion of the abuse. Moreover, during the process of divorce the mother may feel less dependent on the father or be more receptive to signals of abuse (Myers, 1990). In addition, abused children might feel freer to disclose the truth after the abusing parent has left home. Conversely, sexual abuse might be more likely to occur post-divorce. For fathers, the emotional conditions following the divorce and being 'abandoned' by the mother might instigate 'acting out', which could result in actual sexual abuse of the child(ren) (Corwin, Berliner, Goodman, Goodwin, & White, 1987).

While divorce and the period following divorce are phases in which sexual abuse is likely to emerge, some reports have argued that divorce can also elicit false allegations of sexual abuse. It has been suggested that policies on parental responsibility, child residence and contact arrangements might provide mothers

an opportunity to damage the reputation of the father by accusing him of sexual abuse in order to gain advantage for herself, such as obtaining single custody or withholding access to the children. This incentive can be more present now that parents are more equal after a divorce than was the case before. For example, since 2009 Dutch family law states that after a divorce both parents equally share the care and upbringing of the children (Wet van 27 november 2008 tot wijziging, 2009).

It is common knowledge that CSA can have serious consequences for victims, both psychological and in terms of various other life outcomes. CSA is associated with increased risk for depression, drug and alcohol abuse, and physical problems such as obesity in adulthood (Trickett, Noll, & Putnam, 2011). CSA committed by a parent is potentially even more damaging as it occurs within the legally and socially protected privacy of the nuclear family (Molnar, Buka, & Kessler, 2001). Parental divorce is also associated with negative outcomes in the children such as low education, weak family ties, low psychological wellbeing and delinquent and aggressive behavior (Amato & Cheadle, 2005; Valk, Spruijt, de Goede, Maas, & Meeus, 2005). When conflicts are violent and abusive, these outcomes are more likely to occur (Fosco, DeBoard, & Grych, 2007; Holt, Buckley, & Whelan, 2008). Children who experience both sexual abuse by a parent and parental divorce are at significant risk for these outcomes: Afifi, Boman, Fleisher, and Sareen (2009) found that when child abuse is accompanied by divorce or separation, poor mental health outcomes for the child are significantly more likely than when separation/divorce or child abuse occurs independently. Specifically, risks are increased for lifetime posttraumatic stress disorder, conduct disorder, and suicide attempts.

All this implies that high demands are made upon civil or specialized family judges who are hearing divorce cases in which allegations of CSA are made. Judges are tasked with deciding on matters such as custody and access, on which extremely serious allegations are superimposed. This is made all the more difficult as, given the antagonistic setting between the parents, the risk of false allegations cannot be ruled out. This means that judges are faced with a dilemma. Not taking the sexual abuse allegation seriously might result in failing to intervene in a harmful situation for the child(ren), and allow the abuse to continue (risk of false-negative). Taking every allegation seriously means, if it is unfounded, exposing the child(ren) and the accused parent to a painful and often long-lasting investigation, which could damage both the parent-child relationship and the psychological well-being of both the child and the parent (risk of false-positive).

Sexual abuse allegations during divorce proceedings therefore put extremely high demands on judges. Children may or may not be at risk of being damaged by sexual abuse, while the judicial response itself may be harmful. Some authors have suggested that increasing numbers of divorce proceedings are accompanied by allegations of sexual abuse. However, much is unknown about these processes, such as the prevalence of CSA during divorce procedures; the proportion of unfounded allegations and of these, the proportion that have been purposely fabricated; whether judges have specific rules or guidelines to act upon; how judges handling divorce cases respond to such allegations; and finally, the consequences for children and the accused parent of false negatives (not intervening when abuse occurs) and false positives (intervening when abuse does not occur). That so little is known about these issues can partially be attributed to the fact that any existing literature is generally scattered over different disciplines such as family law, criminology, victimology, and psychology.

This paper aims to address this lack of information by reviewing the available literature on this topic. The paper adds to the existing literature by combining empirical findings from a number of disciplines to provide an overview of what is known about the prevalence of such allegations of the problem, the decisions judges make, and the long-term outcomes for the parents and children involved.

3.2 Research Question

This research aims to address four research questions:

- What is the prevalence of CSA allegations in divorce procedures?
- How do family court judges respond to CSA allegations in divorce procedures?
- What is known about the ratio of founded and unfounded allegations of CSA under these circumstances?
- What are the (possible) consequences of the false positives and false negatives in legal decision making for the children and parents involved?

3.3 Method

3.3.1 Selection of articles

We adopted three search methods to collect all relevant literature. First, a systematic search was conducted on the Web of Knowledge, Web of Science, Hein Online, and PsychINFO databases, using two groups of keywords in combination with each other. The first group of keywords refers to the concept of divorce, although it is not limited to divorce as we also included other indicators of marriage breakdown or separation (custody, parental responsibility, visitation, divorce, marital breakdown, parental separation, and litigation). The second group of keywords refers to the concept of child sexual abuse (child sexual abuse, child abuse, allegations (of) sexual abuse, and childhood sexual abuse). The search was not limited to specific years since our objective was to have a complete overview of all the literature and, as we expected, the electronic search yielded a small number of relevant publications. For this reason, a snowball method was used as a second method for collecting literature; we searched all relevant retrieved publications for other publications that met our criteria.

As a third method we consulted experts (from Belgium, Norway, Italy, Sweden, Scotland and Finland) on family law, criminology and child custody cases for literature that was forthcoming or that had been published in a language other than English. The experts were contacted via email either because they were professional acquaintances, or known through professional acquaintances of one of the authors. The search in electronic databases generated articles from English speaking countries only, or articles that were written in English. By consulting experts in various countries, we hoped to extend our search to non-English articles. We additionally contacted specialists in the field of child sexual abuse who recommended various studies on the definitions and consequences of this kind of abuse. We excluded articles that solely focused on visitation and custody issues after the divorce had already been finalized because our interests lie in the allegation of CSA during legal divorce proceedings.

3.3.2 Definitions

Child Sexual Abuse:

Studies on CSA employ varying definitions of CSA. Differences are related to cut-off age, which determines at what age the victim is no longer a child and therefore the abuse cannot be qualified as CSA. Some of the studies opt for 18 years, while

others choose the age of consent (the age at which a person is considered legally competent to consent to sexual acts) as determined by law. The cut-off age that is used for this study is 18 years old.

Other important factors in which the definition of CSA diverges are the type of perpetrator of the abuse and what type of sexual acts are qualified as CSA (Stoltenborgh, van IJzendoorn, Euser, & Bakermans-Kranenburg, 2011). For our review we adopt the definition of CSA as used by Alink et al. (2011) in their Dutch Prevalence Study on Child and Youth Abuse. Within this definition, the perpetrator of the abuse must be a parent or a person on whom the minor relies, such as a guardian or schoolteacher. This distinction is important in light of the topic of this literature review, where the abuse has taken place within the nuclear family and is perpetrated by, in general, the parent but who may also be a stepparent or partner of a parent. The definition is broad and includes 'hands-on' abuse as well as 'hands-off' abuse, such as voyeurism and indecent exposure.

Allegation:

In this article, the voicing of a suspicion of CSA is referred to as an 'allegation'; consequently the person who alleges the CSA is the 'alleging parent', and the other parent is referred to as the 'alleged abuser'. We decided to use the term 'allegation' instead of 'accusation' because of the wider range of meaning. An accusation of CSA entails a strong conviction that the abuse actually took place, while an allegation can also be a suspicion.

Divorce:

This literature review is focused on allegations of CSA during a divorce procedure, and therefore will not include literature that is solely related to custody and visitation disputes. These allegations can coincide with the filing of divorce by either one or both of the parents but can also occur long after the divorce has been finalized. Consequently, when we speak of CSA allegations during divorce, we include custody and visitation disputes during the divorce procedure.

3.4 Results

The electronic search yielded 67 articles. Snowballing the articles generated a further 6 relevant publications. Our consultation with specialists produced 8 further relevant publications. All in all, we found 81 publications that met our search criteria. Upon inspection, only 20 were relevant for our purposes in the sense that they provided data relevant to our research question. It should be noted that among these relevant publications were reviews that reported on earlier research also implemented in this study. A total of 14 publications were published in the last 10 years; 4 studies were published more than 20 years ago. Table 3.1 gives an overview of all relevant publications.

Table 3.1

Author(s)	Year	Title	Country	Sample
Affi et al.	2009	The relationship between child abuse, parental divorce, and lifetime mental disorders and suicidality in a nationally representative adult sample	Canada	5877 adults
Bala et al.	2007	Sexual Abuse Allegations and Parental Separation: Smokescreen or Fire?	United States/ Canada	review of various studies
Bala & Schuman	1999	Allegations of Sexual Abuse when Parents have Separated	Canada	review of various studies
Blodgett	1987	Spouses use allegations to up the ante in divorce cases	United States	NA
Blush & Ross	1987	Sexual Allegations in Divorce: the SAID Syndrome	United States	Number unknown (investigations at a family service clinic)
Bow et al.	2002	Assessment of Sexual Abuse Allegations in Child Custody Cases	United States	84 psychologists
Brown et al.	2000	Revealing the Existence of Child Abuse in the Context of Marital Breakdown and Custody and Access Disputes	Australia	200 families
Cobley	2006	The Quest for Truth: Substantiating Allegations of Physical Abuse in Criminal Prosecutions and Care Proceedings	United Kingdom	NA
Faller	1991	Possible Explanations for Child Sexual Abuse Allegations in Divorce	United States	136 cases of CSA allegations during divorce
Green	1986	True and False Allegations of Sexual Abuse in Child Custody Disputes	United States	NA (2 case illustrations)
McGraw & Smith	1992	Child Sexual Abuse Allegations amidst Divorce and Custody Proceedings	United States	18 cases of CSA allegations in divorce and custody disputes

Table 3.1:Continued

Myers	1990	Allegations of Child Sexual Abuse in Custody and Visitation Litigation: Recommendations for Improved Fact Finding and Child Protection	United States	NA
Peterson	1995	Judicial Discretion is Insufficient: Minor's Due Process Right to Participate with Counsel when Divorce Custody Disputes Involve Allegations of Child Sexual Abuse	United States	NA (review of state law)
Schafran	1997	Adjudicating Allegations of Child Sexual Abuse when Custody is in Dispute	United States	NA
Sirles & Lofberg	1990	Factors Associated with Divorce in Intrafamily Child Sexual Abuse Cases	United States	128 cases of intrafamilial sexual abuse
Thoennes & Pearson	1988	Summary of Findings from the Sexual Abuse Allegations Project	United States	25 large domestic relations courts, 300 questionnaires from judges and AFCC, and in-depth interviews at five sites
Thoennes & Tjaden	1990	The Extent, Nature, and Validity of Sexual Abuse Allegations in Custody Visitation Disputes	United States	surveys, interviews and 169 cases of CSA allegations within a custody/visitation dispute
Trocmé & Bala	2005	False Allegations of Abuse and Neglect when Parents Separate	Canada	7672 child maltreatment investigations from 51 child welfare service areas
Wakefield & Underwager	1991	Sexual Abuse Allegations in Divorce and Custody Disputes	United States	NA
Zarb	1994	Allegations of sexual abuse in custody and access disputes: What care is in the best interest of the child	Canada	NA: Relevant legislation and recent case law

3.4.1 Prevalence

Very few studies gave information on the prevalence rate of CSA allegations during divorce procedures. The literature search yielded two relevant empirical studies, both from the United States and both over twenty years old. Thoennes and Pearson (1988) estimated that CSA allegations occurred in between 2 and 15 per 1,000 divorce cases in the United States. Thoennes and Tjaden (1990) conducted an empirical study in twelve courts in the United States and reviewed 169 custody or visitation dispute cases. They concluded that sexual abuse allegations are made in no more than an average of 2% of contested custody and access cases in the context

of parental separation, that is in divorce procedures as well as custody and access disputes after separation. All in all, from these two American studies we conclude that CSA is a rare event in divorce proceedings: CSA allegations are made in no more than roughly 2% of divorce cases.

3.4.2 Judicial response

Six studies described judges' responses to CSA allegations. The manner in which judges respond to such an allegation depends on the legal system of particular countries or jurisdictions. Four findings emerge from the studies that investigated judicial response. First, in the studies conducted in the U.S., Canada and Australia described below, civil judges are reported to seek professional advice when confronted with an allegation of CSA during a divorce procedure. Generally, judges inform Child Protective Services who then start an investigation, while mental health professionals are often also included in these types of cases, either through CPS or directly. Second, in many cases the judge temporarily suspends access or custody between accused parent and child, although the percentage is unclear. Third, some differences emerge per legal system in the process by which judges arrive at their decisions. In Canada, the police appear to be called in more often than in America and Australia. Additionally, in the United States, judges occasionally subject both parents to monitoring or supervised visitation. The last conclusion that can be drawn concerning judicial response is that almost every study discussed here highlights the problem of the involvement of multiple players, notably judges, CPS personnel, and mental health professionals, which causes delays and negatively impacts the case. We will now discuss these findings in more detail.

Professional help:

An Australian study (Brown, Frederico, Hewitt, & Sheehan, 2000) explored court records of approximately 200 families and shows how federal family courts in Australia deal with child abuse (not limited to sexual abuse) in the context of legal and de facto marital breakdown. In Australia, separate authorities provide Child Protective Services (CPS) and other child welfare services. When a family court is informed of - or discovers - child abuse, proceedings are generally suspended and the court refers the case to CPS for investigation until CPS comes with a formal response. The authors note that such cases take, on average, 17.5 months from allegation to resolution. The duration increases as the age of the child decreases and the parents' rights to repeatedly bring the case back to the court causes additional delays.

An earlier study from the United States (Thoennes & Pearson, 1988) shows that when a CSA allegation is made in family court, the standard response is to report this to CPS, although it is at the family court officers' discretion as to whether or not an allegation is reported. Some courts do not align with the approach CPS takes in the investigation, and the study even reports:

(...) a reluctance on the part of CPS agencies to seriously investigate abuse charges in divorce/custody cases. Caseworkers may dismiss such cases as undoubtedly false or assume that the domestic relations court will protect the child. If the child is not living with the allegedly abusive parent, the case may not be perceived to involve imminent danger, thus resulting in a lower case priority. (p.8)

Therefore, some courts choose to play a more active role by starting a more general family court-supervised evaluation of the family concurrent to the CPS investigation, even when it is believed that CPS is adequately conducting its investigation. The authors indicate that it is unclear how judges respond in cases where the court and CPS reach different conclusions. Bow, Quinnell, Zaroff, and Assemany (2002) conducted a survey among mental health professionals who assess sexual abuse allegations in child custody cases. This study reported that due to the complexity of the responses that these cases require, family court judges often seek help of mental health professionals in evaluating the veracity of the allegations.

Decisions surrounding custody or access:

According to a Canadian/American review (Bala, Mitnick, Trocme, & Houston, 2007), civil judges tend to err on the side of caution when an allegation of CSA is made. This usually entails suspending visitation between the child and the accused parent until a court-ordered investigation is finished (Zarb, 1994). Even though in American legislation there is no mention of CSA as a factor in making 'best interest' decisions related to children when settling divorce, custody, or access issues, it appears from the review that 'best interest' does play an important role. From their analysis of a number of case studies, the authors conclude that when a judge finds that an allegation made by a custodial parent is unfounded, the alleging parent will commonly continue to have custody (Bala et al., 2007). When the allegation is judged to be founded, the judge generally terminates visitation rights, though s/ he in some cases might allow visitation if it is considered to be in the child's best interest (e.g., because the child feels emotionally attached to the accused parent). In Australia, it is reported that courts often order a change in access or custody, and limit the accused parent in his/her access to the child (Brown et al., 2000).

Although the authors do not give percentages, Bala and Schuman (1999) report that generally Canadian judges temporarily suspend unsupervised access by the accused parent pending a full hearing. In a few reported cases, judges allowed unsupervised access to continue if they found the evidence for the abuse weak. Bow et al. (2002) conducted a survey among mental health professionals and found that in cases of CSA allegations, judges either order supervised contact or, when professionals report that they deem alleged sexual abuse likely, suspend contact between the alleged perpetrator and the child.

When CSA is deemed likely to have occurred or likely to occur, judges in the United States can grant temporary custody to the alleging parent during the pendency of a divorce proceeding (Myers, 1990). The transfer of cases that involve an allegation of sexual abuse from family court to juvenile court is reportedly recommended by judges in some cases because this court is better equipped to investigate and try such allegations. However, the study does not indicate how often civil judges make this decision (Myers, 1990). Myers notes that in the United States family judges may also subject both parents to temporary supervision or monitoring in cases where it has been established that CSA has occurred but the identity of the perpetrator is unknown. In this reasoning, both parents have neglected to protect their child from sexual abuse. According to Myers (1990): “(u)nder this approach, neither parent is stigmatized as a child abuser. Although stigma accompanies a finding of failure to protect, such opprobrium [sec] is of lesser magnitude than the stigma attached to a finding of abuse” (p. 34). Although this type of judicial response is not applicable to the most common type of CSA allegation in which the identity of the alleged abuser is known, it is possible that a parent expresses her concern for abuse without directly accusing the father.

Differences in legal systems:

A Canadian study shows that police is involved in 46% of the cases that involve an ongoing custody or access dispute judges (Bala et al., 2007). Criminal charges were made in only 3% of the cases. The study uses the unpublished data of the Canadian Incidence Study of 2003, described in Trocmé, Tourigny, MacLaurin, and Fallon (2003). From the study it is unclear who involves the police. This could be the judge, a family member or any other involved person.

Civil judges in Canada who resolve disputes reportedly base their judicial assessment on the best interest of the child, although only in one province (Newfoundland) the law refers to abuse allegations in custody and access disputes. It specifies that “the court shall consider the person’s history of ‘violence’ towards a spouse or any child

when making a determination about whether that person shall have custody or access to a child” (Bala & Schuman, 1999, p. 34). This is the only study that reports specific legislation for custody or access cases with CSA.

Many players:

Thoennes and Pearson (1988) noted that CSA allegations may set off a ‘cascade’ of actors, such as CPS workers, police, physicians, court representatives, and custody evaluators. These actors sometimes consecutively or concurrently deal with the same case, which causes duplicated efforts and delays. Bala et al. (2007) claim that all the involved agencies and professionals in sexual abuse cases during separation in fact further complicate the resolution of these cases because of their overlapping duties and at times contrasting interests. The authors mention that different institutions could be operating in different courts at the same time. In an earlier Canadian review of studies on allegations of CSA surrounding parental separation (including divorce, custody, and access disputes), Bala and Schuman (1999) note how in such cases a criminal prosecution, a parental custody case and a child protection case may simultaneously take place. However, criminal and CPS investigations most likely take place only in cases where the evidence is clear. When it is uncertain if the abuse has occurred, the case will most likely be resolved in a family law proceeding.

Thoennes and Pearson (1988) recognize other complications in these types of cases. They mention that if more than one state or county is involved in the same case, for example when the divorce procedure takes place in a different state than where the marriage was contracted, the complexity further increases because of differences in policies and procedures. This may even be so if several courts within the same county are involved.

Much of the reviewed studies report on how judges should respond (recommendations), and simultaneously critique the status quo. However, it is unclear from the available studies, what options judges actually have. Strikingly absent from the literature is an overview of the kinds of decisions that judges tend to make concerning access and custody.

3.4.3 Founded vs. unfounded

From the available empirical studies it may be inferred, albeit carefully because of the small number of studies, that one out of seven to eight cases of CSA-allegations during divorce appear to be unfounded. Studies that give information on outcomes may report that cases are founded (where it turns out that the children were

sexually abused), unfounded (where the opposite emerges) or it remains unclear whether the children were sexually abused or not. We will report on percentages that were reported to be unfounded, either because they were unsubstantiated or because they were proven to be deliberately falsely constructed.

Thoennes and Pearson (1988) reported that family court personnel had indicated that deliberately fabricated allegations are extremely rare, however the authors did not quantify this. In reviewing court records of around 200 families in custody and access disputes in Australia, Brown et al. (2000) found that around 9% of the allegations had been proven to be false. In evaluating a small sample of 11 children in cases of suspected child sexual abuse in custody disputes, Green (1986) concluded that four out of the eleven cases had been fabricated. Bala et al. (2007) reviewed literature and presented national data from Canada. The data from the Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect of 2003 used in this report shows that 18% of CSA allegations in the context of parental separation (12 cases) had been judged to be consciously fabricated, and thus false; 36% (25 cases) were unsubstantiated but made in good faith. Thoennes and Tjaden (1990) reported that in one third of the 129 contested custody-visitation disputes (so a broader category than divorce) throughout the United States for which a determination of the validity of the allegation was possible, the abuse allegation turned out to be unfounded. Trocme and Bala (2005) analyzed data from the 1998 Canadian Incidence Study, and found that 12% of the child abuse allegations, not only sexual, in cases involving custody or access disputes was consciously fabricated. Therefore, according to this study, the percentage of consciously fabricated child sexual abuse cases is less than 12%.

The Canadian Incidence Study of 2003 (Bala et al., 2007) showed that 34% of the cases were suspected but not proven, and although in almost half (46%) of the cases the police were involved, charges were laid in only 3% of the cases. This reflects the difficulty of acquiring evidence of the alleged abuse and the high number of unresolved cases. McGraw and Smith (1992) found that 11% of the 18 cases in their study lacked sufficient evidence and 28% were unsubstantiated suspicions. Based on a clinical sample of 136 cases of divorce with an allegation of CSA in Michigan (USA), Faller (1991) concludes that out of all cases, 19 (14%) were proven false. McGraw and Smith (1992) analyzed 18 CSA cases that were investigated by the Boulder, Colorado (United States) Sexual Abuse Team concerning divorce and custody disputes, of which 3 (16,5%) were found to be consciously fabricated. In their study of evaluations of mental health professionals, Bow et al. (2002) conclude that allegations of CSA were 'supported' in around 30% of the cases that were referred.

All in all, we conclude that in the small percentage of cases where allegations of sexual abuse are made during divorce proceedings, between one in seven to eight of these eventually appear to be unfounded. However, this does not imply that the majority of cases are proven to be founded. Not surprisingly, quite a number of cases are not resolved and it remains unclear whether the allegation was founded or unfounded. Thoennes and Tjaden (1990) report that in 17% of the cases no conclusion could be reached and Faller (1991) reports that 9% of cases remain unclear.

3.4.4 Consequences

Very little information was found on (long-term) consequences of judges' decisions for children or parents involved in divorce disputes where CSA allegations were made. One study reported on children's well-being during the divorce process. In a study of approximately 200 Australian families where CSA allegations had been made during divorce or custody/visitation disputes, Brown et al. (2000) measured levels of distress of the children involved in these cases. Due to the long time of the investigation, the multiple hearings and a number of court ordered changes in custody and visitation, children were found to be suffering high levels of distress: "The longer the dispute took the greater was the child's deterioration" (p. 856).

3.5 Conclusions

The literature review showed that little research is available on the issue of allegations of child sexual abuse (CSA) during divorce proceedings. In addition, the majority of the existing literature is from at least ten years ago. This indicates on the one hand that CSA in divorce proceedings is a longstanding issue. Few substantiations were found that this problem has grown, as hypothesized due to changes in family law that equalize fathers' and mothers' rights. The body of research is scattered between various fields; mostly psychology, family law, victimology and criminology, and most of the research we have found is conducted in just three countries (US, Australia and Canada). Quite a few studies used small samples or convenience samples. At the same time, many studies attested to the extremely difficult circumstances of such cases, for children, the accused parent, the accusing parent, as well as the judge.

Our first question concerned the prevalence of CSA allegations in divorce procedures. The existing body of relevant literature on prevalence of CSA during divorce procedure is so scarce (only two US studies) that we are not able to give

a satisfactory answer to this question. The indication that can be derived from these two studies is that the prevalence lies around two percent of all divorce cases. Therefore, it appears to be a quantitatively small problem. No evidence on trends was found.

The second question was how judges hearing divorce cases respond to these allegations. Civil judges handling such allegations during divorce procedures are faced with a dilemma, needing to take into consideration both the risk of false negatives as well as false positives. The findings regarding the judicial responses can be roughly divided into four categories.

a. Professional help

Civil judges often seek professional advice, generally by informing Child Protective Services (CPS) who start their own investigation or by consulting mental health professionals either through CPS or independently.

b. Decisions surrounding custody and access

One of the most common interventions by judges appears to be a measure suspending or limiting contact for the duration of the investigation of the alleged abuse by the family court, CPS or criminal justice system.

c. Differences in legal systems

In Canada, it appears that the police is notified more often than in Australia and the United States. In the United States monitoring or supervised visitation can be extended to both parents, while it is unclear whether this is an option for Australian and Canadian judges as well.

d. Many players

The literature on judicial response shows that the involvement of many players in these cases aggravates matters, and decreases children's wellbeing.

Very little of the findings pertain to family law procedures per se. It does appear that judges seem to struggle with the problem and do not have specific procedures to follow.

Next, based on the empirical evidence, it can be carefully assumed that one out of seven to eight cases of CSA allegations during divorce is unfounded. It is important to note here that an allegation can also be unfounded while not consciously

fabricated and overall sizable percentages of cases remained unsolved. However, some studies were small or employed convenience samples, or addressed a broader category than divorce procedures.

The final research question posed in this review concerned consequences of the false positives and false negatives in legal decision making for the children and parents involved. Although the negative effects of CSA and divorce on children and their parental relations appear self-evident, no studies gave conclusive evidence on this. Only one study linked the duration of the investigation, the multiple hearings, and changes in custody and visitation to higher levels of distress in children.

To conclude, allegations of CSA during divorce proceedings are relatively uncommon. A small proportion of these is unfounded. Judges appear to frequently enlist the assistance of other institutions such as the Child Protection Services to help them judge to what extent an allegation is likely to be true. However, while a small proportion of allegations turn out to be unfounded, a substantial proportion also remains undecided. This underscores the extremely difficult and uncertain circumstances in which family law judges need to operate; with little evidence, little to no explicit guidelines, where external specialist advice also lengthens the case and the children's distress, and vast consequences for wrong decisions in either direction. However, even with these consequences in mind, the judge needs to make formal decisions for the child and family. The research that has been conducted on this topic is scarce, and mostly dated. It gives few (if any) empirical bases for answers to our questions and as such suggests that further research is needed. Such research should focus on the long term in order to expose what happens after the divorce is finalized and when conclusions have been drawn regarding the allegation of CSA. By reviewing and researching multiple cases and their aftermath, it will be possible to determine the effects on the children of the uncertainty that the judge faced, the approach s/he chose and the outcome, relative to, for instance, the length of the legal process. In this way, possible recommendations could be made to improve judges' decision-making and the outcomes for the children.

3.6 Discussion

Although allegations of CSA during divorce are rare events, the problem is considered to be so serious that much of the research that we found poses recommendations on how the justice system could improve. In this discussion we highlight the most important of these recommendations. Some of the recommendations are

directed towards the court in general or the judges in specific. Brown et al. (2000) recommend to create a new specialized interventionist system for the United States, tightly led and managed by the court, that is child focused with short timelines and new mechanisms for communication. The goal is to have only three hearings with 6 weeks between each hearing, and representation for the child. Along these lines, Thoennes and Pearson (1988) recommend better coordination between the various actors in order to reduce delays, duplicated efforts, contradictory orders, and general trauma inflicted on the child, while Brown et al. (2000) suggest to unify CPS, children's courts, and family courts through improved coordination mechanisms. Bala et al. (2007) warn that in some cases it might be wise for a judge to assess the methodology of experts who have conflicting opinions.

The majority of the recommendations are focused on the mental health professionals who are evaluating the veracity of the allegations. Faller (1991) describes four classes of CSA cases in divorce, and clinical implications are discussed. One of the implications is that mental health professionals should keep an open mind when assessing such cases and should appreciate the wide range of circumstances and dynamics surrounding the cases. The author does some further detailed practical recommendations for mental health professionals. Bala et al. (2007) note that in the United States, professional guidelines exist that are used in child custody cases, while no such guidelines exist for evaluating CSA in general or CSA in the context of custody disputes. Their research shows that only one third of the respondents (the mental health professionals) use some form of protocol, model or guideline. Most respondents indicated that they had constructed their own protocol. One of the recommendations in the article to ensure the safety of the child is to provide therapy by a skilled, neutral professional who can provide support for the child after the stresses of litigation and monitor for possible abuse. Additionally, they assert that there is also a need for better education and training of professionals and for more research in order to better understand the dynamics and characteristics of these cases, and to allow professionals to better distinguish between founded and unfounded allegations. Bow et al. (2002) feel there is an apparent need for comprehensive guidelines given that most mental health professionals indicated that they had constructed their own protocol. They suggest a model consisting of ten bullet points, including interviews with the alleged victim, psychological testing of the alleged parent, assessment of the allegation, and the role of the evaluator. The objective of this model is to provide comprehensive, legally defensible evaluations that look after the best interests of all involved parties.

There were a few general recommendations not specifically directed towards the court or mental health professionals. Thoennes and Pearson (1988) conclude with some recommendations for the evaluation report including taking more family dynamics into account. Bala et al. (2007) pose detailed recommendations for the child, the accusing and the accused parent, and whoever represents these parties. They conclude by saying that some of the recommendations made might be too expensive, and many parents cannot afford the appropriate representation or professionals. Therefore, the authors suggest that the community should provide more support for these services and cases.

Lastly, a non-empirical Dutch article (Van Leuven, 2002), written by a judge and mediator, gives explicit recommendations for judges on how to respond to CSA allegations in divorce cases. The author bases these recommendations on his personal experiences and are extensions of the Parental Alienation Syndrome (PAS) as introduced by Gardner (1985). Van Leuven highlights the importance of recognizing that even though a CSA allegation during a divorce could call for a criminal response (public law case), it will have an impact on the privacy of the family. Van Leuven recommends stimulating the interaction within the family after an allegation has been made (especially between the partners). According to Van Leuven, a forensic expert should evaluate the case, and when the allegation is most likely founded, a criminal case should be started. If the allegation is most likely made due to relationship and communication problems, it is very important that the child remains to have contact with both parents, in order to avoid the development of parental alienation. If this is not possible, the child should reside with the parent that is the most emotionally stable, which is most likely the accused parent. This could be seen as a paradoxical move, although according to Gardner this is the only way to prevent or cure PAS (Gardner, 1985).

All of these recommendations are useful to some extent, although empirical research is needed in order to assess their 'success'. Our review has successfully identified the problem that scarce research has been conducted on this topic and therefore there is a lack of systematic knowledge. However, we acknowledge that our review was limited in a number of ways. First, we were restricted by the language, and could only search in the electronic databases for English studies. We were partly able to solve this problem by consulting experts from non-English speaking countries. Second, relevant studies that have not been included in electronic databases were not found. Although this was a limitation to our research, the lack of availability of (especially older) studies is a problem that is faced by others as well.

HOOFDSTUK 4: BESCHULDIGINGEN VAN SEKSUEEL KINDERMISBRUIK TIJDENS EEN CIVIELRECHTELIJK GESCHIL OVER DE KINDEREN: AARD, CONTEXT EN AFHANDELING¹⁵

4.1 Inleiding

Met dit hoofdstuk wordt allereerst beoogd aan de hand van 86 dossiers van gezagen omgangsonderzoeken door de RvdK meer inzicht te krijgen in de gezinssituaties waarin de ene ouder de andere ouder in het kader van de scheiding beschuldigt van seksueel misbruik van kinderen. Het gaat hier om gedrag dat een strafbaarstelling zou kunnen opleveren als het bewezen zou worden, in tegenstelling tot grensoverschrijdend seksueel gedrag. Er wordt onderzocht waar de ouder precies van beschuldigd wordt en of het vage of juist specifieke vermoedens betreft. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de kenmerken van de ouders en kinderen, wat er nog meer speelt in deze families, en in welke fase van het conflict de beschuldiging wordt geuit. Er wordt verder onderzocht of de beschuldiging tijdens de echtscheidingsprocedure wordt geuit of dat de vermoedens van seksueel kindermisbruik pas naar boven komen als de ouders al enige tijd uit elkaar zijn. Een ander belangrijk punt dat in deze studie belicht wordt, is of duidelijk wordt of seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden. Vervolgens wordt gezien hoe de zaak wordt afgedaan, en of uit de dossiers blijkt of de rechter andere beslissingen

---

¹⁵ Dit hoofdstuk is een op niet-inhoudelijke punten licht bewerkte versie van: Smit, A.E., Antokolskaia, M.V. & Bijleveld, C.C.J.H. (2017). Aard, context en afhandeling van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens een civielrechtelijk geschil over de kinderen: een close up. *Familie en Recht*.

over de kinderen neemt afhankelijk van de (gepercipieerde) waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik. Als laatste worden de gevolgen van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik voor het gezin onderzocht.

Elk jaar wordt een groot aantal kinderen geconfronteerd met de scheiding van hun ouders. In 2015 werden ongeveer 36 duizend huwelijken ontbonden door echtscheiding. In 2014 waren bij ongeveer 20 duizend echtscheidingen minderjarige kinderen betrokken, dit waren in totaal 35 700 kinderen (Ter Voert, 2016). Er worden niet alleen veel huwelijken ontbonden waar minderjarige kinderen bij betrokken zijn, ook veel ongehuwde ouders met kinderen gaan uit elkaar. Per jaar beëindigen ruim 60 duizend ongehuwde stellen hun relatie (Spruijt & Kormos, 2014). In totaal worden in Nederland ongeveer 55 duizend minderjarige kinderen per jaar geconfronteerd met de (echt)scheiding van hun ouders (Spruijt & Kormos, 2014).

De meeste scheidingen verlopen constructief, en vaak gaan de ouders vreedzaam uit elkaar. Het CBS rapporteert dat in 2015 vijfduizend van de 36 duizend echtscheidingen op tegenspraak waren. Het grootste gedeelte van de echtscheidingen was op gezamenlijk verzoek (Ter Voert, 2016). Ook wordt er gerapporteerd dat 70% van de scheidingen, zowel echtscheidingen als verbroken relaties, goed verloopt (Van Lawick, 2012). Desalniettemin heeft elke scheiding invloed op de relatie tussen de kinderen en de ouders en kan dit negatieve gevolgen voor kinderen hebben. Eén van de ouders verlaat het ouderlijk huis, de woonsituatie verandert, soms moeten de kinderen verhuizen en van school veranderen, in geval van co-ouderschap moeten zij vaak tussen twee huizen pendelen, en soms krijgen ouders een nieuwe partner. Ook zouden kinderen zich schuldig kunnen voelen over de scheiding (Baracs & Vreeburg – Van der Laan, 2014). Dit soort stressvolle gebeurtenissen kan zich weer vertalen in slechtere schoolprestaties en het vertonen van risicovol gedrag waaronder het gebruik van alcohol en drugs (Amato & Sobolewski, 2001). De lange termijn gevolgen kunnen zelfs de volgende generaties treffen: volgens een studie uit 2005 kan een scheiding gevolgen hebben voor kleinkinderen die ten tijde van de scheiding nog niet geboren waren (Amato & Cheadle, 2005).

Niet alle scheidingen verlopen vreedzaam; sommige scheidingen gaan gepaard met conflicten tussen de ouders. Conflicten kunnen uiteenlopende onderwerpen betreffen, zoals alimentatie, verdeling van de boedel, gebruik van de echtelijke woning en verdeling van zorg- en opvoedingstaken. In dergelijke conflictueuze scheidingen hebben ouders veel moeite met het maken van afspraken over de

kinderen zoals het gezag, het verblijf, de verdeling van zorg- en opvoedingstaken, of de omgang. Het komen tot afspraken over kind-gerelateerde zaken kan in het kader van de scheiding lang duren en na de scheiding tot herhaaldelijke vervolgprocedures leiden. In de volksmond worden dit soort scheidingen ook wel 'vechtscheidingen' genoemd. Onduidelijk is hoe frequent vechtscheidingen voorkomen, gedeeltelijk vanwege de problemen rondom de definitie en vanwege het ontbreken van statistische data. De meest recente schatting is dat er tussen de 3,500 en 6,000 kinderen per jaar betrokken zijn bij een vechtscheiding (Antokolskaia, 2016). Het is bekend dat als een kind aan een ouderlijk conflict wordt blootgesteld tijdens of na de scheiding, dit een negatieve invloed heeft op de ontwikkeling van het kind (Gilmore, 2006).

Tijdens een (v)echtscheiding of de vervolgprocedures over de kinderen kunnen er -over en weer- beschuldigingen geuit worden. Deze beschuldigingen kunnen van verschillende aard zijn zoals huiselijk geweld, niet-nakoming van financiële verplichtingen, en verwaarlozing van de kinderen. Deze studie focust op een bijzonder ernstige beschuldiging, te weten een beschuldiging van seksueel kindermisbruik.

Als een van de ouders de andere ouder beschuldigt van seksueel kindermisbruik, is het voorstelbaar dat deze kinderen een nog groter risico op beschadiging lopen dan bij een (v)echtscheiding zonder een dergelijke beschuldiging. Als er inderdaad seksueel misbruik plaatsvindt, en daarmee de beschuldiging gegrond is, dan hebben de betrokken kinderen niet alleen te maken met de schadelijke gevolgen van de scheiding en het conflict tussen de ouders, maar ook met potentieel beschadigend seksueel misbruik. De kans op onder andere psychopathologie zoals stemmingsstoornissen, angststoornissen en depressie is significant hoger bij kinderen die seksueel misbruikt zijn, en dit risico is nog groter als het kind door een bekende dader zoals een ouder is misbruikt (Molnar, Buka & Kessler, 2001). Mensen die in hun jeugd slachtoffer waren van seksueel kindermisbruik hebben op verschillende gebieden meer moeite met de transitie naar volwassenheid dan mensen die geen slachtoffer waren van seksueel kindermisbruik (De Jong & Bijleveld, 2005). Afifi ea. (2009) concluderen in hun Canadese studie dat wanneer kinderen zowel een ouderlijke scheiding als kindermishandeling (waaronder seksueel kindermisbruik) meemaken, de kans op latere psychische stoornissen en zelfmoord stijgt.

Als er geen seksueel misbruik heeft plaatsgevonden, en daarmee de beschuldiging ongegrond is, dan zouden de betrokken kinderen alsnog negatieve gevolgen kunnen ondervinden van de beschuldiging, het daarmee gepaarde ouderlijk conflict en de gevolgen ervan. Hierbij valt te denken aan contact met hulpverleningsinstanties zoals huisartsen en Veilig Thuis (voorheen Advies- en Meldpunt Kindermishandeling) die ingeschakeld worden naar aanleiding van de beschuldiging, rechtszaken en een eventueel onderzoek door de RvdK op verzoek van de rechter. Ook kan de politie naar aanleiding van een aangifte besluiten om een onderzoek te starten, in het kader waarvan de kinderen worden gehoord. Deze onderzoeken en gesprekken kunnen belastend zijn voor kinderen en veel tijd in beslag nemen. Daarnaast is het mogelijk dat het contact tussen de kinderen en de beschuldigde ouder vanaf de beschuldiging van seksueel kindermisbruik afneemt of stopt, omdat de beschuldigende ouder de kinderen bij hem weghoudt of de rechter besluit het contact/de omgang (tijdelijk) stop te zetten.

De kinderen zijn in die zin 'gevangen' in een situatie volgend op de beschuldiging van seksueel kindermisbruik: hoe dan ook worden zij geconfronteerd met de (echt)scheiding van hun ouders en alle gevolgen van dien, en om te kunnen vaststellen of het misbruik heeft plaatsgevonden kunnen de kinderen ook worden onderworpen aan ingrijpende onderzoeken van verschillende aard. Dit zou al negatieve invloed kunnen hebben op het welzijn van de betrokken kinderen, ongeacht of de beschuldiging gegrond blijkt te zijn. Vervolgens is de vraag of de kinderen daadwerkelijk misbruikt zijn of dat de beschuldigende ouder bewust of onbewust een ongegronde beschuldiging heeft geuit. Als er daadwerkelijk seksueel misbruik door een van de ouders is gepleegd dan zullen de kinderen met die gevolgen om moeten gaan, echter, zelfs als de beschuldiging ongegrond was dan zouden de kinderen te maken kunnen hebben gehad met een hoogopgelopen ouderlijk conflict en een problematische relatie met de ouder(s). De ongegronde beschuldiging heeft ergens zijn oorsprong gevonden; binnen de context van een vechtscheiding of de nasleep daarvan waarin beschuldigingen over en weer geuit worden, een ongeruste ouder die signalen van een kind verkeerd interpreteert, of een ouder die moedwillig besluit een laatste redmiddel in te zetten om beslissingen in de strijd rond de kinderen in zijn of haar voordeel te laten uitvallen. Ongeacht de reden zitten de kinderen in de gevallen van een ongegronde beschuldiging van seksueel kindermisbruik in een problematische situatie waarin hun relatie met (een van) de ouders in het geding is.

Op 15 december 2016 deed het Europees Hof voor de Rechten van de Mens een uitspraak in een zaak waar een moeder door de Finse rechtbank en het hof was veroordeeld voor laster omdat zij de vader beschuldigde van seksueel misbruik van hun dochter tijdens hun strijd over omgang tussen de vader en het kind.¹⁶ De vader stelde dat de moeder dit deed om zo eenhoofdig gezag te krijgen en hem de toegang tot zijn dochter te ontzeggen. De moeder beweerde echter te handelen uit oprechte ongerustheid. In de overweging van het EHRM stond de balans centraal tussen de noodzaak kinderen te beschermen tegen potentieel serieuze schade en een ouder te beschermen tegen onjuist verdacht worden van misbruik van zijn of haar kind. Het EHRM stelde dat de uitspraak van de rechter in strijd was met het recht op vrijheid van meningsuiting, en de veroordeling voor laster buitenproportioneel was. Deze uitspraak kwam uitvoerig aan bod in een Nederlandse vechtscheidingszaak waarin een soortgelijke situatie zich voordeed.¹⁷ Tijdens deze zitting werd duidelijk dat er geen protocol is voor beschuldiging van seksueel kindermisbruik tijdens echtscheidingsprocedures.

Het is niet duidelijk hoe vaak beschuldigingen van seksueel misbruik van (een van) de kinderen in de context van (echt)scheidingen en de nasleep daarvan voorkomen. Het overzicht van internationale literatuur (zie hoofdstuk 3) laat zien dat er weinig tot geen studies zijn die betrouwbare uitspraken doen over de prevalentie van beschuldiging van seksueel kindermisbruik tijdens of na (echt)scheidingen. Er wordt echter een voorzichtige schatting gegeven van 2% van alle echtscheidingen. Ook is niet met zekerheid vast te stellen hoe vaak deze beschuldigingen gegrond of ongegrond zijn. De auteurs doen een voorzichtige uitspraak dat één op de zeven à acht beschuldigingen ongegrond blijkt te zijn. Dit wil echter niet zeggen dat de rest van de beschuldigingen op waarheid berust; in de meerderheid van de gevallen is niet vast te stellen of er misbruik heeft plaatsgevonden. Uit de literatuurstudie kwam naar voren dat in de bestaande literatuur het probleem van beschuldiging van seksueel kindermisbruik wordt benoemd en erkend. Er is echter een opvallend gebrek aan onderzoek, empirisch en anderszins.

Hoewel het kwantitatief gezien vermoedelijk niet om een vaak voorkomend probleem gaat, is het probleem potentieel wel zeer ernstig. Het plaatst de rechters die in het kader van de afwikkeling van de scheidingen en vervolgsprocedures over de kinderen met de beschuldiging van seksueel kindermisbruik worden

---

16 EHRM 15 december 2016 (*M.P./Finland*), nr. 63487/12.

17 <http://www.ad.nl/home/vechtscheiding-mag-moeder-misbruikhistorie-van-ex-melden-ae84760/> (geraadpleegd op 31 januari 2017).

geconfronteerd voor een moeilijk dilemma; zij moeten beslissingen nemen omtrent gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken, en omgang. Het valt te verwachten dat voor deze beslissingen de gegrondheid of ongegrondheid van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik belangrijk is. Aan de ene kant, als de rechter het zekere voor het onzekere zou nemen, zou het kind mogelijk worden onderworpen aan ingrijpende onderzoeken, en verliest het al dan niet tijdelijk het contact met de beschuldigde ouder terwijl er misschien geen seksueel misbruik daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Aan de andere kant, als de rechter de beschuldiging niet serieus zou nemen en geen gevolgen daaraan zou verbinden, loopt het kind risico om bloot te worden gesteld aan een gevaarlijke situatie waarin het misbruik wordt voortgezet.

Het is van groot belang om aan de rechters houvast te bieden om hen in staat te stellen om dit soort beschuldigingen beter te kunnen beoordelen. Daartoe is het nodig een beter beeld te krijgen van de aard van de beschuldigingen en de context waarin de beschuldigingen plaatsvinden. In deze studie worden 86 dossiers van de RvdK als startpunt gebruikt om inzicht te krijgen in de aard van de beschuldigingen en de situaties, omstandigheden en kenmerken van de zaken waarin beschuldigingen van seksueel kindermisbruik worden geuit. De 86 dossiers van de RvdK zijn geselecteerd op beschuldiging van seksueel kindermisbruik door een van de ouders van de andere ouder tijdens een civielrechtelijk geschil over kinderen, en vervolgens met behulp van een scoringsformulier onderzocht. Vervolgens zijn de beschikkingen van de civiele rechter nagezien en geanalyseerd alsmede de informatie uit het Justitiële Documentatiesysteem. Op deze manier is gestreefd een beeld te geven van de aard van de beschuldiging, het soort, de context van het conflict en de zaken waarin de beschuldiging van seksueel kindermisbruik plaatsvindt en van de behandeling daarvan door verschillende instanties.

4.2 Onderzoeksvragen

De volgende onderzoeksvragen komen in dit hoofdstuk aan bod:

1. Wat zijn de kenmerken van de gezinnen en het conflict?
  - Zijn ouders gescheiden of uit elkaar?
  - Hoe lang zijn de ouders al gescheiden of uit elkaar ten tijde van het raadsonderzoek?
  - Hoe is gezag en verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken, en omgang geregeld vóór het raadsonderzoek?
2. In welke fase van het conflict wordt de beschuldiging van seksueel kindermisbruik geuit?
3. Kenmerken van de beschuldiging
  - Wie beschuldigt wie?
  - Waarvan wordt beschuldigd?
  - Waar is de beschuldiging op gebaseerd?
  - Waar wordt de beschuldiging gemeld?
4. In hoeveel zaken is bekend of het vermeende seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden?
5. Afdoening:
  - Wat beslist de civiele rechter omtrent gezag en omgang, verdeling zorg- en opvoedingstaken, en hoofdverblijfplaats van de kinderen na de beschuldiging van seksueel kindermisbruik?
  - Hoeveel tijd zit er tussen de beschuldiging van seksueel kindermisbruik en de eerste beschikking van de rechtbank na het advies van de RvdK?
6. Neemt de rechter andere beslissingen over de kinderen afhankelijk van de waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik?
7. Wat is er bekend over de gevolgen van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik voor het gezin?

4.3 Methode

In deze studie is dossieronderzoek verricht dat bestond uit drie onderdelen. Vanwege lage prevalentie van beschuldiging van seksueel kindermisbruik door een ouder in de (echt)scheidingszaken en vervolgprocedures over kinderen, is het nagenoeg onmogelijk om uit deze zaken een random steekproef van relevante zaken te trekken. Daarvoor moeten immers tientallen duizenden zaken per jaar worden onderzocht, waarvoor de Raad voor de Rechtspraak wegens onevenredige belasting van de rechtbanken geen toestemming kon verlenen. Om dit probleem op te lossen is besloten om dossiers van de RvdK te analyseren. Deze zaken, waarin een raadsonderzoek door de rechter is aangevraagd, zijn als startpunt gekozen omdat de rechters in problematische zaken over kinderen over het algemeen een raadsonderzoek gelasten, en een beschuldiging van seksueel kindermisbruik in vrijwel alle gevallen een sterke aanwijzing zal zijn voor een raadsonderzoek. Aldus is allereerst een steekproef getrokken van onderzoeken uitgevoerd door de RvdK in gezag- en omgangszaken. Uit deze steekproef zijn alle zaken geselecteerd waarin een van de ouders de andere ouder beschuldigt van seksueel misbruik van een (van de) kind(eren). Daarna zijn deze onderzoeken gekoppeld aan de beschikkingen die de civiele rechters in deze zaken hebben gegeven. Ten slotte zijn de gegevens van de beschuldigde ouders opgezocht in het Justitiële Documentatiesysteem (JDS). Er is gekozen geen controlegroep bij deze studie te betrekken van raadsonderzoeken waar geen beschuldiging van seksueel kindermisbruik speelt, omdat de kenmerken van de gezinnen en zaken waarin een beschuldiging van seksueel kindermisbruik wel speelt, in kaart worden gebracht. Het doel was niet om inzicht te krijgen in de verschillen tussen raadsonderzoeken met en zonder beschuldiging van seksueel kindermisbruik.

4.3.1 De steekproef

Raadsonderzoeken

Eén van de taken van de RvdK is het doen van onderzoek en het adviseren van de rechtbank. Dit gebeurt op verzoek van de rechter bij gezag- en omgangszaken waarin ouders het niet eens kunnen worden over regelingen omtrent het kind. In dit zogeheten gezag- en omgangsonderzoek wordt aan de hand van een vooraf door de raadsonderzoeker opgesteld onderzoeksplan de situatie van en rondom het kind onderzocht. Dit gebeurt door middel van gesprekken met de ouders, vaak het kind zelf, en andere betrokken personen en hulpverleningsinstanties. Ten slotte stelt de raadsonderzoeker een adviesrapport op in overleg met een gedragsdeskundige en juridisch deskundige van de RvdK, waarin het raadsadvies aan de rechter wordt geformuleerd en toegelicht.

Een gezag- en omgangsonderzoek kan uitgebreid worden met een beschermingsonderzoek. Dit houdt in dat als de RvdK ernstige opvoedings- of gezinsproblematiek signaleert, hij kan besluiten over te gaan op een nader onderzoek. Zo kan er bepaald worden of de RvdK de rechter verzoekt een kindbeschermingsmaatregel op te leggen. Dit zou bijvoorbeeld ondertoezichtstelling en/of een uithuisplaatsing van het/de kind(eren) kunnen zijn.

Van de jaren 2012, 2013 en 2014 zijn uit een willekeurige steekproef relevante gezag- en omgangsonderzoeken (verder: raadsonderzoek) geselecteerd. Het adviesrapport uit deze onderzoeken is doorzocht naar steekwoorden om te zien of er sprake was van een beschuldiging van seksueel kindermisbruik. Wanneer deze steekwoorden werden aangetroffen in het rapport, werd er een tekstuele analyse uitgevoerd om te bevestigen dat het een beschuldiging van seksueel kindermisbruik betrof. Ook na selectie met de steekwoorden vielen er zaken af. Dit betroffen namelijk dezelfde onderzoeken, maar hadden verschillende nummers omdat de kinderen broers/zussen van elkaar waren. De volgende steekwoorden zijn gebruikt:

- seks
- sex
- misbruik
- geweld
- verkracht-
- agres-
- beschuld-
- grens
- overschrijd-
- mishandel-
- dwang (gedwongen, dwing(en))
- ontucht
- geslacht
- onjuist bejegen-
- betast-
- aanrand-

In totaal zijn 86 gezag- en omgangsonderzoeken waarin een beschuldiging van seksueel kindermisbruik voorkomt, geselecteerd voor de studie: 22 uit 2012, 17 uit 2013 en 47 uit 2014. Er waren 127 kinderen tussen de 0 en 16 jaar betrokken bij de onderzoeken. De gemiddelde leeftijd van de kinderen ten tijde van de start van het raadsonderzoek was 6,8 jaar.

Civilrechtelijke beschikkingen

Door middel van de rechtszaaknummers die weergegeven waren in de raadsonderzoeken zijn de bijbehorende beschikkingen bij de desbetreffende rechtbanken en hoven opgevraagd. Niet alle nummers waren bekend en daarnaast waren niet alle rechtbankdossiers beschikbaar bij de rechtbanken en hoven. In totaal zijn van 81 zaken de dossiers opgevraagd en de beschikkingen ingezien.

Justitiële Documentatiesysteem

Van de 86 geselecteerde zaken waren van vijf zaken de gegevens van de beschuldigde (stief-)ouders incompleet of onbekend. De gegevens van de overige 81 beschuldigde (stief-)ouders zijn bij de Justitiële Informatiedienst aangeleverd, en bijbehorende uittreksels uit het Justitiële Documentatiesysteem opgevraagd.

4.3.2 Instrumenten

Voor zowel de onderzoeken van de RvdK als de civilrechtelijke beschikkingen en de informatie uit het Justitiële Documentatiesysteem is gebruik gemaakt van scoringslijsten. Bij de RvdK is data gehaald uit zowel de adviesrapporten die worden opgesteld bij voltooiing van het onderzoek en naar de rechtbank worden gezonden, als uit het digitale systeem van de RvdK waar informatie te vinden is betreffende persoonsgegevens en andere feitelijkheden rond het kind en het gezin.

4.3.3 Analysemethode

Voor de analyse van de verzamelde data is gekozen om mixed methods toe te passen. De data uit zowel de onderzoeken van de RvdK als de civilrechtelijke beschikkingen en de uittreksels uit het Justitiële Documentatiesysteem waren deels kwalitatief en deels kwantitatief van aard. Het kwantitatieve deel is verwerkt in SPSS en de kwalitatieve data zijn door middel van content analysis verwerkt en geanalyseerd in Atlas Ti.

4.4 Resultaten

4.4.1 Wat zijn de kenmerken van de gezinnen en het conflict?

• Zijn ouders gescheiden of uit elkaar?

In tabel 4.1 is te zien dat van alle 86 voormalige stellen binnen deze studie 58% getrouwd of geregistreerde partners waren ten tijde van het raadsonderzoek. Eén derde van de stellen woonde ongehuwd samen. De groep gescheiden ouders is hier groter dan de groep ouders in verbroken samenwonenrelaties. Deze verhouding komt overeen met de verhouding tussen de echtscheidingen en het verbreken van samenlevingsrelaties in Nederland (Spruijt & Kormos, 2014). Bij ongeveer 20% van de stellen was de echtscheiding nog niet rond, wat inhoudt dat van 80% van de ouders de relatie dus al effectief beëindigd was voordat het raadsonderzoek begon.

Tabel 4.1: Relatie ouders ten tijde van het raadsonderzoek

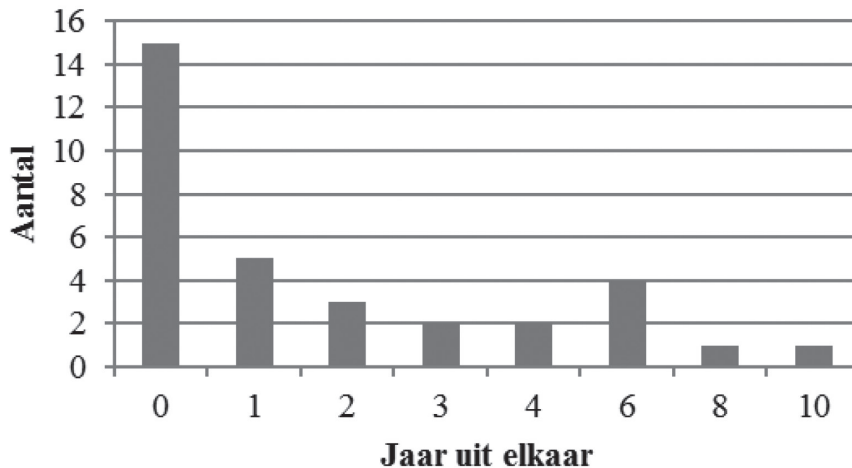
	Frequentie	Procent
huwelijk/geregistreerd partnerschap ontbonden	33	38,4
echtscheiding aangevraagd	17	19,8
ongehuwd samenwonen beëindigd	29	33,7
overig ¹⁸	7	8,2
totaal	86	100

• Hoe lang zijn de ouders al gescheiden of uit elkaar ten tijde van het raadsonderzoek?

Het blijkt niet voor alle ouders mogelijk te zeggen hoe lang ze uit elkaar waren ten tijde van het raadsonderzoek. Alleen van de ouders die getrouwd waren en van wie het huwelijk was ontbonden is informatie beschikbaar over het moment van echtscheiding. Van de ouders die ongehuwd hadden samengewoond, was veelal onduidelijk op welk moment de relatie was ontbonden, op één paar na dat tijdens het raadsonderzoek aangaf op welke datum ze uit elkaar gegaan waren.

¹⁸ Vier paar ouders hadden een affectieve relatie waarbij ze niet samenwoonden. Bij twee paar ouders was het soort relatie onbekend. Bij één paar was er geen sprake van een continue relatie.

Figuur 4.1: Jaren uit elkaar ten tijde van het raadsonderzoek

De 33 paar ouders van wie de datum van (echt)scheiding bekend was, waren gemiddeld 2 jaar (officieel) uit elkaar op het moment dat het raadsonderzoek van start ging. Zoals Figuur 4.1 laat zien, blijkt dat een raadsonderzoek ook nog lang na het moment van (on)officieel uit elkaar gaan aangevraagd kan worden.

- Hoe is gezag en verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken, en omgang geregeld vóór het raadsonderzoek?

Ouders oefenen tijdens het huwelijk of geregistreerd partnerschap het gezag gezamenlijk uit (artikelen 1:251 en 253a BW) en na de echtscheiding loopt het gezamenlijk gezag door (artikel 1:251 lid 2 BW), tenzij de rechter een van de ouders met eenhoofdig gezag belast. Met informeel samenwonende ouders ligt het anders; alleen de moeder oefent van rechtswege het gezag uit over het kind. De vader die het kind heeft erkend, kan het gezag verkrijgen door dit samen met de moeder in het gezag register aan te tekenen (artikel 1:252 BW) of, als de moeder daaraan niet wil meewerken, door een verzoek bij de rechtbank ex artikel 1:253c BW te doen. Indien de ongehuwde/ongeregistreerde ouders uit elkaar gaan, blijft hun gezag situatie onveranderd.

In tabel 4.2 is te zien dat ook bij de ouders in onze steekproef gezamenlijk gezag de norm was. Ruim 72% van de ouders had gezamenlijk gezag voordat het raadsonderzoek begon. Van alle paren ouders waarvan de moeder of vader eenhoofdig gezag had, waren de ouders niet eerder gehuwd geweest. Dit betrof 19 ouderparen die ongehuwd samen hadden gewoond.

Tabel 4.2: gezag en omgang vóór raadsonderzoek

	Frequentie	Procent
gezamenlijk gezag	62	72,1
eenhoofdig gezag moeder	18	20,9
eenhoofdig gezag vader	1	1,2
anders ¹⁹	5	5,8
totaal	86	100

Tabel 4.3 laat zien dat ongeveer 85% van de kinderen uit onze steekproef hun verblijfplaats had bij de moeder. In 2013 lag het gemiddelde percentage kinderen dat na de (echt)scheiding bij hun moeder woont lager, namelijk rond 60% (Spruijt & Kormos, 2014). Dit verschil valt mogelijk te verklaren doordat oudere kinderen vaker bij hun vader wonen na de scheiding, en de kinderen in deze studie met gemiddeld 6,8 jaar iets jonger waren (Spruijt & Kormos, 2014).

Tabel 4.3: hoofdverblijfplaats kind(eren)

	Frequentie	Procent
bij moeder	73	84,9
bij vader	8	9,3
pleeggezin	3	3,5
anders	2	2,4
totaal	86	100

Het was niet mogelijk te zien hoe de zorg- en opvoedingstaken of omgang verdeeld waren. De zorg- en opvoedingstaken gelden voor ouders die het gezag delen; een ouder zonder gezag krijgt een omgangsregeling. Deze beide regelingen kunnen veel verschillende vormen aannemen waardoor het niet mogelijk was hiervan een overzicht te geven.

Samenvattend is te zien dat, in lijn met de algemene cijfers over het gezag na de (echt)scheiding, de ouders uit onze steekproef na uiteen gaan vaak het gezag gezamenlijk bleven uitoefenen. De meeste kinderen in onze steekproef hadden hun verblijfplaats bij de moeder.

¹⁹ Dit betreft zaken waarbij nog geen beslissingen zijn genomen over het gezag, waarbij de vader in het kader van voorlopige voorzieningen een omgangsregeling met de kinderen heeft, en waar de voogdij bij Jeugdzorg ligt.

4.4.2 In welke fase van het conflict wordt de beschuldiging van seksueel kindermisbruik geuit?

Zowel in het adviesrapport als in het digitale systeem van de RvdK wordt niet expliciet vermeld in welke fase van een conflict een beschuldiging van seksueel kindermisbruik naar voren komt. Het moment waarop de beschuldiging is geuit, is uiteengezet in tabel 4.4.

Tabel 4.4: Eerste moment van uiting van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik

	Frequentie	Procent
vóór raadsonderzoek		
aangifte/melding politie	44	51,2
melding AMK	8	9,3
aangifte politie én melding AMK vóór raadsonderzoek	2	2,3
tijdens rechtszaak	1	1,2
tijdens ander raadsonderzoek	2	2,3
overig ²⁰	10	11,6
tijdens raadsonderzoek²¹	19	22,1
totaal	86	100

Uit deze tabel blijkt dat in ruim 77% van de gevallen al vermoedens van seksueel misbruik waren geuit voordat een raadsonderzoek was ingesteld. Ongeveer de helft van de beschuldigende ouders had contact gezocht met de politie vanwege een vermoeden van seksueel kindermisbruik voordat het raadsonderzoek begonnen was. Daarnaast was 9% van de ouders naar het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) gegaan om melding te doen van het vermeende misbruik voorafgaand aan het raadsonderzoek, zonder daarnaast aangifte te doen. In twee zaken was er zowel aangifte of melding gedaan bij de politie als melding bij het AMK. Van de beschuldigende ouders had 22% hun zorgen kenbaar gemaakt tijdens het raadsonderzoek, of bij andere hulpverleningsinstanties die weer aan de RvdK gerapporteerd hadden. Hieruit blijkt dat slechts in een minderheid van de gevallen de beschuldiging tijdens het raadsonderzoek naar voren kwam; in de meerderheid lag die beschuldiging daarvoor.

20 Ouders die hun zorgen hebben geuit vóór het raadsonderzoek bij andere instanties of personen, waaronder de advocaat, huisarts, Bureau Jeugdzorg (BJZ) en de Blijfgroep ('blijf-van-mijn-lijf huizen').

21 Zaken waarin de vermoedens die de ouder(s) al voor het onderzoek hadden, uitgesproken werden tijdens het raadsonderzoek en zaken waarin de beschuldiging van seksueel kindermisbruik op een andere wijze tijdens het raadsonderzoek aan het licht kwam.

Uit de data blijkt verder dat het in een ruime meerderheid van de zaken procedures in het kader van gezag en omgang waren, waarin besloten werd over te gaan op een raadsonderzoek (tabel 4.5). We zagen eerder dat in een meerderheid van de gevallen de ouders al (geruime tijd) uit elkaar waren. Een procedure om gezag en omgang is een indicatie van problematiek binnen een gezin waarin de ex-partners het niet eens kunnen worden over afspraken over de kinderen. Dit geldt ook voor procedures over voorlopige voorzieningen, waar er noodzaak is om tijdelijke afspraken te maken voordat de echtscheidingsprocedure afgerond wordt.

Tabel 4.5: Soort zaak²²

	Frequentie	Procent
voorlopige voorzieningen	13	15,1
echtscheiding	5	5,8
gezag en omgang	66	76,7
anders	2	2,3
totaal	86	100

Hoewel het lastig is om aan te geven in welke fase van het conflict tussen de ouders de beschuldiging van seksueel kindermisbruik naar voren komt, is het opvallend dat slechts één beschuldiging tijdens de rechtszaak van de echtscheiding naar voren kwam. Het beeld dat uit de gegevens naar voren komt, is er niet een, zoals wel verondersteld, van een plotseling opdoemende beschuldiging van seksueel misbruik in een echtscheidingsprocedure. Veeleer zijn de ouders al verwickeld in een procedure over het gezag over- en omgang met de kinderen, en wordt de beschuldiging al geuit vóór het raadsonderzoek bij politie en hulpverlening. Dit duidt op een reeds bestaand geschil tussen de ouders, waar de beschuldiging van seksueel kindermisbruik er één van is.

²² 13 zaken waren in het kader van hoger beroep of kort geding. Deze zaken zijn hier bij de bijbehorende bodemprocedures geteld. Alle zaken in tweede aanleg betroffen gezag en omgang, evenals acht zaken in kort geding. Eén zaak in kort geding betrof voorlopige voorzieningen.

4.4.3 Kenmerken van de beschuldiging

• Wie beschuldigt wie?

Zoals te zien in tabel 4.6 was het in 83% van de zaken de moeder die de vader beschuldigde. In drie gevallen was het de vader die de moeder beschuldigde. Het totaal telt in de tabel op tot meer dan de 86 zaken die opgenomen zijn in deze studie, omdat vaders en moeders elkaar ook over en weer kunnen beschuldigen.

Tabel 4.6: Beschuldiging

	Frequentie	Procent
moeder beschuldigt vader	71	82,5
vader beschuldigt moeder	3	3,5
anders ²³	16	18,7
totaal	90	104,7

• Waarvan wordt beschuldigd?

Bij de bespreking van de aard van het misbruik wordt allereerst onderscheid gemaakt tussen zogeheten 'hands-on' en 'hands-off' seksueel misbruik. Bij hands-on misbruik is er fysiek contact tussen dader en slachtoffer; bij hands-off misbruik is er geen fysiek contact tussen dader en slachtoffer, maar vindt het misbruik plaats bijvoorbeeld in de vorm van het kijken van porno met het slachtoffer of seksuele handelingen verrichten met zichzelf of een derde terwijl het slachtoffer gedwongen wordt te kijken.

In de adviesrapporten wordt 72 keer expliciet verwezen naar de aard van het vermeende seksueel kindermisbruik. De RvdK heeft in deze gevallen genoteerd wat zij te horen kregen van betrokken partijen. Dit konden de ouders zijn, maar ook het kind zelf, de school, de arts, de politie, of andere hulpverlening.

Van de 72 verwijzingen naar de aard van het seksueel kindermisbruik had de ruime meerderheid betrekking op hands-on misbruik (tabel 4.7). Betasting van het kind door de ouder werd het meest frequent genoemd. Penetratie met geslachtsdeel, de meest ernstige vorm van seksueel kindermisbruik, kwam acht keer voor in de adviesrapporten. In het geval van hands-off misbruik kwam het gedwongen kijken van porno met de ouder het meest voor.

---

23 Vader beschuldigt nieuwe partner van moeder; moeder is bang voor toekomstig seksueel kindermisbruik; er is een zorgmelding door politie gedaan bij het AMK; er is zorg ontstaan vanuit hulpverlening maar moeder denkt niet dat het gebeurd is; grootouders aan moederszijde beschuldigen de vader; pleegbroer beschuldigt de pleegmoeder.

Tabel 4.7: Aard van vermeend misbruik

	Frequentie
hands-on	51
penetratie met geslachtsdeel	8
penetratie met ander voorwerp	8
poging tot penetratie	1
betasting van kind door ouder	23
betasting van ouder door kind	2
orale seks kind – ouder	5
orale seks ouder – kind	2
ouder urineerde over kind ²⁴	2
hands-off	15
kind moest porno kijken	8
kind heeft ouder seks zien hebben met derde	2
overig hands-off ²⁵	5
overig ²⁶	6
totaal	72

• Waar is de beschuldiging van seksueel kindermisbruik op gebaseerd?
De wijze waarop het mogelijke misbruik aan het licht komt, geeft weer waarop de vermoedens en de uiteindelijke beschuldigingen zijn gebaseerd.

Uit tabel 4.8 valt af te lezen dat 64 keer in de adviesrapporten vermeld werd hoe vermoedens van seksueel kindermisbruik ontstonden. In veel zaken zijn meerdere categorieën toegekend aan delen van het adviesrapport, het kan zijn dat bijvoorbeeld het kind zowel een verandering in het gedrag liet zien als bepaalde uitlatingen deed.

24 In deze studie is ervoor gekozen 'ouder urineerde over kind' onder 'hands-on' te laten vallen, vanwege de invasieve aard van de handeling.

25 Ongepaste tekstberichten van ouder aan kind; vader had erectie toen hij met kind in bed lag; ouder heeft seksueel getinte opmerkingen gemaakt over kind; ouder masturbeerde in bijzijn van kind.

26 In drie zaken werd in het adviesrapport gemeld dat het onduidelijk was wat er had plaatsgevonden, in drie andere zaken liet de beschuldigde ouder het vermoedelijke misbruik plaatsvinden tussen kind en derde.

Tabel 4.8: Wijze aan het licht gekomen

	Frequentie
uitlatingen kind	24
gedrag kind	15
gedrag ouder	4
lichamelijke signalen kind	17
vermoedens ouder	3
vermoedens broer/zus	1
totaal	64

In 24 zaken zijn onder andere uitlatingen van het kind de reden geweest voor de vermoedens, bijvoorbeeld:

- i. Moeder zegt dat in december haar dochter tegen haar heeft verteld dat ze in bad heeft gezeten met vader en zijn nieuwe partner (vrouwelijk) en dat ze daarbij aan het geslachtsdeel van vader heeft gezeten.

Regelmatig, in 17 zaken, waren lichamelijke signalen bij het kind aanleiding voor vermoedens. Deze signalen konden verschillend van aard zijn:

- ii. [Kind, AS] gaf sinds februari 2013 regelmatig aan pijn te hebben in haar buik en vagina. Moeder heeft [kind, AS] laten onderzoeken door de huisarts die constateerde dat [kind, AS] het onprettig vond aangeraakt te worden aan haar vagina. De huisarts vroeg moeder of [kind, AS] seksueel misbruikt is. Moeder gaf toen aan van niet.
- iii. Moeder is weggegaan bij vader vanwege zijn alcoholmisbruik en omdat hij naar de kinderen seksueel overschrijdend gedrag liet zien (vader keek porno in bijzijn van de kinderen en moeder heeft sperma gevonden op het been van [kind, AS]).
- iv. Vader heeft opgemerkt dat de kinderen wormpjes hebben en lang op de wc zitten. Vader vraagt zich af of er sprake is van seksueel misbruik en is met deze vraag naar de huisarts gegaan.

Gedragingen van het kind zijn in 15 rapporten genoemd als oorzaak voor de vermoedens, zoals:

- v. Volgens moeder toont [kind, AS], na terugkomst van zijn vader, ernstig negatief gedrag. [Kind, AS] slaat zichzelf veelvuldig en is zeer onrustig, hetgeen zich vooral 's nachts uit in veel woelen en gillend wakker worden. Daarnaast is [kind, AS], na de omgangsmomenten, erg aanhankelijk en wijkt [het kind] geen moment van de zijde van moeder.

Tenslotte zijn soms alleen vage vermoedens de aanleiding voor de verdenkingen:

- vi. Vader heeft via de moeder van moeder gehoord dat stiefvader wel op de webcam heeft gezeten met jonge kinderen. Vader wil weten hoe dit zit en vertrouwt stiefvader niet.

De vermoedens van seksueel kindermisbruik vonden regelmatig hun grondslag in gedragsverandering van het kind, uitlatingen van het kind, lichamelijke signalen of een combinatie hiervan. Uitlatingen van het kind werden het meest genoemd als reden voor vermoedens.

• Waar wordt de beschuldiging gemeld?

Uit tabel 4.9 is af te lezen dat ongeveer de helft van de beschuldigingen was geuit bij de politie in de vorm van een melding of aangifte nog voordat de RvdK begonnen was met het onderzoek. In 22% van de zaken werd de melding gedaan tijdens het raadsonderzoek. Een melding bij het AMK kwam in 9% van de zaken voor.

Tabel 4.9: melding en aangifte

	Frequentie
ouder doet melding bij AMK	8
ouder doet aangifte of melding bij politie	34
ouder doet melding maar geen aangifte bij politie	16
ouder doet melding bij BJZ	7
ouder neemt contact op met de RvdK	2
derde doet melding bij AMK of BJZ	17
politie doet melding bij AMK of BJZ	11
overig ²⁷	14
totaal	107

²⁷ Kind doet aangifte; ex van vader doet aangifte; AMK doet melding bij politie; BJZ doet aangifte; BJZ doet melding bij RvdK; niet duidelijk wie vermoeden van SKM gemeld heeft.

Bij een meer gedetailleerde, kwalitatieve, beschouwing van de data van de raadsadviezen (tabel 4.9) is te zien dat in 34 zaken de ouder tot aangifte overging, terwijl in 16 gevallen de ouder slechts een melding bij de politie maakt. Het niet doen van aangifte kan zijn gebeurd op advies van de (zeden)politie, die in een verkennend gesprek met de ouder de nadelen van een aangifte uiteengezet heeft zoals lage pakkans en belasting voor het kind (zie ook hoofdstuk 6). Ook kan het zijn dat de ouder zelf tot die conclusie was gekomen, maar toch melding wilde maken van zijn of haar vermoedens. Ook hier is belangrijk op te merken dat één rapport meerdere meldingen kan bevatten. Het kwam regelmatig voor dat de ouder zijn of haar vermoedens uitte bij zowel de politie als het AMK of Bureau Jeugdzorg (BJZ). Daarnaast kon het voorkomen dat naast de melding die de ouder had gemaakt, de politie of een derde (dit betreft over het algemeen een hulpverleningsinstantie die reeds betrokken was bij het gezin) melding deed bij BJZ of AMK.

4.4.4 In hoeveel zaken is bekend of het vermeende seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden?

Bij het beantwoorden van deze vraag zal onderscheid gemaakt worden tussen het zeker wel of zeker niet hebben plaatsgevonden van het seksueel kindermisbruik, en het waarschijnlijk wel of waarschijnlijk niet hebben plaatsgevonden van het seksueel kindermisbruik.

De namen van 81 beschuldigde ouders konden worden opgezocht in het Justitiële Documentatiesysteem (zie tabel 4.10). Hiervan had 24% (22 ouders) een aantekening van een zedendelict op zijn of haar uittreksel. In 7 gevallen betrof het twee zedendelicten, in één geval drie. Op het uittreksel van 17 personen stond het zedendelict waarvan zij beschuldigd werden in de context van de (echt)scheiding (19%). Over deze 17 zaken is als volgt besloten in de strafrechtelijke vervolging:

Tabel 4.10: Besluit strafzaken

besluit	aantal
sepot onvoldoende bewijs	12
veroordeeld	3
vrijspraak	1
nog niet besloten	1
<i>totaal</i>	<i>17</i>
ten onrechte als verdachte aangemerkt (geen vervolg)	2

Het lage aantal registraties van het seksueel kindermisbruik waarvan de beschuldigde ouders verdacht werden, laat zien dat de politie niet vaak overging tot onderzoek of doorsturen naar het Openbaar Ministerie. Het merendeel van de zaken waarin dit wel gebeurde, eindigde in een sepot vanwege onvoldoende bewijs. In het vonnis van de zaak die eindigde in vrijspraak is niet te zien op welke grond de verdachte is vrijgesproken. De uittreksels geven alleen de tenlastegelegde feiten en bijbehorende uitspraken weer, waardoor het niet mogelijk is te zeggen waarom hier tot deze uitspraak is gekomen.

De drie ouders die veroordeeld zijn voor het seksueel kindermisbruik waarvan zij beschuldigd werden, zijn uiteindelijk veroordeeld voor o.a. ontucht, incest en verkrachting. Ze waren alle drie de vader van het/de kind(eren). Twee vaders hebben een gevangenisstraf opgelegd gekregen, de andere vader werd veroordeeld tot een werkstraf. Alle drie de vaders hadden het misbruik toegegeven zoals blijkend uit de dossiers van de RvdK.

Twee vaders die niet voorkwamen in het Justitiële Documentatiesysteem waren ten onrechte als verdachte aangemerkt. In de eerste zaak heeft het OM per brief aan de RvdK laten weten dat vader niet vervolgd werd en ten onrechte als verdachte was aangemerkt, waarbij het OM wel de opmerking maakt dat het hiermee niet wil zeggen dat er geen seksueel misbruik bij het kind heeft plaatsgevonden. Bij de tweede zaak is er onderzoek gedaan door de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken (LEBZ), die tot de conclusie was gekomen dat vader niet als verdachte diende te worden aangemerkt. In beide zaken was de vader hierom niet strafrechtelijk vervolgd waardoor deze zaken niet op de uittreksels terug te zien zijn.

Regelmatig, in 59 zaken, is een expliciete ontkenning van het misbruik door de beschuldigde vader terug te lezen in het adviesrapport. In 22 zaken vermeldde de vader dat het in zijn ogen een poging van de moeder was om het kind van de vader te vervreemden ('ouderverstoting').

Uit de adviesrapporten blijkt dat de politie in de zaken waarin aangifte of melding was gedaan van seksueel kindermisbruik, regelmatig geen bevestiging van het vermoeden kon vinden. Ook besloot de politie in zes gevallen de aangifte niet op te nemen. In één geval meende de politie zelfs dat de beschuldiging van seksueel kindermisbruik expliciet onderdeel uitmaakte van de echtscheidingsstrijd. Daarnaast speelde de jonge leeftijd van de kinderen een rol in het besluit niet over te gaan tot onderzoek.

In sommige adviesrapporten en beschikkingen hadden de RvdK en rechters zich uitgelaten over de gegrondheid van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik. De visie van de RvdK kon veel verschillende vormen aannemen, maar meestal werd gemeld dat de gegrondheid van de beschuldigingen niet was vast te stellen, en dat er geen signalen waren die konden duiden op seksueel kindermisbruik door de beschuldigde ouder. In één geval noteerde de RvdK met zekerheid te kunnen zeggen dat seksueel kindermisbruik had plaatsgevonden, dit betrof een van de zaken waarin vader was veroordeeld voor hetgeen waarvan hij beschuldigd werd.

Uit de data blijkt duidelijk dat bij het grootste gedeelte van de beschuldigingen niet aan te tonen was of het misbruik had plaatsgevonden. Slechts in drie gevallen kon het bewezen worden en was de vader ook veroordeeld. In geen zaak kon onomstotelijk bewezen worden dat het misbruik niet had plaatsgevonden (in slechts één geval was de verdachte vader vrijgesproken, in twee zaken was de vader ten onrechte als verdachte aangemerkt). Er is dus al met al een groot 'grijs' gebied waarin verschillende instanties soms alleen iets kunnen zeggen over de waarschijnlijkheid, maar nog vaker aangeven dat het onduidelijk is wat er wel of niet heeft plaatsgevonden.

4.4.5 Afdoening

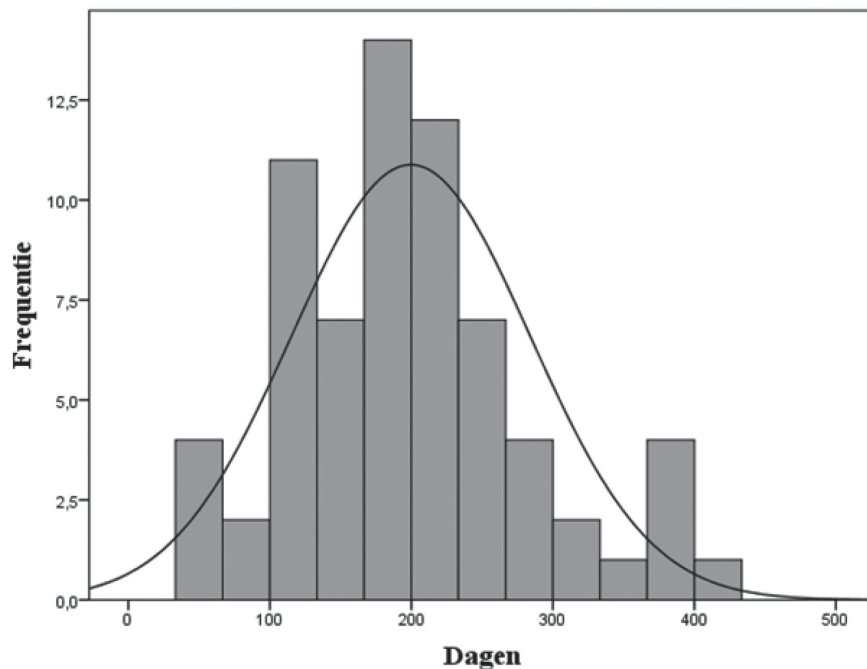
- Hoeveel tijd zit er tussen de beschuldiging van seksueel kindermisbruik en de eerste beschikking van de rechtbank na het advies van de RvdK?

Het is niet mogelijk om met zekerheid te zeggen wanneer een beschuldiging van seksueel kindermisbruik voor het eerst wordt geuit, het is echter wel duidelijk dat in 77% van de zaken de beschuldiging van seksueel kindermisbruik in ieder geval vóór het raadsonderzoek naar voren werd gekomen (tabel 4.4). In de rest van de zaken was de beschuldiging van seksueel kindermisbruik tijdens het raadsonderzoek geuit. Om iets te kunnen zeggen over de tijd tussen de beschuldiging van seksueel kindermisbruik en de uitspraak van de civiele rechter op basis van het advies van de RvdK, is daarom gekozen te kijken naar de tijd tussen de start van het raadsonderzoek en de uitspraak van de rechter (figuur 4.4).

De civiele rechter besloot in 60 zaken het advies van de RvdK te volgen. In negen zaken wijkt de beslissing van de rechter geheel of gedeeltelijk af van het advies van de RvdK. De motivatie hiervoor betrof ofwel ontwikkelingen die plaatsvonden na het raadsadvies waardoor het advies niet meer actueel was, ofwel een andere visie van de rechter. Van 17 zaken was de uitspraak niet aanwezig. Bij de overige zaken zitten er gemiddeld 200 dagen tussen de start van het raadsonderzoek en

de uitspraak van de rechter. Dit varieert echter van 35 dagen tot 404 dagen met een standaarddeviatie van 84 dagen. Deze grote verschillen kunnen verklaard worden door de duur van het onderzoek - in de zaak met de 35 dagen betrof het een raadsonderzoek van twee weken, bij de duur van 404 dagen was dit ruim 5 maanden -, en de kenmerken van de zaak - in de zaak met de duur van 404 dagen werden tussen het raadsonderzoek en de uitspraak van de rechter resultaten van hulpverlening afgewacht.

Figuur 4.2: Tijd tussen start raadsonderzoek en beschikking na raadsonderzoek

- Wat beslist de civiele rechter omtrent gezag en omgang, verdeling zorg- en opvoedingstaken, en hoofdverblijfplaats van de kinderen na de beschuldiging van seksueel kindermisbruik?

Voor de beantwoording van deze vraag is gekeken naar het soort beslissingen van de rechter op basis van het raadsadvies. Bedacht dient te worden dat die beslissing in zekere zin een momentopname betreft. Over de meeste families zijn zowel voor als na het raadsonderzoek nog andere familierechtelijk uitspraken gedaan. Het kwam ook regelmatig voor dat de uitspraak naar aanleiding van het raadsonderzoek een aanhouding was van een beslissing waar de rechter later een definitieve uitspraak

over deed. In 26 zaken adviseerde de RvdK om definitieve beslissingen omtrent gezag en omgang en zorgregelingen aan te houden, vaak in combinatie met een advies tot ondertoezichtstelling. Dit advies werd bijna altijd overgenomen door de rechtbank. Ondertoezichtstelling werd in 25 zaken geadviseerd door de RvdK, en dit advies werd slechts één keer niet door de rechtbank overgenomen (de motivering hiervoor is onbekend). In slechts vier zaken adviseerde de RvdK om geen contact tussen vader en kind plaats te laten vinden, de rechter ging hier in drie zaken in mee. De beschikking van de vierde zaak was niet aanwezig. De overige beslissingen betroffen het instandhouden van de huidige regelingen omtrent gezag en omgang, en het opstellen of veranderen van zorg- en omgangsregelingen.

In negen zaken week de beslissing van de rechter af van het raadsadvies. In geen van deze zaken was dit te wijten aan een andere inschatting van de waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik. In vier zaken waren de feitelijke omstandigheden gewijzigd tussen het raadsonderzoek en de rechtszitting waardoor het raadsadvies niet meer relevant was. In de andere vijf zaken lag de reden voor het afwijken van het raadsadvies bij (een van) de ouders. Zo waren er in één zaak recente positieve ontwikkelingen in de communicatie tussen de ouders, waardoor er geen contra-indicaties voor gezamenlijk gezag meer waren. In een andere zaak was de rechtbank van mening dat het kind een eigen beeld moest vormen van de vader omdat de negatieve beleving was veroorzaakt door de moeder en de zus van het kind, waardoor omgang tussen vader en kind van belang was.

Er kan geconcludeerd worden dat de RvdK naar aanleiding van zijn onderzoek regelmatig de rechtbank adviseerde af te wachten met het nemen van ingrijpende beslissingen zoals veranderingen in gezag en hoofdverblijfplaats van het kind. De rechter ging vaak met het advies mee. Het raadsadvies in deze zaken behelst derhalve dat er ofwel meer informatie over deze gezinnen moet komen, ofwel dat ouders meer tijd moeten krijgen om verbeteringen in hun manier omgang en communicatie aan te brengen, alvorens een rechter een definitieve uitspraak kan doen of over kan gaan tot een radicale verandering wat betreft gezag en omgang of hoofdverblijfplaats van het kind. Er volgde regelmatig een ondertoezichtstelling van een of meerdere kinderen. Een en ander is consistent met het beeld dat eerder geschetst is van gezinnen waarin naast het seksueel misbruik de ouders nog andere conflicten hadden over de kinderen. Afwijkingen van het advies waren vooral aanwezig als de omstandigheden van het conflict wijzigden.

4.4.6 Neemt de rechter andere beslissingen over de kinderen afhankelijk van de waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik?

Zowel de RvdK als de rechter kan uitspraken doen over de waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik. Dit geeft inzicht in de beweegredenen om bepaalde adviezen op te stellen en beslissingen te nemen. De RvdK kwam regelmatig terug op de beschuldiging van seksueel kindermisbruik in het gedeelte van het adviesrapport waarin het advies onderbouwd wordt. In het merendeel van de zaken volgde de rechter het raadsadvies, en nam de rechter ook de visie op de waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik over. Deze visie werd in sommige zaken door de RvdK in zijn advies opgenomen als de rechter al voor het raadsonderzoek hier uitlatingen over gedaan had, bijvoorbeeld in het verzoek aan de RvdK tot onderzoek of in een eerdere rechtszaak. In deze studie was dit slechts vier keer.

In ruim de helft van de rapporten wordt teruggekomen op de waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik. Er werd in 44 zaken in totaal 50 keer door de RvdK verwezen naar de gegrondheid van de beschuldigingen. Daarbij wordt 40 keer aangegeven dat er onduidelijkheid over de gegrondheid is, zoals:

- i. Op dit moment kan er niet verklaard worden om welke reden [kind, AS] dergelijke uitspraken doet. Mogelijkheden om nader onderzoek te doen (door politie of psycholoog) zijn vanwege de jonge leeftijd beperkt.
- ii. Vader ontkent dat hij [kind, AS] heeft misbruikt en/of mishandeld. Het onderzoek van de RvdK heeft hier geen uitsluitsel over kunnen geven.
- iii. Voor beide kinderen geldt dat het huidige raadsonderzoek geen aanleiding geeft om te denken aan mogelijk seksueel misbruik en/ of de mogelijke mishandeling door vader. De benaderde professionals zien geen zorgen met betrekking tot de omgang van de kinderen met vader.
- iv. Er zijn geen aanwijzingen vanuit het onderzoek door het AMK [Veilig Thuis, AS] die duiden in de richting van seksueel overschrijdend gedrag.
- v. Moeder maakt zich ernstige zorgen over de veiligheid van de kinderen wanneer ze bij vader zijn. De zorgen van moeder zijn in het onderzoek niet bevestigd en ook niet ontkend.

In één zaak vond de RvdK de beschuldiging gegrond, dit betrof een zaak waarin de vader vervolgd en veroordeeld was voor het misbruik. In zeven zaken achtte de RvdK het waarschijnlijk dat er seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden

omdat de RvdK andere verklaringen kon uitsluiten, en in één zaak gaf de RvdK aan de beschuldigingen zorgwekkend te vinden. In slechts één geval gaf de RvdK aan dat er waarschijnlijk géén seksueel kindermisbruik had plaatsgevonden.

Zoals reeds aangegeven, is de visie van de rechter op de waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik in vier zaken nog vóór het raadsonderzoek aangehaald:

- i. De rechtbank heeft bij deze beslissing meegewogen dat vader op alle mogelijke manieren heeft meegewerkt aan onderzoeken om de beschuldigingen over seksueel misbruik van [kind, AS] te doen weerleggen en dat uit het dossier niet is gebleken dat van dergelijk gedrag sprake is geweest.
- ii. Ondanks het feit dat er geen objectieve aanwijzingen zijn dat er geen omgang zou kunnen plaatsvinden tussen vader en de kinderen acht de voorzieningenrechter het vooralsnog niet in het belang van de kinderen om omgang toe te staan zonder dat er goede begeleiding aanwezig is.
- iii. Uit beschikking van [...] blijkt dat de rechter zich onvoldoende geïnformeerd achtte om een beslissing te geven over een omgangsregeling. De RvdK werd verzocht onderzoek te doen en advies uit te brengen. Alhoewel vader de beschuldigingen van seksueel misbruik ontkent, acht de Rechtbank, gelet op het strafrechtelijk onderzoek dat door de politie is gestart, voldoende gefundeerd.
- iv. De rechtbank concludeert dat niet vast is te stellen wie de waarheid spreekt en stelt een zorgregeling vast.

Te zien is dat de rechtbank verschillende factoren liet meewegen in haar beslissingen omtrent het kind, zoals de uitslag van het strafrechtelijk traject en de aanwezigheid van andere indicatoren van seksueel kindermisbruik. Quote ii laat zien dat de rechtbank ook kan besluiten het zekere voor het onzekere te nemen door geen onbegeleid contact te laten plaatsvinden tussen vader het kind. Aangezien er echter maar in vier rapporten inzicht in de beweegredenen van de rechters gegeven werd, is het niet mogelijk om hierover algemener uitspraken te doen. Deze vraag blijkt dus moeilijk te beantwoorden.

4.4.7 Wat is er bekend over de gevolgen van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik voor het gezin?

Naast het feit dat de RvdK zich uitlaat over de waarschijnlijkheid van het misbruik, wordt ook in het adviesrapport besproken welke rol de beschuldiging speelt of heeft gespeeld in de familie, ongeacht de gegrondheid. Ook dit kan van invloed zijn op het advies van de RvdK en de daaropvolgende beslissing van de rechter.

In tabel 4.11 is te zien dat de RvdK gevolgen van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik waarnam bij de ouders, het kind en de onderlinge relaties en communicatie. Belangrijk om hier op te merken is dat die gevolgen doorgaans als zij genoemd worden niet nader gespecificeerd worden. Zo wordt wel regelmatig genoemd dat de beschuldiging ‘schadelijk’ is voor de ontwikkeling van het kind maar wordt waaruit die schadelijkheid bestaat regelmatig niet geëxpliciteerd in het rapport.

Tabel 4.11: Gevolgen beschuldiging van seksueel kindermisbruik

	Frequentie
beschuldiging van seksueel kindermisbruik is schadelijk voor ontwikkeling van kind	11
geen of weinig contact tussen vader en kind door BSKM	8
loyaliteitsproblematiek bij kind ten gevolge van BSKM	8
ouders handelen niet in het belang van kind	3
verstandhouding ouders beschadigd door BSKM	9
beschuldiging van seksueel kindermisbruik speelt geen rol	3
overig	3

Ondanks de onduidelijkheid omtrent de gegrondheid van de beschuldigingen en dat de RvdK regelmatig adviseert te wachten met ingrijpende beslissingen, wordt de beschuldiging van seksueel kindermisbruik wel degelijk onderkend als een probleem. De RvdK merkt in negen zaken op dat de beschuldiging van seksueel kindermisbruik een rol speelde in een verslechterde verstandhouding van de ouders. In zes zaken speelde de beschuldiging van seksueel kindermisbruik geen rol of was de rol onduidelijk. Het waren echter met name gevolgen voor het kind die met de meeste regelmaat werden benoemd. De RvdK signaleerde zestien keer dat de relatie tussen het kind en de vader verslechterde door ofwel geen of weinig contact of door loyaliteitsproblematiek, wat neerkomt neer op bijna een op de vijf zaken. In elf zaken was de RvdK van mening dat de beschuldiging van seksueel kindermisbruik schadelijk was voor de ontwikkeling van het kind, deels ten gevolge van een negatief beeld van de vader. In een aantal van deze zestien zaken onderbouwde de Raad zijn uitspraak over deze schadelijke gevolgen:

- i. De grootste in stand houdende factor is de eenzijdigheid waarmee de problematiek wordt benaderd door moeder en de huidige hulpverlening. Kind krijgt nu enkel het beeld dat vader slecht is. De Raad acht dit voor de ontwikkeling schadelijk.

ii. Moeder doet insinuaties met betrekking tot mishandeling en seksueel misbruik van Kind door vader. Ze doet dit op een manier waarop ze dit niet hardop zegt, maar doet het met een stelligheid waarbij er in haar ogen geen andere interpretatie mogelijk is. Ter ondersteuning van haar bewering heeft ze Kind in haar bijzijn tekeningen laten maken en legt daar dan verbanden bij aan die niet klakkeloos gelegd kunnen worden. Moeder doet daarmee indirect ernstige beschuldigingen over strafbare feiten richting vader, maar zet dit echter niet om in het doen van een aangifte. De Raad maakt zich grote zorgen over dit bijzondere gedrag van moeder en vooral over de invloed die haar overtuigingen op Kind hebben.

iii. Er zijn zorgen m.b.t. de sociaal-emotionele ontwikkeling en het gedrag van Kind. Er is de aangifte van het seksueel misbruik door haar vader. Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat Kind van kleins af aan een heel goed contact had met haar vader. Ongeacht de achtergrond van de aangifte vormt deze aangifte en het stopzetten van de bezoeksregeling een heftige breuk in de relatie en de vertrouwensband tussen Kind en vader.

iv. De strijd van ouders heeft een negatief effect op het gedrag, de sociaal-emotionele ontwikkeling en de autonomie van de kinderen. Beide kinderen voelen de spanning van de onderlinge strijd. Door het gedrag van ouders krijgen zij bovendien verkeerde voorbeelden aangereikt van hoe je omgaat met onenigheden, ruzies, et cetera. Het gehele proces waarin zij aangesproken worden op hun loyaliteit is ingrijpend voor de kinderen.

Er wordt zoals boven reeds genoemd niet altijd gespecificeerd waarom de RvdK de beschuldiging schadelijk acht voor de ontwikkeling van het kind. De RvdK omschrijft in één geval het gedrag van het kind dat heeft geleid tot deze conclusie en in een ander rapport geeft de RvdK alleen aan dat het kind schade lijkt te ondervinden van de beschuldiging:

v. Kind is diep geraakt door de situatie rond het vermeend seksueel misbruik. Sindsdien heeft zij een vorm van angst ontwikkeld die haar belemmert in de leergang. Daarnaast heeft zij een achterstand op sociaal-emotioneel gebied. Zij heeft sterke behoefte aan rust, betrouwbaarheid en voorspelbaarheid.

vi. Uit het onderzoek is gebleken dat Kind klem zit tussen zijn ouders, vanwege de ernstige communicatieproblemen tussen de ouders en de beschuldigingen van moeder over seksueel misbruik en geweld van vader naar Kind. De omstandigheden lijken een negatieve invloed te hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling van Kind.

4.5 Conclusie

In deze studie is onderzocht wat rechters doen als zij tijdens een civielrechtelijk conflict over kinderen geconfronteerd worden met een beschuldiging van seksueel kindermisbruik (beschuldiging van seksueel kindermisbruik). Daartoe zijn dossiers van de RvdK onderzocht, die vervolgens zijn gekoppeld aan civielrechtelijke beschikkingen en het Justitiële Documentatiesysteem. Hoewel het vermoeden was dat de beschuldiging van seksueel kindermisbruik vaak als wapen in het kader van een vechtscheiding ingezet zou kunnen worden, bleek uit het onderzoek dat in 80% van de zaken de beschuldiging van seksueel kindermisbruik naar voren komt als de ouders al uit elkaar zijn, gemiddeld twee jaar. Regelmatig was de beschuldiging geuit bij politie en hulpverlening vóór de rechtszaak en het raadsonderzoek. De rechtszaken betroffen over het algemeen procedures omtrent gezag, verdeling van zorg- en opvoedingstaken en omgang.

Bijna altijd was het de moeder die de vader beschuldigde van seksueel misbruik van een of meer kinderen. De beschuldiging vond bijna altijd zijn oorsprong in uitlatingen en lichamelijke signalen van de kinderen. Het was vaak de moeder die dat opmerkte, en in ongeveer de helft van de zaken met haar zorgen naar de politie ging om aangifte of melding te doen. De gemiddelde leeftijd van de betrokken kinderen was ongeveer 7 jaar, en er werd beschuldigd van veelal hands-on, relatief ernstig misbruik, niet zelden met penetratie. De jonge leeftijd van de kinderen en de aard van het mogelijke misbruik dragen bij aan de mogelijke schade bij de kinderen.

Het is onhelder hoeveel beschuldigingen gegrond zijn. Slechts drie ouders zijn veroordeeld voor het seksueel kindermisbruik waarvan zij beschuldigd werden, in alle andere zaken is het niet duidelijk of het misbruik heeft plaatsgevonden, al dan niet door de beschuldigde persoon. Eén vader is vrijgesproken, twee vaders werden niet nader vervolgd omdat zij ten onrechte als verdachte waren aangemerkt. De onduidelijkheid omtrent de gegrondheid van het seksueel kindermisbruik is terug te zien in de motivatie van de RvdK voor zijn advies. In ruim de helft van de zaken

komt de RvdK in zijn advies terug op een eerdere visie op de waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik, in 80% daarvan geeft de RvdK aan dat het onduidelijk is of het misbruik had plaatsgevonden. De RvdK adviseert de rechtbank regelmatig om definitieve beslissingen omtrent de kinderen aan te houden, in afwachting van bijvoorbeeld hulpverlening of een ondertoezichtstelling.

Het is echter doorgaans niet de waarschijnlijkheid van het seksueel kindermisbruik, maar de gevolgen van de beschuldiging zelf waar de RvdK zijn zorgen over uit. In een op de vijf zaken wordt loyaliteitsproblematiek of weinig contact ten gevolge van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik door de RvdK aangekaart als een reden voor de verslechterde relatie tussen de vader en het kind. Ook ziet de RvdK dat de beschuldiging van seksueel kindermisbruik schadelijk kan zijn voor de ontwikkeling van het kind, onder meer ten gevolge van een negatief beeld van de vader. Dergelijke zorgen vinden we in een ruime meerderheid van de gevallen terug. In het adviesrapport van de Kinderombudsman was al gemeld dat vechtscheidingen negatieve gevolgen kunnen hebben voor kinderen zoals loyaliteitsconflicten, oudervervreemding en ontwikkelingsschade (Baracs % Vreeburg – Van der Laan, 2014). De zorgen die de RvdK uit in de onderzochte gevallen, onderstrepen dat beeld.

Omdat de rechtszaken over het algemeen procedures omtrent gezag, verdeling van zorg- en opvoedingstaken en omgang betroffen, was de beschuldiging van seksueel kindermisbruik vaak een onderdeel van een groter complex aan problemen rondom beslissingen over de kinderen. Rechters staan ook hierdoor voor een probleem. Ze worden niet 'opeens' geconfronteerd met beschuldiging van seksueel kindermisbruik, maar het is vaak een gezin waar de afhandeling van de (echt) scheiding problematisch is en waar hulpverlening al bij betrokken is. De rechter moet een inschatting maken in hoeverre de additionele complicerende factor van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik noopt tot andere beslissingen. Omdat de rechter in vrijwel alle gevallen het advies van de RvdK volgde, en daarvan slechts afweek bij gewijzigde omstandigheden, lijkt het er op alsof de rechter ofwel weinig handvatten heeft om een afwijkende beslissing te nemen, ofwel de overige problematiek van het gezin dermate overheerst dat een 'pakket' van maatregelen geboden is zoals hulpverlening of ondertoezichtstelling van de kinderen, een pakket dat verder gaat dan beslissingen alleen omtrent afscherming van het kind van een mogelijk misbruikende vader. Omdat we de overwegingen van de rechter niet kennen, tasten we hierover echter in het duister.

4.5.1 Sterke punten

Dit onderzoek is de eerste empirische studie in Nederland die zich buigt over beschuldiging van seksueel kindermisbruik in de context van (echt)scheidingen en conflicten over gezag en omgang. Het probleem wordt wel als dusdanig herkend, zowel in internationale literatuur als in nationale opiniestukken (Van Leuven, 2002), en in actuele rechtspraak²⁸, maar een empirisch overzicht zoals in deze studie is ook internationaal nog niet gegeven. Er is gebruik gemaakt van meerdere bronnen. De gegevens die in deze studie zijn gebruikt, zijn afkomstig van de RvdK, rechtbanken en het Justitiële Documentatiesysteem. Door het combineren van deze bronnen kon de problematiek van verschillende kanten belicht worden. Op deze manier kon niet alleen de beschuldiging zelf maar ook de situatie van de gezinnen voor en na de beschuldiging van seksueel kindermisbruik geschetst worden. Ook kwam duidelijk naar voren dat het erg moeilijk is te weten te komen wat er precies is gebeurd, dat wil zeggen of het seksueel kindermisbruik daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.

4.5.2 Beperkingen

Deze studie kent ook beperkingen. Ten eerste bestaat de studie alleen uit zaken waarin een gezag- en omgangsonderzoek door de RvdK is gedaan. Zaken waarin geen raadsonderzoek maar wel een beschuldiging van seksueel kindermisbruik voor komt, konden niet worden meegenomen. Het zou zo kunnen zijn dat daarom vooral de ernstiger zaken met multipale problematiek naar voren kwamen, waarin de rechter inderdaad niet zonder raadsadvies wenst te beslissen. Als er daarnaast ook zaken zijn waarin de problematiek eenvoudiger is (en bijvoorbeeld alleen uit de beschuldiging van seksueel kindermisbruik bestaat) is het niet ondenkbaar dat de rechter die zaken wel afdoet zonder advies. Het was echter niet mogelijk om bij de rechtbanken een steekproef van familierechtelijke beschikkingen te nemen om vervolgens de zaken met een beschuldiging van seksueel kindermisbruik eruit te halen. Het is dus mogelijk dat een zwaarder segment onderzocht is van zaken waarin een beschuldiging van seksueel kindermisbruik is geuit. Bovendien is het niet mogelijk om uitspraken te doen over de prevalentie van beschuldiging van seksueel kindermisbruik in echtscheidings- en gezag en omgangzaken.

---

28 EHRM 15 december 2016 (*M.P./Finland*), nr. 63487/12.

Ten tweede waren voor lang niet alle zaken alle familierechtelijke beschikkingen aanwezig. Hierdoor is het moeilijk te overzien waar het begin en einde van de juridische strijd om de kinderen ligt, en op welk moment in deze strijd de beschuldiging van seksueel kindermisbruik geuit wordt. Nader kwalitatief onderzoek onder rechters en advocaten lijkt daarmee geboden.

Uit het onderzoek blijkt dat gezags- en omgangszaken waarin een beschuldiging van seksueel kindermisbruik wordt geuit en waarin een raadsonderzoek wordt gedaan, over het algemeen complexe zaken zijn, waarin naast de beschuldiging van seksueel kindermisbruik nog meer problemen zijn binnen de gezinnen. De aard van het vermeende seksueel misbruik dat aangetroffen werd was ernstig, en de kinderen gemiddeld jong. Vrijwel nooit is echter vast te stellen dat het seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden of dat het seksueel kindermisbruik niet heeft plaatsgevonden. Het blijft doorgaans bij vermoedens. Dat zal een voor rechters bijzonder ondoorzichtige situatie zijn, waarin het lastig beslissen is.

Het risico van onterechte blootstelling als de rechter besluit tot een onderzoek of het misbruik heeft plaatsgevonden terwijl dat niet zo is, en omgekeerd, het risico op voortdurend misbruik als de rechter de vader toegang blijft geven tot het kind, is reeds benoemd. Een eerdere studie liet zien dat nader onderzoek ook schadelijk is voor de kinderen, in die zin dat hoe langer het onderzoek duurt, hoe groter de schade bij de kinderen (Brown et al., 2002). De 'Scylla en Charybdis' van rechterlijk beslissen in dit soort zaken is daarmee verder gecompliceerd omdat nader onderzoek om beter te kunnen beslissen, nader beschadigt. Daarbovenop blijkt uit het onderzoek dat de Raad vaker wel dan niet oordeelt dat ook de beschuldiging zélf de kinderen beschadigt. Daarmee lijkt de groep hier onderzochte kinderen van vechtende en vechtscheidende ouders - ook nog eens gezien de additionele problemen in deze gezinnen - een bijzonder kwetsbare.

Omdat het - blijkens het onderzoek - voor een deel gezinnen met verscheidene problemen zijn waarin een beschuldiging van seksueel kindermisbruik voorkomt, zouden maatregelen gericht op multiprobleemgezinnen ook toepasbaar kunnen zijn in het geval van een beschuldiging van seksueel kindermisbruik. Antokolskaia (2016) raadt in ieder geval maatwerk aan waarin beslissingen in het voordeel vallen van de ouder die zich het meest redelijk opstelt in de strijd, soms niet noodzakelijk de moeder. Ook zou het recht op omgang of contact sneller stopgezet moeten kunnen worden in een vechtscheidings situatie. Op deze manier wordt het kind beschermd tegen het conflict tussen de ouders. Een andere studie betoogt dat interventies binnen gezinnen waar destructieve conflicten tussen ouders spelen,

gericht moeten zijn op de kinderen, ouders en het sociale netwerk van de ouders (Visser, 2016). Op deze manier worden de kinderen het beste geholpen. Het lijkt gezien het onderzoek daarom ook belangrijk bestaande interventies aan te vullen met behandelingsonderdelen die gericht zijn op de indirecte gevolgen van het conflict, zoals minder adequaat ouderlijk gedrag en een kwalitatief verminderde ouder-kind relatie.

4.5.3 Nader onderzoek

Om de complexe en specifieke problematiek van beschuldiging van seksueel kindermisbruik tijdens een civielrechtelijk geschil over de kinderen, en de moeilijke positie van de rechter daarbij, nader te kunnen duiden, is het belangrijk meer onderzoek te verrichten. Gedacht kan worden aan interviews met rechters, advocaten, en hulpverleners. Interviews met rechters kunnen overeenkomsten en verschillen tussen hun ervaring en de conclusies uit deze studie uitlichten. Met name de argumenten die de rechter hanteert bij het komen tot een beslissing kunnen hierbij aan bod komen. De advocatuur is een tweede belangrijke bron van informatie, aangezien een advocaat een gezin voor langere tijd volgt in tegenstelling tot een rechter die slechts een momentopname te zien krijgt binnen de strijd in een gezin. Alhoewel dat vermoedelijk veel lastiger is, is het ook belangrijk de kinderen, of behandelaars van kinderen, te interviewen. Het is van groot belang uit de eerste hand te horen wat de conflicten van hun ouders en de terechte of onterechte beschuldigingen van seksueel misbruik met de kinderen hebben gedaan, en hoe beslissingen van de rechter de levens van deze 'kinderen van de rekening' nader hebben beïnvloed.

HOOFDSTUK 5: HET BESLUITVORMINGS- PROCES VAN CIVIELE RECHTERS IN PROCEDURES OVER DE GEVOLGEN VAN EEN (ECHT)SCHEIDING MET EEN BESCHULDIGING VAN SEKSUEEL KINDERMISBRUIK²⁹

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de besluitvorming van civiele rechters onderzocht in situaties waarin de ene ouder de andere ouder in een (echt)scheidingsprocedure of een daaropvolgende procedure omtrent gezag en/of verblijf, contact of omgang met de kinderen, beschuldigt van seksueel kindermisbruik.

Hoewel steeds meer (echt)scheidingen waar kinderen bij betrokken zijn relatief conflictloos verlopen, worden de laatste jaren steeds meer zorgen over het fenomeen 'vechtscheiding' geuit (zie bv. Antokolskaia, 2016). Onderzoek heeft laten zien dat echtscheidingen in het algemeen en vechtscheidingen in het bijzonder op verschillende wijzen negatieve gevolgen kunnen hebben voor kinderen (Amato & Cheadle, 2005; Valk, Spruijt, de Goede, Maas, & Meeus, 2005; Gilmore, 2006;

---

29 Dit hoofdstuk is een op niet-inhoudelijke punten licht bewerkte versie van: Smit, A.E., Antokolskaia, M.V. & Bijleveld, C.C.J.H. (2017). Het besluitvormingsproces van civiele rechters in procedures over de gevolgen van een (echt)scheiding met een beschuldiging van seksueel kindermisbruik', *Recht der Werkelijkheid*, 38(2), 29-50. Het hoofdstuk is uitgebreid met een korte theoretische achtergrond van de positie van de civiele rechter in familierechtelijke procedure.

Spruijt & Kormos, 2010). Het eerdere onderzoek in Nederland en de review van de buitenlandse literatuur (resp. hoofdstuk 4 en 3 van dit proefschrift) lieten zien dat dit soort procedures extreem ingewikkeld is.

Het kan voorkomen dat tijdens of in de nasleep van een (echt)scheidingsprocedure de ene ouder de andere ouder beschuldigt van seksueel kindermisbruik. De zaken met dergelijke beschuldigingen worden getypeerd door een hoogoplopend conflict tussen de ouders. Er wordt zelfs geopperd dat binnen de context van een (echt)scheiding of de daaropvolgende strijd over gezag en omgang/contact deze beschuldiging een laatste redmiddel is van de moeder om beslissingen in haar voordeel te laten uitvallen of om de vader dwars te zitten. De werkelijkheid lijkt genuanceerder te zijn. De literatuurstudie in hoofdstuk 3 liet zien dat van slechts een op de zeven tot acht beschuldigingen blijkt dat die ongegrond zijn. Dit is een voorzichtige schatting, maar het geeft wel aan dat er lang niet altijd met zekerheid gesproken kan worden van een verzonnen aantijging. Daarnaast komt uit de literatuur naar voren dat van de ongegronde beschuldigingen waarschijnlijk maar een klein deel bewust verzonnen is (Bala, Mitnick, Trocme, & Houston, 2007; Thoennes & Tjaden, 1990). Moeders kunnen ook signalen en uitlatingen van hun kind verkeerd interpreteren en te snel een onjuiste conclusie trekken. Ten slotte zijn de niet-ongegronde beschuldigingen niet per definitie gegrond; het is in de meeste gevallen simpelweg niet mogelijk te achterhalen of er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden.

Het overzicht van internationale literatuur wees uit dat het probleem van een beschuldiging van seksueel kindermisbruik in de context van een (echt) scheidingsprocedure of een daaropvolgende procedure omtrent gezag en/of verblijf, contact of omgang met de kinderen vrij algemeen wordt erkend. Tegelijkertijd is opvallend weinig onderzoek gedaan, empirisch en anderszins. Het lijkt op grond van de eerdergenoemde literatuurstudie zo te zijn dat het probleem van een beschuldiging in kwantitatieve zin klein is, echter wel in kwalitatieve zin zeer ernstig. Deze bevinding is bevestigd in het daaropvolgend empirisch onderzoek in Nederland waar zaken zijn geanalyseerd waarin een raadsonderzoek door de RvdK was verricht en een dergelijke beschuldiging was geuit (hoofdstuk 4). In het geval van conflictscheidingen kan de rechter de RvdK verzoeken een gezag- en omgangsonderzoek te verrichten, met de vraag wat de beste regeling is voor de betrokken kinderen. Van de 81 onderzochte beschuldigingen bleken er drie vaders veroordeeld, één vader vrijgesproken en twee vaders ten onrechte als verdachte aangemerkt. In 77 zaken kon niet achterhaald worden of het misbruik had

plaatsgevonden. Deze bevindingen zijn in overeenstemming met de buitenlandse literatuur: in de praktijk blijkt na een beschuldiging nauwelijks te achterhalen wat er gebeurd is.

De civiele rechter zal vaak beslissingen moeten nemen over de kinderen omtrent gezag, omgang en verblijf terwijl niet zeker is of het vermoedelijke misbruik heeft plaatsgevonden. De beschuldiging stelt rechters daarmee voor bijzonder lastige keuzes, en bij het maken van deze keuzes hebben zij momenteel weinig handvatten. Als de rechter de beschuldiging niet serieus neemt, en bijvoorbeeld ongebeide omgang tussen vader en kind continueert, dan bestaat er een kans dat het kind wordt blootgesteld aan meer misbruik. Als de rechter de beschuldiging wel zijn beslissing laat beïnvloeden, dan zou het kunnen zijn dat de band tussen vader en kind onnodig wordt beschadigd. De civiele rechter zal toch een beslissing moeten nemen, en de discretionaire ruimte die hierdoor ontstaat is in dit soort zaken gerelateerd aan de onzekerheid wat betreft het mogelijke misbruik.

Het onderzoek besproken in hoofdstuk 4 laat ook zien dat het bij deze doorverwijzingen om complexe zaken gaat, waarbij binnen de betrokken families vaak nog meer problemen zijn dan alleen de beschuldiging. Er was bijvoorbeeld regelmatig al hulpverlening betrokken bij de familie, niet zelden in het kader van een ondertoezichtstelling. Om die reden is het aannemelijk dat de door de RvdK onderzochte zaken geen goede afspiegeling zijn van alle zaken die rechters zien waarin een beschuldiging wordt uitgesproken: de zaken bij de RvdK zijn waarschijnlijk de relatief problematischer zaken, of de zaken waarin onhelder is wat er aan de hand is.

De RvdK adviseerde de rechter regelmatig om definitieve beslissingen omtrent gezag en omgang aan te houden in afwachting van resultaten van hulpverlening, begeide omgang of het aflopen van een ondertoezichtstelling. Ook uitte de RvdK in zijn rapportage regelmatig zorgen over de gevolgen van de beschuldiging voor het kind, losstaand van de gegrondheid van de beschuldiging, en daarmee ook over de consequenties van de verdere handelingen en beslissingen van de rechter naar aanleiding van de beschuldiging.

Hoewel in hoofdstuk 3 en 4 informatie over de zaken waarin de beschuldiging is geuit, is verzameld, blijven nog vele vragen over die tot verder onderzoek nopen. Het onderzoek naar de dossiers van de RvdK geeft weinig zicht op de overwegingen beweegredenen van rechters om bepaalde beslissingen te nemen over onder andere: wel of niet een raadsonderzoek gelasten, beslissingen over gezag, verblijf, omgang/contact, ondertoezichtstellingen, uithuisplaatsingen en hulpverleningstrajecten.

Om de beweegredenen en het beslissingsproces van de civiele rechter in dit soort zaken te kunnen begrijpen, is het noodzakelijk om zeer beknopt uiteen te zetten welke rol de rechter in Nederland inneemt in civiele procedures in het algemeen en in familierechtelijke procedures in het bijzonder. De klassieke opvatting over de positie van de rechter in een civiele procedure in Nederland is dat deze lijdelijk is. De lijdelijkheid van de civiele rechter is neergelegd in artikel 24 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv). De twee partijen in een civiele procedure bepalen de omvang van het geschil en hetgeen waarover de rechter zal moeten beslissen. De partijen zelf zijn verantwoordelijk voor het bewijzen van wat zij stellen en wat niet wordt betwist door de andere partij is daarmee vastgesteld (Asser/Giesen 1*, 2015, nr. 505 & 506). In familierechtelijke procedures, vooral bij het beslechten van geschillen over kinderen, is de rechter altijd minder lijdelijk geweest dan in andere civiele procedures. Tegenwoordig vindt er echter een zekere algemene terugtred van lijdelijkheid van de civiele rechter plaats, waarin hij meer macht krijgt en de partijen minder autonomie (Asser/Giesen 1*, 2015, nr. 508). Deze regerende rol van de civiele rechter is een van de kenmerken van de nieuwe procedure onder het initiatief Kwaliteit en Innovatie (KEI, Coenraad & Ingelse, 2017, p. 22).³⁰ Binnen deze procedures stelt de rechter zich minder lijdelijk op en is op grond van het nieuwe artikel 19 lid 2 Rv meer bezig met processuele regievoering en maatwerk. Deze terugtred van lijdelijkheid is binnen familierechtelijke procedures het sterkst te zien. De civiele rechter is hiermee in familierechtelijke procedures niet alleen belast met het doorhakken van knopen maar voert ook processuele regie, waarbij hij aanstuurt op bijvoorbeeld gepaste hulpverlening bij echtscheidingsproblematiek (Coenraad & Ingelse, 2017, p. 64-65). Dit wordt geïllustreerd door verschillende initiatieven ondergebracht in het Visiedocument 'Rechtspraak (echt)scheiding ouders met kinderen' waarin civiele rechters alternatieve werkwijzen en procedures hebben ontwikkeld om effectiever en meer integraal complexe conflictscheidingen af te doen, vooral in het belang van de betrokken kinderen (De Rechtspraak, 2016). Een van de initiatieven is de 'regierechter' waarbij één rechter de familie vanaf de

---

30 De komende jaren wordt de digitale procedure in civiele procedures bij de gerechten ingevoerd onder de naam Kwaliteit En Innovatie.

eerste tot de laatste zaak 'onder zich houdt', dat wil zeggen van begin tot eind als rechter betrokken is bij elke rechtszaak (Antokolskaia et al., 2017). De procedurele regierol in familierechtelijke zaken stelt de rechter in staat om actief te helpen met het oplossen van de problematiek rondom de echtscheiding door middel van onder andere het doorverwijzen naar hulpverlening die vervolgens terug rapporteert aan de rechter. Coenraad en Ingelse (2017, p. 65) benadrukken dat de rechter een kleine rol speelt in het grotere, vaak ook niet-juridische, proces waar scheidende ouders en hun kind(eren) doorheen gaan, maar zich wel in een unieke positie bevindt waarin hij als enige knopen door kan hakken. Kleefmann (2018) gaat in zijn betoog over de regierecht in het personen- en familierecht verder en pleit voor een ruimere invulling van de regierol. Volgens hem kan de regerende rol van de civiele rechter zich verder uitstrekken dan alleen de procedurele regie: om tot een duurzame oplossing voor het familierechtelijk geschil te komen is het noodzakelijk dat de rechter ook inhoudelijke regie voert. Om deze ruimere taakopvatting te kunnen invullen, dienen de rechters volgens Kleefmann waar nodig verder te worden opgeleid (Kleefmann, 2018, p.44). Met betrekking tot de geschillen tussen de ouders over gezag over, verblijf van, en contact/omgang met kinderen die in dit proefschrift centraal staan, betekent deze regerende rol van de rechter dat hij zelfstandig onderzoek kan en moet doen naar wat in het belang van het kind is. Het kind is geen procespartij bij deze zaken die zich tussen de ouders afspelen, maar een belanghebbende. Omdat de zaak mede over het kind gaat, strekt het gerechtelijk onderzoek naar het belang van het kind deels verder dan wat de partijen aanvoeren. Om het onderzoek naar belang van het kind uit te voeren staan de civiele rechter diverse middelen ter beschikking, die hij al dan niet ambtshalve kan toepassen, zoals: het horen van kinderen, de benoeming van bijzondere curator, het gelasten van een gezag- en omgangsonderzoek door de RvdK.

Dit is de achtergrond van de positie waarin ook de voor dit hoofdstuk geïnterviewde rechters zich bevinden, en het is in de resultaten goed terug te zien dat zij parallel aan deze verschillende opvattingen over de veranderende positie van de rechter hun eigen rol verschillend invullen.

5.1.1 Deze studie

In dit hoofdstuk wordt getracht meer zicht te krijgen op de wijze waarop rechters in een (echt)scheidingsprocedure of een procedure omtrent gezag en/of verblijf, contact of omgang waarin een beschuldiging van seksueel kindermisbruik voorkomt, handelen en beslissingen nemen. Het gaat met name om de motivatie van hun beslissingen en de onderliggende overwegingen en beweegredenen. Er wordt onder andere onderzocht in hoeverre een beschuldiging de beslissingen inzake de kinderen

beïnvloedt en welke factoren maken dat zij in meer of mindere mate vermoeden dat het misbruik daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Daarbij wordt vooral gekeken naar de kenmerken van de zaken en naar de mogelijke invloed op de rechterlijke besluiten van zulke subjectieve factoren als een verschillende invulling van het belang van het kind, en verschillen in de overtuigingen van de individuele rechters of het in het belang van het kind is om contact met de vader te behouden.

Omdat rechters bij de afwikkeling van zaken met een beschuldiging nagenoeg geen richtlijnen hebben, is het tweede doel van deze studie om inzicht te krijgen in of en zo ja, in hoeverre de rechters zelf een behoefte aan meer handvatten ervaren en welke verbeteringen van de huidige praktijken zij wenselijk vinden. Op basis van de resultaten van deze studie en de analyse van de suggesties uit het veld zal worden getracht aanbevelingen te formuleren.

In dit hoofdstuk staan de volgende deelvragen centraal:

1. Wat zijn de kenmerken van de zaken waarin een beschuldiging voorkomt?
2. Welke beslissingen nemen rechters in zaken met een beschuldiging en welke overwegingen spelen daarbij?
3. Is er behoefte aan specifieke richtlijnen of andere verbeteringen om dit soort zaken beter te kunnen behandelen?

5.2 Methodes

In deze studie is gebruik gemaakt van kwalitatieve data verkregen uit interviews en een focusgroep.

5.2.1 Soort data

Interviews

Ervaren civiele rechters zijn benaderd voor deelname aan het onderzoek door het professionele netwerk van de auteurs aan te spreken en door middel van de sneeuwbalmethode. Uiteindelijk zijn interviews afgenomen bij 13 rechters. Omdat zich een duidelijk beeld begon af te tekenen, leek het niet zinvol nadere interviews te houden. De geïnterviewde rechters hadden gemiddeld veel ervaring (ongeveer de helft was gepensioneerd en had daarvoor een lange carrière als civiele rechter achter de rug) en zij hadden daarmee ook een beeld van de ontwikkeling van het familierecht over relatief lange termijn en de zaken die zich daarin voordoen.

In de nieuwsbrief van vFAS is in juli 2016 een oproep geplaatst waarin advocaten om hun deelname aan het onderzoek werd gevraagd. In de twee daaropvolgende maanden hebben elf advocaten met ervaring in het personen- en familierecht zich aangemeld en zijn geïnterviewd. Hoewel advocaten geen inzicht kunnen verschaffen in de innerlijke overwegingen die rechters hebben, hebben zij een ander, aanvullend beeld van dit soort zaken. Advocaten zijn meer dan rechters vaak vanaf de eerste procedure tot het eind bij een partij in een echtscheiding betrokken. Ook hier bleek het beeld zich vrij snel af te tekenen, en is daarom na 11 interviews besloten geen nadere werving te houden.

Focusgroep

Nadat de interviews met de advocaten en rechters waren afgerond, is een focusgroep georganiseerd. De deelnemers aan de focusgroep bestonden uit één civiele rechter (een tweede civiele rechter was verhinderd), twee advocaten, een gedragsdeskundige en een zittingsvertegenwoordiger van de RvdK, en een rechtspsycholoog met veel ervaring met zaken waarin beschuldigingen van seksueel kindermisbruik voorkomen. De focusgroep is georganiseerd om de bevindingen uit de interviews, getranscribeerd en samengevat op hoofdlijnen, te toetsen en om nadere verdieping aan te brengen en tegenstrijdigheden op te helderen. Ook werden daarbij nadrukkelijk de bevindingen uit hoofdstuk 4 aan de orde gesteld en werd bediscussieerd of deze een representatief beeld schetsten.

5.2.2 Instrumenten

De interviews met de rechters en advocaten waren semigestructureerd, hetgeen wil zeggen dat de globale onderwerpen van tevoren vastgesteld waren. Deze onderwerpen besloegen allereerst een beschrijving van het soort zaken die de rechters hadden meegemaakt waarin een beschuldiging voorkwam, hun aanpak naar aanleiding van de beschuldiging, welke rol de beschuldiging daarin speelde, en de overwegingen die daarbij gespeeld hebben. Het interview eindigde met algemene vragen over hun visie op de aanpak en mogelijkheden die zij tot hun beschikking hadden. Deze onderwerpen zijn gekozen met het oog op de onderzoeksvragen, om meer inzicht te krijgen in de aanpak van de rechters en het eventuele gebrek aan handvatten. De interviews hadden meer de vorm van een gesprek dan van een traditioneel vraag-antwoord interview. De focusgroep is op ongeveer dezelfde manier gehouden; een van de promotoren gaf als moderator leiding aan het gesprek waarin globale onderwerpen aan bod werden gebracht, waar nodig werd toegelicht wat er uit de interviews was gekomen waarna een discussie volgde. Ook werden de bevindingen van het onderzoek uit hoofdstuk 4 aan de orde gesteld. Zowel de interviews als de focusgroep zijn met toestemming van de respondenten opgenomen met opnameapparatuur.

5.5.3 Analysemethode

Vanwege de kwalitatieve aard van de data zijn zowel de interviews als de focusgroep getranscribeerd en vervolgens gecodeerd in AtlasTi. In eerste instantie zijn de getranscribeerde interviews en focusgroep gecodeerd met beschrijvende codes. In een tweede ronde zijn de codes gegroepeerd en gekoppeld aan de onderzoeksvragen. Het kwam regelmatig voor dat citaten voor meerdere vragen relevant bleken. Vervolgens is onafhankelijk van elkaar door de drie auteurs het materiaal bestudeerd en zijn de gesorteerde tekstfragmenten geanalyseerd. Het resultaat van deze analyses is ten slotte intern besproken, wat heeft geresulteerd in antwoorden op de vragen zoals die hieronder besproken zullen worden.

5.4 Resultaten

Als eerste worden de kenmerken van de zaken met een beschuldiging uiteengezet zoals die naar voren kwamen in de interviews en focusgroep. Vervolgens worden de beslissingen van de rechters en hun overwegingen daarbij besproken. Ten slotte komen de beschouwing op de huidige aanpak van deze problematiek door de rechters en advocaten en hun suggesties voor verbeteringen aan bod.

5.4.1 Wat zijn de kenmerken van de zaken waarin een beschuldiging voorkomt?

Zowel rechters als advocaten geven aan te zien dat in zaken met een beschuldiging het vrijwel altijd de moeder is die de vader beschuldigt. Slechts in een enkel geval gaat het om de vader die de moeder of de nieuwe partner van moeder beschuldigt. Rechters en advocaten geven aan dat de beschuldiging meestal pas na de (echt)scheiding naar voren komt. Er was consensus over dat in dit soort zaken er enige tijd na de (echt)scheiding problemen met de omgangsregeling gaan spelen, zoals een moeder die weigert de regeling uit te voeren en vervolgens de beschuldiging uit, een vader die de regeling via de rechter wil afdwingen, of kinderen die niet meer naar de vader willen. Een rechter gaf hiervoor als achterliggende verklaring dat de meeste mensen die gaan scheiden de echtscheiding 'er graag snel doorheen willen hebben' vanwege praktische zaken omtrent bijvoorbeeld de inboedel; pas later gaan er problemen rondom de omgang spelen. In een veel geringer aantal gevallen is seksueel misbruik van de kinderen door vader de aanleiding voor het uit elkaar gaan van de ouders.

Er kwam uit zowel de interviews als de focusgroep naar voren dat een beschuldiging in de context van (echt)scheiding, gezag of omgang vaker voorkomt dan de literatuur doet vermoeden. Hoewel men huiverig was om getallen te geven, werden er door zowel rechters als advocaten kwalificaties als 'met enige regelmaat' en 'regelmatig' gegeven. Een aantal rechters meent ook dat een beschuldiging (iets) vaker voorkomt dan vroeger. Dit werd toegeschreven aan veranderingen in de wet wat betreft gelijkwaardig ouderschap na scheiding zoals het voortduren van gezamenlijk gezag en co-ouderschap, wat de strijd tussen de ouders in de hand kan werken. Ook werd genoemd dat de toename te wijten kan zijn aan het feit dat seksueel misbruik vanaf de jaren '80 meer bespreekbaar is geworden, en daardoor makkelijker gesignaleerd wordt door moeders. De advocaten waren voorzichtiger met uitspraken over waarom een beschuldiging regelmatig voorkomt in (echt) scheidingszaken en procedures over gezag en omgang, omdat zij zelf minder vaak dit soort zaken zien. Dit laatste kan verklaard worden doordat de advocaten die gesproken zijn, minder jaren actief waren geweest dan de rechters en doordat zij een minder hoge doorloop hebben van zaken.

Rechters en advocaten meldden dat een beschuldiging vaak niet op zichzelf staat. Zij maken mee dat een beschuldiging gepaard gaat met beschuldigingen van bijvoorbeeld huiselijk geweld of verwaarlozing/nalatigheid door de vader. Sommige advocaten zeiden dat er altijd meer speelt dan alleen maar het potentiële misbruik. Wanneer zij gevraagd werden of de zaken met beschuldiging die bij de RvdK terechtkomen voor een raadsonderzoek de relatief ernstigere zaken zijn, zeiden de deelnemers aan de focusgroep dat de aanwezigheid van een raadsonderzoek geen indicatie is van de ernst van de problematiek binnen een gezin, of zoals een advocaat het verwoordde: *"Advocaten zeggen een paar toverwoorden en je zit al bij een raadsonderzoek"*.

De geïnterviewde rechters en advocaten gaven aan dat zij zeer weinig veroordelingen zien in zaken waarin een beschuldiging wordt geuit. Voor een deel komt dat omdat civiele rechters geen zicht hebben op het strafrechtelijke traject. Daarnaast meldden vrijwel alle geïnterviewden dat in dit soort zaken, net als in veel zedenzaken, vaak een gebrek aan bewijs is. Uit de bevindingen in hoofdstuk 4 dat het veroordelingspercentage inderdaad zeer laag ligt. Van de 81 zaken waren slechts 3 vaders veroordeeld voor het seksueel kindermisbruik waarvan zij beschuldigd werden. Hoewel dit geen representatieve steekproef was, maakt ook dit aannemelijk dat veroordelingen niet vaak voorkomen.

5.4.2 Welke beslissingen nemen rechters in zaken met een beschuldiging en welke overwegingen spelen daarbij?

Een van de doelen van de interviews met rechters was om meer inzicht te krijgen in hun handelingsproces en overwegingen op het moment dat zij geconfronteerd worden met een beschuldiging. Allereerst is hen gevraagd in of, en op welke wijze, zij de gegrondheid van de beschuldiging beoordeelden. Vervolgens is de rechters gevraagd wanneer zij besloten een raadsonderzoek te verzoeken bij de RvdK, welke invloed de beschuldiging – en hun inschatting over de gegrondheid – hierin had, en wat er gedurende het raadsonderzoek besloten werd over het contact tussen de vader en het/de kind(eren). Ten slotte is gevraagd welke definitieve beslissingen omtrent de kinderen zij namen in dit soort zaken en wat hun overwegingen daarin waren.

Gegrondheid beschuldiging

De gegrondheid van de beschuldiging is volgens vrijwel alle rechters niet door henzelf vast te stellen. Wat vaststelling van het seksueel kindermisbruik volgens hen zo lastig maakt in deze gevallen, is de context waarin zij geuit worden. Het conflict tussen de ouders en de bijbehorende emoties, het eventuele gezichtsverlies als uit zou komen dat de moeder gelogen heeft, en kinderen die naar de mond van de ouder praten, maken het erg moeilijk om te kunnen inschatten wat er daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Sommige rechters wagen zich er niet aan en gaven aan dat ze het ook niet als hun taak zien daar uitspraken over te doen:

“Kan ik eigenlijk niet beoordelen. In de regel is daar de strafrechter en/of meer onderzoek voor nodig. In de rechtszaak kan je het zelf nooit ontdekken.”

Daarentegen geven andere rechters aan dat zij wel voorzichtig een inschatting maken op basis van de feiten en omstandigheden, maar er moeilijk achter kunnen komen:

“Het hangt ervan af hoe ik het hoor. Ik kan uit de tekst in de stukken van de advocaat wel het een en ander opmaken. Soms denk je dat het wel erg waarschijnlijk is dat het is gebeurd, soms denk je het tegenovergestelde maar je weet het nooit. Vandaar dat je in alle gevallen schorst, ook al kan je je het niet voorstellen dat incest aan de orde is. Je kan je goed vergissen.”

“Het is heel lastig, ik moet het doen met de feiten die de partijen aandragen. Soms krijg ik wel aangiftes erbij, maar dat zegt ook nog niet alles.”

“Daar moeten we vrij veel materiaal voor hebben: beschuldiging en onderliggend onderzoek waaruit de gevolgtrekking voortvloeit dat er van seksueel kindermisbruik sprake is. Omdat het zo’n gemeen wapen kan zijn in een strijd tussen twee echtgenoten moeten we er hele zware eisen aan stellen.”

Uit de gesprekken bleek dat hoewel rechters over het algemeen vinden dat zij de gegrondheid niet kunnen (en volgens sommigen ook niet zouden moeten) beoordelen, men toch vrijwel altijd probeert daar een inschatting van te maken, en die inschatting stuurt hen toch in hun overweging van bepaalde beslissingen. Wat bij veel rechters en advocaten een rol speelt bij die inschatting is of de moeder aangifte heeft gedaan van het vermeende seksueel kindermisbruik. Als er geen aangifte is gedaan, dan wordt de beschuldiging al vrij snel niet meer serieus genomen. Deze bevinding werd breed onderschreven in de focusgroep: allen gaven aan dit een belangrijke indicator en zelfs een voorwaarde te vinden voor de geloofwaardigheid van de moeder. Daarnaast is de timing van de beschuldiging voor sommige advocaten en rechters een indicator voor gegrondheid. Oude beschuldigingen die weer worden opgehaald, of juist beschuldigingen die in het heetst van de strijd opeens worden geroepen, kunnen omstandigheden zijn die de geloofwaardigheid aantasten. Moeders die de beschuldiging wel volhouden, of moeders die voorafgaand aan de beschuldiging niet onwillig in de omgang waren, zijn juist indicatoren die de gegrondheid zouden kunnen bevestigen.

Hoewel alle rechters het erover eens zijn dat zij de gegrondheid van een beschuldiging vrijwel nooit met zekerheid vast kunnen stellen, geven meerdere rechters aan dat zij het idee hebben dat een beschuldiging in de context van een (echt)scheiding of procedures over gezag en omgang vaak ongegrond is:

“Over het algemeen zijn de beschuldigingen niet gegrond, althans wordt niet bewezen dat ze gegrond zijn.”

“Ik heb het idee dat het vaak noodsprongen van de moeders zijn.”

“Het is echt een schatting, ik denk dat het vaker niet waar dan wel waar was. Maar de relativering daarin is dat bij niet waar het niet bewezen is, het niet heel goed boven water is gekomen.”

“Als ik kijk op de wijze waarop er beschuldigd wordt dan zie ik geen aanwijzingen op basis waarvan ik zou denken dat het gebeurd is. Ik denk dat ik het vaker tegenkom in situaties dat het opgeworpen wordt om iets te blokkeren dan in situaties waarin er echt wat gebeurd is.”

Hier moet wel de nuancering aangebracht worden dat ‘ongegegrond’ niet altijd betekent dat de moeder opzettelijk een valse beschuldiging heeft geuit. Meerdere rechters en advocaten, de rechtspsycholoog en een van de medewerkers van de RvdK geven aan dat het in hun ervaring regelmatig voorkomt dat een moeder signalen verkeerd interpreteert, al dan niet vanwege de druk van het conflict tussen haar en haar ex-partner.

“Ik heb regelmatig meegemaakt dat de moeder het niet bewust verzon maar signalen verkeerd had geïnterpreteerd. Het is moeilijk om zo'n idee uit het hoofd van de moeder te krijgen.” (rechter)

“En als je middenin de scheiding zit, waarin je gebaat bent of waarin je denkt gebaat te zijn bij alles (...) wat mis zit wat die klootzak zus en zo, ja dan zit je al met je gekleurde bril” (medewerker RvdK).

De rechtspsycholoog bracht als voorbeeld in:

“Gros van de gescheiden vaders moeten in één keer voor zo'n kind gaan zorgen. [...] Dan heb ik ook nog niet het geld voor duur toiletpapier wat lekker zacht is. Mijn toiletpapier is wat harder. Dan gaat er in een keer een heel ander brilletje op”.

Het raadsonderzoek

Onder de rechters is eenstemmigheid over dat de beschuldiging altijd een reactie behoeft. Rechters rapporteren dat zij het risico van het seksueel kindermisbruik wel zien, maar erachter komen of het misbruik heeft plaatsgevonden ligt niet, zo voelen zij, in hun macht. Sommige rechters stelden dat belangrijker is wat deze beschuldiging laat zien over de relatie tussen de ouders en het contact tussen de ouders en het kind. Vrijwel alle rechters zien de beschuldiging als een *signaal* van onderliggende problematiek in het gezin:

“Ik zie een beschuldiging als een signaal van gezinspathologie. Dat kan dus alle kanten op. Er is altijd wat aan de hand als het tot dit type beschuldigingen komt.”

“Vaak is het niet gegrond, maar het is wel een signaal dat er iets in de familie aan de hand is, en dat een moeder meent haar toevlucht te moeten nemen in dit soort beschuldigingen. Zelden is er een situatie dat alleen de moeder de schuldige is aan de moeilijkheden.”

“Naast de beschuldiging speelden er meer problemen, de beschuldiging was een uiting van de haat onderling.”

Tegelijkertijd zijn vrijwel alle rechters en advocaten en de deelnemers van de focusgroep het erover eens dat de uiting van de beschuldiging op zichzelf een probleem is. Daarmee is de beschuldiging niet alleen signaal, maar ook *oorzaak* van problemen. De toekomst en het welzijn van het kind worden negatief beïnvloed doordat een beschuldiging is geuit, en het belang van het kind en de relatie met zijn/haar ouders staan op het spel.

“Dat dit [...] boven tafel komt is al genoeg, want dat geeft al voldoende ontwikkelingsbedreiging voor een kind” (rechter).

“Als jij opgroeit bij een moeder die dit soort dingen over jouw vader zegt, dan is dat een beschadiging” (medewerker RvdK) “Per definitie” (advocaat).

“[...] die man is slecht en die, dat is je vader, maakt deel uit van jou zelf eigenlijk in je loyaliteit maar die is slecht. Wie kan je dan nog wel vertrouwen? En ehm nou ja ook nog met het risico later dat als het kind nog vragen gaat stellen en nog wel weer contact krijgt met die vader dan is ook die moeder ook op geen enkele manier meer te vertrouwen dus het is voor de hele identiteitsontwikkeling en voor het vertrouwen in jezelf en in anderen enorm beschadigend” (medewerker RvdK).

“Eigenlijk komt er altijd een raadsonderzoek, dan weet de Raad ook dat verdenkingen van moeder gaan doorspelen in de verhouding tussen moeder en kinderen en tussen vader en kinderen. Als het waar is en als het niet waar is dan is het niet goed. De Raad gaat kijken wat veilig is voor de kinderen.” (rechter)

Het probleem ligt daarmee, zo blijkt, niet alleen op het vlak dat de rechter niet weet wat te beslissen omdat hij niet weet of het seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden. De beschuldiging genereert op zichzelf een probleem waar rechters ook in hun beslissingen rekening mee moeten houden. De rechter ontvangt signalen vanuit het gezin en vervolgens zal hij het juridische probleem wat betreft

de omgang het contact, en/of het gezag oplossen. De rechter zal nooit het probleem van de beschuldiging kunnen oplossen, maar hij kan wel de randvoorwaarden proberen te scheppen van waaruit de ouders een betere situatie voor de kinderen kunnen creëren, en waarin ouders en kinderen later met het gebeurde op enigerlei wijze 'in het reine' kunnen komen.

Deze twee kanten van de beschuldiging, als signaal en als oorzaak van problemen, geven rechters vaak grond om een raadsonderzoek aan te vragen. Algemeen genomen is de voornaamste reden voor het verzoek tot een raadsonderzoek om meer inzicht te krijgen in - en informatie te krijgen over - het gezin, om uiteindelijk een weloverwogen beslissing te kunnen nemen over de betrokken kinderen. Dit is in zaken waarin een beschuldiging speelt niet anders, en een beschuldiging is op zich voldoende grond voor een verzoek.

“Altijd eerst een raadsonderzoek voor nadere informatie. Het gaat er niet om of de beschuldiging terecht is, maar of omgang in het belang van het kind is.”

“Voor informatie van personen of instanties (bijvoorbeeld: de Raad [RvdK, AS] kan informatie opvragen bij de huisarts, maar ik niet). Dat is een duidelijke aanwijzing om een raadsonderzoek te vragen. Ook als je ruikt dat er opvoedingsproblemen zijn. Dan formuleer je de vraagstelling wat breder ('hoe is het gesteld met de pedagogische vaardigheden van moeder').”

“Altijd als ik vind dat ik niet voldoende informatie heb. Vraagstelling voor mij is altijd: 'Is (gezamenlijk gezag, contact...) in het belang van het kind? En waar zitten de belemmeringen?’”

Een aantal rechters geeft aan dat hun inschatting van het risico op seksueel kindermisbruik wel een rol speelt in het opvragen van een raadsonderzoek:

“Alle omstandigheden worden meegenomen en als je het dan nog niet weet, dan laat je de Raad een onderzoek doen. Als het zomaar wat losse schoten zijn en we hebben verder geen enkele aanwijzing en de ander ontkent, dan geen raadsonderzoek.”

“Als ik twijfelde of het [seksueel kindermisbruik, AS] gebeurd was (als ik het dus mogelijk vond).”

Eén rechter vertelde dat hij altijd een raadsonderzoek instelde, omdat hij het risico niet wilde lopen dat er daadwerkelijk seksueel kindermisbruik had plaatsgevonden en het kind aan meer misbruik blootgesteld zou worden:

“Met name als de ander een nieuwe relatie krijgt, wordt er incest geroepen. Dan was mijn actie altijd schorsen. Zelfs als je denkt dat het nep is, kan je het niet riskeren. Dus schorsen en er moet een onderzoek komen.”

Naast dat de RvdK inzicht kan geven in de dynamiek tussen de ouders en de kinderen, en informatie kan verschaffen over de verhoudingen en omstandigheden, zien sommige rechters ook nadelen aan een raadsonderzoek.

“Over het algemeen lossen raadsonderzoeken in mijn beleving niet zoveel op wat dat betreft. Dus ik probeer toch altijd een begeleide omgangsregeling op gang te brengen en de mensen terug laten komen en laten vertellen hoe dat verlopen is. Als dat niet lukt dan zou ik liever dan een raadsonderzoek een multidisciplinair onderzoek instellen: dan wordt er meer psychologisch-pedagogisch gekeken en ik vraag ook een interactie-onderzoek (ook tussen moeder en kind), om te kijken wat er speelt qua dynamiek in het gezin. Daar heb je meer aan dan een raadsonderzoek.”

“Dat zijn dan zaken waarvan ik dacht dat de kinderbescherming eigenlijk niet het geschikte orgaan was om het te onderzoeken, omdat dat maatschappelijk werkers zijn. Dan verwees ik [vroeger, AS] naar, wat wij toen hadden, het ABJ (Ambulant Bureau Jeugdwelzijnszorg). Dat waren psychologen etc. Hier verwees ik naar door als ik dacht dat er echt wat aan de hand was. Ik moest dan wel een goede vraagstelling formuleren. ABJ bestaat niet meer, je hebt nu natuurlijk RIAGG's maar ik vond ABJ het beste.”

De meeste rechters vinden echter een raadsonderzoek een vaak noodzakelijk uitstel van definitieve beslissingen in het belang van het kind. Het raadsonderzoek is bedoeld om de rechter advies te kunnen geven over regelingen omtrent de kinderen. De tijd die voor dit onderzoek staat is maximaal 90 dagen. De rechter kan besluiten de op dat moment geldende afspraken over omgang voorlopig in stand te houden of deze te wijzigen zolang als het raadsonderzoek duurt. De overwegingen die bij deze tijdelijke beslissing spelen, kunnen beïnvloed worden door de aanwezigheid van een beschuldiging.

Uit de interviews met de rechters is gebleken dat tijdens het raadsonderzoek regelmatig wordt besloten het contact tussen de vader en het kind/de kinderen niet te stoppen.

“Ja, ik wacht de resultaten van de onderzoeken af, maar in de tussentijd wil ik wel contact tussen vader en kind.”

“Ik heb zelf nooit omgang geschorst of ingeperkt gedurende onderzoek.”

Vaak wordt er gekozen om de omgang tussen vader en kind begeleid plaats te laten vinden, waarbij de voorkeur uitgaat naar iemand in de omgeving van het kind, zoals een familielid, die het contact kan begeleiden:

“Op dat moment zeg ik alleen omgang onder toezicht. Wel zodanig dat beide ouders het ermee eens zijn, dus ik stuur ze tijdens de zitting naar buiten om daar met elkaar te praten en bedenken wie zij als begeleider zouden willen. Dan wordt deze omgangsregeling opgenomen in de tussenbeschikking.”

“Ik probeerde dan altijd te kijken of er niet iemand was, familielid of iets dergelijks, die contact kan begeleiden. Soms ook d.m.v. het Omgangshuis Rotterdam. Dit Omgangshuis werkt fantastisch. Of het nou waar is of niet, er moet het liefste iemand bij (het liefste een familielid) voor de geruststelling van moeder of om te voorkomen dat het seksueel kindermisbruik plaatsvindt.”

“Even geen contact [tussen vader en kind, AS] is een heftige maatregel, ook omdat de Raad er maanden over doet een rapport op te stellen. Tussenoplossing: iemand uit de directe omgeving die begeleide omgang faciliteert.”

“Ik probeer in het kader van familiebezoek of omgangshuis begeleide omgang laten plaatsvinden, tijdens het raadsonderzoek. Zolang het niet duidelijk is of het misbruik heeft plaatsgevonden dan moet er in ieder geval omgang zijn. Als het waar is kan je natuurlijk niet de kat op het spek binden en onbegeleide omgang met vader toelaten. Vader heeft recht op contact, dit moet moeder gedogen maar vader moet gedogen dat het in een gecontroleerde ruimte plaatsvindt.”

“Ik heb altijd geprobeerd contact te continueren, graag bijvoorbeeld met een familielid erbij, ook als er nog geen raadsonderzoek is gestart. Meteen. Dit was altijd mijn uitgangspunt, ook als op dat moment er al geen contact meer plaatsvond vanwege het weghouden van het kind door de moeder.”

Enkele rechters gingen verder dan begeleide omgang met het inperken van het contact tussen vader en kind, door bijvoorbeeld het uitspreken van een ondertoezichtstelling of in sommige gevallen door helemaal geen contact toe te laten. Drie rechters lieten de beslissing over (on)begeleid contact tijdens het raadsonderzoek afhangen van de omstandigheden van de zaak, door te kijken naar de kenmerken van het specifieke gezin zoals het IQ van de ouders en het soort hulpverlening dat al bij het gezin betrokken was.

De inschatting van het risico op seksueel kindermisbruik speelt bij de keuze voor tijdelijk begeleide omgang een grotere rol dan bij de keuze om een raadsonderzoek in te stellen. Hier is duidelijk te zien dat de beschuldiging een dubbele rol speelt: een beschuldiging geeft genoeg aanleiding om te doen vermoeden dat er meer problemen binnen een gezin spelen en een raadsonderzoek kan daar inzicht in geven. De begeleide omgang is daarnaast bedoeld om de toekomstige negatieve gevolgen voor het kind als gevolg van de beschuldiging te minimaliseren: door het contact met vader op gang te houden, wordt voorkomen dat er onnodig schade wordt toegebracht aan het kind en de relatie met zijn/haar vader.

Definitieve beslissingen

Naast dat de beschuldiging een rol speelt in de keuze voor een raadsonderzoek en het tijdelijke contact tussen vader en kind is aan de rechters gevraagd welke definitieve beslissingen zij in dit soort zaken nemen en welke rol de beschuldiging daarin speelt. De civiele rechter kan niet oordelen over het waarheidsgehalte van de beschuldiging, maar zal moeten zorgen voor het belang van het kind. Het familierecht is minder lijdelijk dan het algemene civielrecht en het strafrecht, het richt zich niet direct op het oplossen van geschillen. De civiele rechter komt op voor de zwakke partij, met name het kind. Het onschuldbeginsel zoals dat in het strafrecht naar voren komt, is niet aanwezig in het familierecht. Er zou zelfs beargumenteerd kunnen worden dat het tegenovergestelde van het onschuldbeginsel kan worden aangenomen in dit soort zaken: rechters houden rekening met het risico dat er wél seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden. De aanwezigheid van een beschuldiging heeft veroorzaakt dat de veiligheid van het kind in het gedrang komt en er in zijn of haar belang beslissingen genomen moeten worden terwijl niet zeker is of er seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden of in de toekomst zal plaatsvinden. Uit de interviews blijkt dat het belang van het kind bij vrijwel alle definitieve beslissingen het richtsnoer is.

“Ik moet een beslissing nemen: ja of nee. Op het moment dat ik dat niet volmondig kan, dan moet ik op zoek gaan naar een manier zodat ik dat wel kan. Ik ben niet op zoek naar waarheidsvinding maar naar wat in het belang van het kind is.”

Bij het analyseren van de uitspraken van de rechters over hun overwegingen tijdens het nemen van de definitieve beslissingen wordt de rol van subjectieve factoren zichtbaar. Rechters geven het container-begrip ‘belang van het kind’ een verschillende invulling. In de context van een beschuldiging wordt het belang van het kind door alle rechters sterk gerelateerd aan de veiligheid van het kind. Sommige rechters besluiten met het oog op de veiligheid van het kind om de omgang tussen vader en kind onder begeleiding te laten plaatsvinden, als dat al nog niet zo was besloten als tijdelijke regeling tijdens het raadsonderzoek. Hier volgen zij over het algemeen het advies van de RvdK op. Deze begeleiding kan verschillende vormen aannemen, zoals binnen een omgangshuis of onder toezicht van familieleden. De subjectieve factoren spelen vooral een rol bij het beoordelen van het belang van contact tussen vader en kind, zelfs als het aannemelijk of bewezen is dat seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden.

“Ook als er sprake zou zijn van seksueel kindermisbruik, dan is de vraag of je alle contact tussen ouder en kind moet verbieden, ik denk niet dat het in alle gevallen zo is. Je zou het alleen maar erger kunnen maken. Je moet zorgen dat het kind safe is, dus dan kan je denken aan begeleide omgang of iets dergelijks.”

“Het moet wel heel erg spaak lopen wil er geen omgang zijn. Het risico op beschadiging door geen contact is ook aanwezig.”

“Soms opper ik ter zitting dat het gezag misschien maar beter helemaal naar vader kan gaan. Moeders leggen vaak alles naast zich neer (hulpverlening etc.) en kind is daar de dupe van. Als er maar een klein risico is dat het gebeurd is dan wil ik toch contact tussen vader en kind.”

“Nu zie ik vaak in appèl dat een beschuldiging niet heeft geleid tot stopzetting van contact, wat ik goed vind. De wetenschap dat een beschuldiging in de scheiding ook als strijdmiddel gebruikt wordt, maakt dat je dat meer moet doen dan alleen maar de beschuldiging ventileren en zeggen geen contact meer.”

Twee rechters verwoordden waar het spanningsveld van rechters ligt in zaken met een beschuldiging, en dat zij in een moeilijke positie geplaatst worden:

“[...] contact hoeft niet koste wat het kost als dat niet in het belang van het kind is. Contact met ouders is niet het allerbelangrijkst. Er moet een opening blijven om contact met ouders te hebben, maar afdwingen van contact wordt de rechter een onderdeel in de strijd van de ouders door te zeggen wie er gelijk heeft en wie niet. Je moet je bewust zijn van wat het voor het kind betekent wie je gelijk geeft.”

“Wat je ook doet, alles is erg. Enorme druk op rechter. Altijd met risico's. Mijn uitgangspunt is: de strijd tussen de ouders doen ze zelf, ik kijk wat het beste is voor het kind in deze situatie. Dat is een inschatting maken o.b.v. kennis en ervaring. Het gaat niet alleen om het misbruik, het gaat om de hechting die er bestaat tussen kind en ouders.”

Regelmatig is te zien dat rechters breder kijken dan alleen het mogelijke seksueel kindermisbruik en de beschuldiging. Eerder was al te zien dat de beslissing voor een raadsonderzoek genomen wordt vanuit deze gedachte, en ook als het gaat om definitieve regelingen over de kinderen nemen rechters de verhoudingen tussen de ouders en de relatie tussen ouder en kind in acht, vaak ook met het oog op de (verre) toekomst van het kind, als het kind zelf volwassen is.

“Het gaat mij om het kind, niet om het seksueel kindermisbruik. Het kind heeft deze vader, en wat er ook is gebeurd tussen hen en op welk moment dan ook, het blijft de enige biologische vader. Je moet je verhouden tot die vader, je leven lang, en daar wil ik naar kijken. Het gaat mij om de verhouding, niet om het wel of niet van seksueel kindermisbruik. Daar spelen veel meer belangen. Kind moet zich ook verhouden tegenover moeder en ook zichzelf, kan zijn dat kind het heeft aangedikt. Dan moet het kind ook met zichzelf in het reine komen, en daar moet de rechter ook ruimte voor geven. Hoe meer je als rechter op het seksueel kindermisbruik gaat zitten, hoe moeilijker je het in de toekomst maakt voor iedereen om met elkaar om te gaan. [...] Op zittingen probeer ik te kijken van: hoe gaan we ervoor zorgen dat dit obstakel [de beschuldiging, AS] niet het enige is wat er tussen jullie speelt? Alleen de ouders en het kind weten hoe groot het is en hoe groot je het wilt maken. Leidend voor mij is hoe belangrijk het voor het kind is.”

“Het is voorgekomen dat ik in mijn beslissing overwegingen heb gemaakt richting de vader, en de uitkomst is ‘geen contact’, maar dan liet ik expliciet opnemen in de beschikking dat dat niet zozeer aan hem lag maar als wel aan wat er allemaal is voorgevallen waardoor het in feite niet goed zou zijn om geforceerd contact zou hebben. De achtergrond daarvan was dat vader zo’n uitspraak bewaart en als het kind groter is en het bespreekbaar zou kunnen worden, dan kan het kind de kant van de vader beter begrijpen. Dat heb ik een aantal keren heel bewust gedaan. Er is dan de vader niet veel te verwijten, maar meer dat vader en moeder niet met elkaar overweg kunnen.”

Ondanks dat de beschuldiging niet de enige en lang niet altijd de belangrijkste factor is die meeweegt in de beslissingen van de rechters, veroorzaakt de aanwezigheid ervan duidelijk complicaties die in andere gezag- en omgangszaken niet aan de orde komen. Een beschuldiging van seksueel kindermisbruik is, zo zegt een aantal rechters en beamen veel advocaten, vernietigend voor een vader. De vader is ook vaak niet bij machte om te procederen tegen een moeder die niet meewerkt met de huidige omgangsregeling. De moeder komt, zo is de ervaring van advocaten, vaker in aanmerking voor een tegemoetkoming in de advocaatkosten dan de vader, terwijl de vader alle procedures moet starten. Hierdoor is hij na de beschuldiging een ‘dubbel’-zakkere partij: omdat hij beschuldigd wordt en omdat hij vaker minder goed in staat is zich te verdedigen. Rechters en advocaten geven aan dat het niet uitmaakt of een moeder seksueel kindermisbruik vermoedt, denkt zeker te weten, of bewust verzint. Het feit dat het gaat om seksueel misbruik van haar eigen kind geeft de moeder sterke argumenten om niet mee te werken. Een vader zal altijd geconfronteerd worden met de schijn die hij tegen zich heeft:

“Het blijkt vrijwel altijd uit de stukken dat er een beschuldiging of vermoeden is. Dat maakt het ook direct zo zwaar voor ouders, het staat zwart op wit en zal voor altijd in het dossier blijven. Vaders worden daar echt razend van. Zo ontzettend machteloos. Het is een inktvlek/rook. Het dringt overal in door, in het hele gezin. Enorme lading aan vast. En als rechter ben je meteen onderdeel van de strijd, je moet kiezen. Als je niet kiest ben je verdacht, laat het kind in de steek. Enorme druk.”

Het gevolg van een moeder die niet meewerkt met het faciliteren van contact tussen vader en kind is dat als de vader hierdoor enige tijd zijn kind niet kan zien de tijd in zekere zin ‘tegen de vader’ gaat werken: het wordt dan gezien de spanningen die gedurende de slepende procedure zijn opgeworpen op een gegeven moment niet meer in het belang van het kind geacht dit te doorbreken.

“Vaak werkt moeder niet mee, want ‘het roept zoveel spanningen op’. Als het veel spanningen oproept rond de situatie moet je je toch achter je oren krabben of het in het belang van het kind is. Als moeder contact vertikt, kan je als rechter dwangsom doen, maar vaak zijn het gezinnen onder modaal. En dan weet je zeker dat de relatie tussen de ouders stuk is.”

“Ik doe vaak geen OTS ook al adviseert de Raad van wel, omdat dat geen zin heeft, moeder werkt niet mee. Ik doe mijn best om moeder mee te laten werken met begeleide omgang. Ik zeg tegen haar dat het iets over haar zegt als ze niet meewerkt. ‘U kijkt naar nu, maar ik kijk naar de toekomst.’ Dit werkt weleens, niet altijd. Hoger opgeleide moeders werken vaak niet mee.”

Advocaten meldden dat zij soms aan hun cliënt hebben geadviseerd zijn strijd te staken.

5.4.3 Is er behoefte aan specifieke richtlijnen of andere verbeteringen om dit soort zaken beter te kunnen behandelen?

In zowel de interviews met rechters en advocaten als in de focusgroep is aan de orde gekomen hoe de professionals tegen de huidige gang van zaken aankijken en of zij suggesties voor verbeteringen hebben. Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat de aanwezigheid van een beschuldiging op meerdere manieren het nemen van beslissingen omtrent de kinderen moeilijker maakt.

Zowel in de interviews als in de focusgroep werd gemeld dat de tijd die raadsonderzoeken en (wachtlijsten voor) hulpverlening in beslag nemen te lang is.

“Het lastige waar we [...] heel erg tegen aan lopen als Raad is als er een hulpverleningstraject ingezet moet worden: wachtlijst. Ga maar, verwijz maar door naar de Bascule en je bent een jaar verder.³¹ En de mogelijkheden voor begeleide omgang, voor eh nou ja om daarin te spelen die zijn echt [...], alles wordt afgeschaft en gemeente moet daar iets mee. Er is in Amsterdam in ieder geval geen peil op te trekken en de mogelijkheden die zijn enorm beperkt.”
(medewerker RvdK).

---

31 Academisch centrum voor kinder- en jeugdpsychiatrie.

“Omgangsrecht in het algemeen en dit probleem in het bijzonder, is een van de moeilijkste onderwerpen die je als rechter kan behandelen. Het is frustrerend als kinderrechtster dat dingen niet uitgevoerd kunnen worden vanwege wachtlijsten. Je kan er heel moedeloos van worden, daar heb je de grenzen van wat je als jurist kan.” (rechter)

Het gevolg van deze lange wachttijden is dat rechters die moeten uitgaan van de huidige, feitelijke situatie (hoe op dat moment de verhoudingen liggen, hoe hoog het conflict oploopt, wat op dat moment in het belang van het kind is), vaak eindigen met situaties waarin al een paar jaar niet of nauwelijks omgang is tussen vader en kind. Het kind raakt steeds verder verwijderd van de vader waardoor het uiteindelijk niet meer in het belang van het kind is de omgang af te dwingen:

“[...] na 3 jaar niet meer zozeer het misbruik verhaal, wel nog steeds wat de ondertoon heeft, maar het is nu ook: ‘ja de kinderen hebben nu al zo lang vader niet gezien en er is nu een verwijdering, de kinderen zijn heel negatief over vader’. Ja, waarom? Ze hebben hem al drie jaar niet gezien. Cadeautjes komen niet aan, kaartjes komen niet aan. Wat wordt er over die vader verteld, alleen maar wat moeder erover vertelt.” (advocaat)

“Hoe langer het duurt dat er geen omgang is, hoe groter de kans is dat er uiteindelijk bijvoorbeeld eenhoofdig gezag wordt toegewezen.” (advocaat).

“Soms denk ik dat ik eerder ervoor had moeten zorgen dat het procederen stopt. Veel eerder een knoop doorhakken. Eindeloos aanhouden is niet goed. Juridisch conflict maakt het alleen maar scherper en lost het onderliggende probleem niet op. [...] Als rechter moet ik een beslissing nemen. Elke beslissing die ik neem is dus in het belang van het kind.” (rechter)

Sneller afhandelen van een raadsonderzoek en minder wachtlijsten voor hulpverlening wordt door vrijwel alle geïnterviewden als een verbetering geopperd. Dit is echter niet realistisch in het licht van de huidige bezuinigingen, zegt men er snel bij.

Families zien vaak bij elke zitting een andere rechter. Advocaten moeten elke rechter opnieuw bijpraten en die heeft niet veel tijd om het soms erg omvangrijke rapport voorafgaand aan de zitting nauwkeurig door te lezen. Dit zou volgens

de focusgroep voor een deel opgelost kunnen worden door een zogenaamde 'regierechter' in te stellen, waar dezelfde rechter alle familierechtelijke procedures van een gezin afhandelt.

Mediation in zaken met een beschuldiging werkt niet goed, stellen de geïnterviewden, omdat de beschuldiging zo belastend voor de vader is dat partijen 'niet meer naar de mediator te krijgen zijn'. Mediation, net zoals andere soorten hulpverlening, werkt op vrijwillige basis. Het gaat uit van de motivatie van de ouders, en als er één niet meewerkt faalt de hulpverlening:

"Wij hebben vanuit de wet gezien niet zoveel mogelijkheden om mensen dwingend te sturen. Soms zou je willen dit wel te kunnen, dus bijvoorbeeld Kinderen uit de Knel te volgen.³² In ongeveer 30% van de gevallen is hulpverlening effectief. Dus in een derde van de gevallen krijg je met zo'n middel de ouders in beweging." (rechter)

Ook zijn er financiële redenen waarom hulpverlening faalt:

"In Utrecht waren systeemtherapeuten, het werd wel vergoed voor de kinderen maar niet voor de ouders. Financiering is een enorme drempel. Mensen zitten tijdens een echtscheiding al niet te wachten op therapie, laat staan als ze het zelf moeten betalen. Je moet in ieder geval de financiële drempel weghalen. De systeemtherapeuten zijn hier enorm gefrustreerd over." (rechter)

Meerdere rechters merkten op dat in zaken met een beschuldiging er waarschijnlijk sprake is van pathologie binnen het gezin:

"[...] er absoluut geen onderzoek naar de pathologie van de situatie wordt gedaan. Als er een stevige high-conflict divorce is, dan is er pathologie. Die kan zich op allerlei manieren uiten. Misbruik, slaan, beschuldigen. Daar moet je iets mee. En men doet niets, behalve braaf praten met de ouders. Er wordt niet gekeken wat er met het kind aan de hand is. De niet-meewerkende ouder wordt in het verdomhoekje gezet, maar dat kan een terecht bezorgde ouder zijn. Instanties doen maar wat. Er zit geen wetenschappelijke discipline achter, maar puur intuïtief." (rechter)

---

32 =Een programma voor gezinnen verwickeld in een echtscheiding, met als doel dat de betrokken kinderen uit de knel raken door de strijd tussen ouders minder destructief te maken, ontwikkeld door het Kinder- en Jeugdtraumacentrum en het Lorentzhuis.

“Er moet onderzoek gedaan worden naar pathologie. Dat is keihard nodig. Een goed kind-onderzoek door een kinderpsychiater.” (rechter)

Het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie (NIFP)³³ kan op verzoek van de rechter een forensisch onderzoek instellen naar het gezin. Een advocaat opperde dat het goed zou zijn als deze forensische evaluatie van het gezin door het NIFP standaard zou plaatsvinden als er een beschuldiging geuit wordt. Deze suggestie wordt ondersteund door rechters en in de focusgroep.

Meerdere malen gaven rechters aan dat het belang van het kind niet altijd goed wordt behartigd in zaken met een beschuldiging. Dit zou opgelost kunnen worden door bijvoorbeeld een vertrouwenspersoon aan te stellen die fungeert als tussenpersoon tussen het kind en alle hulpverlening, rechters, ouders en andere betrokken partijen.

“Ik heb altijd gedacht dat je een gezinsvoogd [of, AS] woordvoerder/vertrouwenspersoon zou moeten hebben in dat hele spanningsveld wat om een kind heen zit. Zou ook een bijzonder curator kunnen zijn. Deze persoon moet voor iedereen benaderbaar zijn waardoor je voorkomt dat er niets gebeurt omdat mensen langs elkaar heen werken. Dat er iemand probleemeigenaar is. Daar ligt het probleem. In het ergste geval is geen contact beter dan een heel beladen contact.”

Een alternatief hiervoor, zoals deze rechter suggereert, zou zijn het benoemen van een bijzonder curator (BC) die zowel advocaat als gedragsdeskundige is, een zogenaamde ‘combinatie-benoeming’. Deze BC is hierdoor beter geëquipeerd om de belangen van het kind te behartigen in moeilijke zaken zoals deze.

Tijdens de focusgroep kwam uit de discussie dat een oplossing zou zijn om in dit soort zaken met een beschuldiging structureel in ‘alternatieve scenario’s’ te denken:

“Er zit een andere kant ook aan, van de hypothese toetsen, je hebt een alternatieve hypothese, die kun je ook toetsen, dat hele onderdeel ontbreekt. Wij zijn bij het NFI [Nederlands Forensisch Instituut, AS] heel erg bezig we moeten veel meer in alternatieve hypothesen gaan rapporteren, dat doen wij

---

33 Het NIFP is een landelijk kennisinstituut voor forensische psychiatrie en psychologie. Het adviseert onder andere rechters over de persoonlijkheid van verdachten.

als rechtspsychologen ook, de LEBZ rapporteert ook op die manier. Dat zou de Raad al veel meer vastigheid kunnen geven voor alle partijen die betrokken zijn.”
(rechtspsycholoog)

Een alternatief scenario zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat de vader een normale zorghandeling verrichtte, met irritatie van de huid als gevolg van wat onhandigheid.

5.5 Conclusies en aanbevelingen

Dit hoofdstuk had als doel om meer inzicht te krijgen in de besluitvorming van civiele rechters in zaken over (echt)scheiding en haar gevolgen met betrekking tot gezag, en/of verblijf, contact of omgang, waarin een beschuldiging geuit is. Het onderzoek heeft op drie manieren de bestaande literatuur verrijkt.

Allereerst lieten de interviews en de focusgroep zien dat dit soort beschuldigingen toch minder zeldzaam is dan vaak wordt aangenomen. Hoewel dit zonder onderzoek van grote hoeveelheden dossiers niet hard te maken is, was de stellige indruk van vrijwel alle ondervraagden dat dit een probleem is dat met zekere regelmaat voorkomt. Gevraagd naar de trend over de tijd dacht de meerderheid van de ondervraagden dat er eerder een toename dan een afname was. Dat maakt het onderzoek belangrijk.

Ten tweede heeft het onderzoek veel genuanceerder dan de bestaande literatuur laten zien waarom dit soort beschuldigingen een probleem voor civiele rechters is. Aan de ene kant vormen zij een probleem omdat zij voor de rechter een signaal zijn van mogelijk meerdere problemen binnen het gezin, waarvan het seksueel misbruik er slechts een is. De rechter is dus gewaarschuwd dat hij meer te weten moet komen van het gezin, alvorens er een beslissing over de kinderen genomen kan worden die de juiste is. Aan de andere kant veroorzaakt de beschuldiging een probleem op zich omdat het uiten van de beschuldiging de familierelaties beschadigt. De rechters zien het als hun taak om hun beslissingen zo te nemen dat deze schade voor de kinderen en ouders ook in de toekomst zoveel mogelijk beperkt wordt.

Het onderzoek heeft ten derde heel duidelijk laten zien dat de beschuldiging, mede vanwege het bovenstaande, geen obstakel vormt voor rechters om beslissingen over gezag, verblijf, contact of omgang te nemen. Hiermee wordt het volgende bedoeld. Vrijwel alle rechters gaan ervan uit dat zij niet zullen (kunnen) uitvinden of het seksueel misbruik wel of niet heeft plaatsgevonden, en een aanmerkelijk aantal acht

dat ook niet zijn taak. Men stapt 'over de beschuldiging heen' in de zin dat men niet op zoek gaat om te weten te komen of het misbruik wel of niet heeft plaatsgevonden; daarvoor in de plaats vraagt (vrijwel) elke rechter een raadsonderzoek aan om te weten te komen of er nog meer speelt dat van belang is. Vervolgens probeert men de beslissing zo te nemen, dat er zo min mogelijk beschadigd wordt tussen het kind en de ouders, en dat reparatie van en opheldering over het gebeurde ook op de lange termijn mogelijk blijft; alles terwijl de veiligheid van het kind gewaarborgd is. Daarmee 'doortrekt' de beschuldiging wel degelijk vrijwel alle overwegingen van de rechters, en is de beschuldiging dus permanent op de achtergrond aanwezig en kleurt die de zaak in sterke mate, zelfs al hebben rechters wel het idee dat een beschuldiging in de context van (echt)scheidingen en daaropvolgende conflicten over gezag, verblijf, contact of omgang vaker ongegrond dan gegrond is. Men neemt het zeker voor het onzekere.

Rechters geven aan druk te voelen om juiste beslissingen te nemen en werken met grote onzekerheidsmarges wat betreft de beschuldiging. Als de reacties van de rechters worden overzien, geeft iedereen aan 'in het belang van het kind' te handelen, maar bij de invulling hiervan spelen subjectieve factoren een belangrijke rol. Een van die subjectieve factoren is het beoordelen in hoeverre het behouden van het contact tussen de beschuldigde ouder en het kind in het belang van het kind is, zelfs als de gegrondheid van de seksueel kindermisbruik aannemelijk is. De beslissingen van de rechters zijn niet gericht op oplossing van het probleem veroorzaakt door de beschuldiging maar vooral op het scheppen van de randvoorwaarden waarin ouders zelf – al dan niet gesteund door de hulpverlening – aan de oplossing van de problemen kunnen werken, terwijl de veiligheid van het kind is gewaarborgd. Rechters geven aan naar de randvoorwaarden te zoeken die zo min mogelijk schadelijk zijn voor het kind. Zij zijn echter voorzichtig omdat zij de mogelijkheid meestal openhouden dat het seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden en zodoende wordt de rechtsgang naar definitieve beslissingen verlengd. De duur van de rechtsgang kan de situatie ook weer verergeren, en daarmee zelf onderdeel van het complex aan problemen worden.

Tegen de verwachting in opperde geen enkele ondervraagde rechter dat het mogelijk zou moeten zijn om vast te stellen of het misbruik wel of niet heeft plaatsgevonden. Civiele rechters gaan ervan uit, zoals gezegd, dat dit vrijwel altijd onmogelijk zal zijn.

Op basis van de resultaten van dit onderzoek en de analyse van de suggesties van de rechters kunnen de volgende aanbevelingen worden geformuleerd:

- De duur van het raadsonderzoek en de wachttijden voor hulpverlening moeten worden verkort, zodat het effect van de tijd waarin vader en kind elkaar niet zien wordt verminderd.
- Het moet mogelijk zijn om een forensisch onderzoek of een forensische evaluatie door bijvoorbeeld het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie te kunnen aanvragen, als de rechters vermoeden dat pathologie een rol speelt binnen het gezin waarin een beschuldiging wordt geuit.
- Het beleid één rechter op één gezin zou de rechter in staat stellen om krachtige regie in de zaak te voeren, en zal voorkomen dat de partijen telkens weer hun verhaal moeten doen.
- De financiële drempels voor hulpverlening moeten worden verlaagd
- Het vaker benoemen van een bijzonder curator of inschakelen van een andersoortig vertrouwenspersoon die fungeert als tussenpersoon tussen het kind en alle hulpverlening, rechters, ouders en andere betrokken partijen zou helpen om het belang en het perspectief van het kind niet uit het oog te verliezen.

Opmerkelijk is dat drie van de vijf aanbevelingen betrekking hebben op andere partijen dan de rechters en de rechterlijke macht zelf. Als de rechters naar oplossingen en verbeteringen worden gevraagd, denken zij niet aan de verbetering binnen hun eigen domein maar aan betere randvoorwaarden in de samenwerking met de andere deelnemers van het afhandelingstraject.

Dit hoofdstuk toont aan dat gerechtelijke behandeling van zaken met een beschuldiging zeer ingewikkeld en spannend maatwerk is en zal blijven gegeven de aard van de problematiek: de noodzaak van het nemen van belangrijke besluiten met betrekking tot het kind tegen de achtergrond van de onmogelijkheid om vast stellen of de beschuldiging wel of niet gegrond is. De ondervraagde rechters onderkennen de complexiteit van deze opgave maar denken niet meteen als oplossing aan meer richtlijnen en handvatten. De rechters zijn over het algemeen niet ontevreden over hoe het met de afhandeling van deze zaken binnen het gerechtelijk traject gaat.

HOOFDSTUK 6: STRAFRECHTELIJKE AFHANDELING VAN BESCHULDIGINGEN VAN SEKSUEEL KINDERMISBRUIK IN DE CONTEXT VAN SCHEIDINGSPROBLEMATIEK³⁴

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het laatste onderdeel van het onderzoek beschreven, waarin de strafrechtelijke keten uiteen wordt gezet. Tot en met hoofdstuk 5 heeft het onderzoek met name plaatsgevonden in het civielrechtelijk domein. Zoals is gebleken, wordt een deel van de beschuldigde ouders ook strafrechtelijk vervolgd. Dat geeft reden om ook dit strafrechtelijk traject te beschrijven. Ook worden in dit hoofdstuk het strafrecht en het familierecht met elkaar verbonden door te analyseren in hoeverre de civiele rechter het strafrechtelijk traject mee zou kunnen nemen in het beslissingsproces binnen familierechtelijke procedures.

In dit hoofdstuk wordt allereerst beschreven welke procedures gelden bij de behandeling van zaken van seksueel misbruik door de politie of het Openbaar Ministerie. Er wordt daarbij aandacht besteed aan de vraag of speciale procedures bestaan wanneer het mogelijke misbruik heeft plaatsgevonden in het kader van een ouderlijke scheiding.³⁵ Het merendeel van de scheidende ouders is in staat gezamenlijk afspraken te maken over onder andere de kinderen zonder dat er conflicten ontstaan. Ongeveer 10% van

---

³⁴ Dit hoofdstuk is een op niet-inhoudelijke punten licht bewerkte versie van: Smit, A.E., Antokolskaia, M.V. & Bijleveld, C.C.J.H. (2018). Strafrechtelijke afhandeling van seksueel kindermisbruik in de context van scheidingsproblematiek. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 40(10), 260-266.

³⁵ Er wordt hier gesproken van scheidingen in plaats van echtscheidingen aangezien ook ongehuwde ouders die hun relatie beëindigen in dit onderzoek zijn opgenomen.

de ouders lukt het echter niet om de gevolgen van de scheiding vredig af te wikkelen, om vervolgens terecht te komen in een hoog-conflictueuze scheiding (Antokolskaia, 2016, p. 4). Tijdens een scheiding of een andere familierechtelijke procedure kan het voorkomen dat de ene ouder vermoedens van seksueel misbruik van haar kind(eren) door de andere ouder uitspreekt. Uit eerdere hoofdstukken bleek dat dit zelfs nog jaren na de scheiding kan gebeuren, als er nieuwe conflicten ontstaan over de kinderen, als de bestaande conflicten lang voortduren of in een ander geschil over gezag of omgang.³⁶

In hoofdstuk 4 is geconstateerd dat de helft van de moeders in gezags- en omgangsonderzoeken van de RvdK waar een vermoeden van seksueel is uitgesproken melding maakt bij de politie van haar vermoeden van seksueel misbruik. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat de helft van deze meldingen resulteert in een strafrechtelijke afdoening (veroordeling, sepot of vrijspraak). Het grootste deel van deze helft van de meldingen eindigt in een sepot vanwege gebrek aan bewijs; 7% van de bij de politie gemelde vaders werd uiteindelijk veroordeeld voor het misbruik waar zij van beschuldigd werden. Van de andere helft van de meldingen is in deze studie niet duidelijk geworden op welk moment deze 'gestrand' zijn en wat de reden daarvoor was. Een van de mogelijkheden is dat de moeder afziet van aangifte, of dat het Openbaar Ministerie (OM) besluit geen vervolging in te zetten. Van meer dan 80% van alle beschuldigingen van seksueel misbruik in het onderzoek, dat wil zeggen zowel de beschuldigingen waarvan melding was gemaakt bij de politie als waar geen melding van was gemaakt, kon niet in het eventuele strafrechtelijk traject vastgesteld worden of het misbruik had plaatsgevonden, of dat het was gepleegd door de vader.

Civiele rechters moeten zelf afwegingen maken over de relevantie van de beschuldiging van seksueel misbruik voor beslissingen over de kinderen. In de praktijk moet de civiele rechter beslissingen nemen terwijl er onzekerheid is over de vraag of seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden. De aanwezigheid van de beschuldiging kan de rechter voor een dilemma plaatsen: elke beschuldiging serieus nemen en het kind beschermen tegen mogelijk meer misbruik kan ook de relatie tussen vader en kind onnodig al dan niet permanent beschadigen. Daarentegen, als een terechte beschuldiging niet serieus genomen wordt, dan is de kans aanwezig dat het kind in een onveilige situatie blijft en wordt blootgesteld aan meer misbruik.

De rol van de civiele rechter in familierechtelijke procedures is, zoals ook al besproken in hoofdstuk 5, anders dan in andere civiele procedures. De klassieke opvatting over de positie van de rechter in een civiele procedure in Nederland is dat deze lijdelijk is

---

³⁶ Uit het onderzoek dat besproken wordt in hoofdstuk 4 is gebleken dat bij de familierechtelijk procedures waarin dit soort beschuldigingen voorkomen, de ouders gemiddeld 2 jaar uit elkaar zijn.

(Asser/Giesen I*, 2015, nr. 505 & 506). In familierechtelijke procedures, vooral bij het beslechten van geschillen over kinderen, stelt de rechter zich echter minder lijdelijk op. Hij is in deze rol meer bezig met maatwerk, en de rechter is niet alleen belast met het doorhakken van knopen maar stuurt onder andere ook in zijn of haar ogen gepaste hulpverlening aan bij echtscheidingsproblematiek (Coenraad & Ingelse, 2017, p. 64-65). Ook staan andere hulpmiddelen zoals het horen van kinderen, het benoemen van een bijzondere curator en het gelasten van een gezag- en omgangsonderzoek door de RvdK tot zijn of haar beschikking. De mogelijke aanwezigheid van seksueel kindermisbruik binnen een familierechtelijke procedure kan de invulling van deze regierol van de civiele rechter beïnvloeden.

Een beschuldiging van seksueel kindermisbruik wordt wezenlijk anders benaderd binnen het strafrecht. Bij een strafrechtelijk onderzoek ligt het zwaartepunt bij de verdachte, die met het oog op het onschuldbeginsel als onschuldig wordt beschouwd tot het tegendeel bewezen is. Dit strenge vereiste voor de bewijslast is een van de grondslagen van het strafrecht. Binnen familierechtelijke procedures daarentegen wordt er geredeneerd vanuit het belang en de bescherming van het kind. De civiele rechter kan het risico dat het kind wordt blootgesteld aan seksueel misbruik meenemen in beslissingen over gezag, verblijf, verdeling van zorg en opvoedingstaken of contact en is daarin niet gebonden aan de strenge eisen aan bewijs zoals de strafrechter dat wel is. Wanneer in een strafrechtelijke procedure het bewijs niet overtuigend genoeg is om met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid te concluderen dat een verdachte schuldig is, zal een verdachte niet veroordeeld worden. In een familierechtelijk procedure worden echter met het oog op het belang en de bescherming van de betrokken kinderen andere afwegingen gemaakt. Het misbruik hoeft minder overtuigend of zelfs niet bewezen te zijn om toch invloed te hebben op de beslissingen van de civiele rechter. Het resultaat is een zeker spanningsveld, waarin de overwegingen binnen strafrechtelijke en familierechtelijke procedures op welke wijze een beschuldiging van seksueel kindermisbruik een rol speelt in beslissingen niet met elkaar overeenkomen³⁷. Gegeven dat zoals blijkt uit dit onderzoek een aanmerkelijk

---

37 Een recente uitspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft bijvoorbeeld het belang onderstreept van een gedegen strafrechtelijk onderzoek van een beschuldiging van seksueel kindermisbruik binnen een echtscheidingszaak (EHRM 11 juli 2017 (M.S./Oekraïne), nr. 2091/13). Oekraïne werd door het Hof veroordeeld voor schending van artikel 8 EHRM waarin de privacy van het kind beschermd wordt voor inmenging van buitenaf *tenzij* dat noodzakelijk is voor (onder andere) bescherming van de gezondheid. Het hof oordeelde dat de staat dit ontoereikend had gedaan. De conclusie van het EHRM was dat de staat verplicht is het kind te beschermen door een effectief strafrechtelijk onderzoek uit te voeren. Dit houdt in dat de autoriteiten redelijke maatregelen moeten nemen om bewijs te verzamelen. In dit geval hadden de lokale autoriteiten niet effectief gehandeld, te laat en niet voldoende, door onder andere het kind pas twee jaar na het mogelijke misbruik te ondervragen. Deze uitspraak illustreert dat de aanwezigheid van een strafbaar feit een civiele procedure meer complex kan maken, en benadrukt het belang dat zowel civiele als strafrechtelijke procedures gedegen gevoerd worden.

deel van de moeders in (echt)scheidingszaken melding maakt bij de politie van haar vermoeden van seksueel misbruik van de kinderen door de vader, is het van belang ook dit strafrechtelijk traject te beschrijven. Vragen die aan bod komen in dit hoofdstuk zijn: Wat is de tijdspanne waarover dit soort trajecten lopen en hoe verhoudt deze zich tot de tijdsdruk waaronder civiele rechters staan bij beslissingen omtrent gezag, omgang en contact? Heeft de politie of het OM speciale procedures voor beschuldigingen van seksueel misbruik in scheidingsprocedures? En: is er mogelijk meer 'uitval' in dit soort procedures, zoals in hoofdstuk 4 naar voren kwam, dan in gemiddelde zedenzaken met minderjarige slachtoffers?

In het voorgaande onderzoek zijn de familierechtelijke procedures uitgebreid aan bod gekomen, het strafrechtelijk traject is echter nog onbelicht gebleven. Daar zal dit hoofdstuk zich dan ook op richten. Alhoewel niet op basis van een volledig empirisch onderzoek naar de gang van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik binnen (echt)scheidingsprocedures, wordt getracht enig licht te werpen op bovenstaande kwesties. De gegevens die in het eerdere onderzoek gebruikt zijn, kwamen met name uit dossiers van de RvdK en interviews met civielrechtelijke professionals zoals rechters en familieadvocaten. Dit hoofdstuk maakt gebruik van interviews met experts, literatuur en verscheidene interne en openbare bronnen over de strafrechtspleging.

6.2 Resultaten

Om weer te geven hoe meldingen van seksueel kindermisbruik strafrechtelijk worden afgehandeld en op welke manier de context van een (echt)scheiding een rol hierin speelt, wordt aan de hand van de Aanwijzing Zeden van het OM en de Politie-Instructie Zeden, Kinderpornografie en Kinderseksuïerisme een globaal overzicht gegeven van de voorgeschreven procedures. Dit wordt aangevuld met gesprekken met een expert op het gebied van de zedenrecherche met ruime praktijkervaring en een officier van justitie, met wie de specifieke problematiek van (echt)scheidingen besproken is. Dit wordt aangevuld met informatie uit relevante rapporten en documenten. Er wordt afgesloten met een beschouwing van de bevindingen door deze naast algemene cijfers omtrent de uitval in zedenzaken met kinderen te leggen.

Beschrijving van het strafrechtelijk traject

Zoals hierboven kort besproken neemt in Nederland het onschuldbeginsel ('presumptio innocentiae') een centrale plaats in het strafrecht in. Dit beginsel houdt in dat een verdachte als onschuldig wordt beschouwd totdat zijn schuld is vastgesteld (De Hullu, 2000, p. 193; Corstens, 2002, p. 53). De bewijslast voor zijn schuld ligt bij de staat. Dit wordt internationaal ondersteund door de mensenrechtenverdragen waarin het beginsel is gecodificeerd, zoals in art. 6 lid 2 EVRM en in art. 14 lid 2 IVBP.³⁸ In de context van seksueel kindermisbruik dienen zich in het licht van deze zware bewijslast verschillende moeilijkheden aan. Ten eerste speelt het vermeende misbruik over het algemeen tussen twee personen waardoor er zelden getuigen van het strafbare feit zijn. Ook gaat het om kinderen, vaak erg jong, die beïnvloedbaar en moeilijk te ondervragen zijn (Sable, Danis, Mauzy & Gallagher, 2006; Bijleveld 2007). Ten slotte zijn er bij veel slachtoffers geen fysieke sporen aanwezig of is het eventuele letsel al genezen voordat het onderzocht kan worden, waardoor forensisch bewijs moeilijk te verkrijgen is (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2014, p. 183). Deze factoren compliceren het om de schuld van een verdachte van seksueel kindermisbruik vast te stellen.

De 'Aanwijzing Zeden' en de Politie-instructie Zeden, Kinderpornografie en Kinderseksstoerisme geven een kader en regels voor de strafrechtelijke aanpak van zedenzaken zoals beschreven in Boek 2 titel XIV van het Wetboek van Strafvordering.³⁹ Hier vallen ook alle zedenmisdrijven gericht tegen kinderen onder. De Aanwijzing Zeden wordt door alle relevante netwerkpartners gehanteerd die te maken krijgen met het afhandelen van zedenzaken. In deze beleidsregel worden onder andere het opsporingsonderzoek en de vervolging van zedendelicten voorgeschreven (Openbaar Ministerie, 2016). De Politie-instructie is een aanvulling op de Aanwijzing. Per 1 januari 2017 is deze Politie-instructie in werking getreden naar aanleiding van de samenvoeging van de regionale politiekorpsen en het KLPD (Korps Landelijke Politiediensten) tot één landelijk politiekorps. Door de invoering van onder andere deze Politie-instructie wordt een eenduidige werkwijze binnen de Landelijke Politie nagestreefd. De Politie-instructie Zeden, Kinderpornografie en Kinderseksstoerisme is bestemd voor opsporingsambtenaren die te maken krijgen met de behandeling van zeden-, kinderporno- en kinderseksstoerismezaken. Naleving van de Politie-instructie en de aanwijzingen van het OM wordt gezien als

³⁸ art. 6 lid 2 EVRM: 'Een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld, wordt voor onschuldig gehouden totdat zijn schuld in rechte is vast komen te staan'; art. 14 lid 2 IVBP: 'Een ieder die wegens een strafbaar feit wordt vervolgd wordt voor onschuldig gehouden, totdat zijn schuld volgens de wet is bewezen'.

³⁹ De gehele Aanwijzing is openbaar beschikbaar, de Politie-instructie is op aanvraag in te zien.

de beste voorwaarde voor het doen van goed onderzoek door de politie en het nemen van vervolgbeslissingen door het OM. Daarnaast zou naleving de rechter in staat stellen om een goed oordeel te vormen over de aangebrachte zaak. De zaken die aan bod zijn gekomen in hoofdstuk 4 en 5 zijn nog van vóór invoering van deze Politie-instructie, toen de werkwijze nog niet landelijk was vastgesteld maar de Aanwijzing Zeden wel als leidraad diende. Voor een zo actueel mogelijk overzicht van de werkwijze van de politie zal deze Politie-instructie hier wel meegenomen worden.

Er volgt nu een globaal overzicht van de Aanwijzing Zeden en de Politie-instructie, aangevuld met informatie uit relevante interne documenten en informatie verkregen uit de interviews. Zowel de Aanwijzing Zeden als de Politie-instructie geven uitleg hoe alle soorten zedenzaken behandeld dienen te worden, niet gespecificeerd naar zaken met kinderen als slachtoffer en/of gepleegd door een ouder. Het overzicht dat in dit hoofdstuk wordt gegeven geldt daarom voor alle zedenzaken en wordt aangevuld met specifieke informatie over zedenzaken met een minderjarig slachtoffer en een ouder als verdachte.

1. Melding

Het strafrechtelijk traject begint in principe met de melding van een zedenmisdrijf bij de politie. Deze melding kan gedaan worden door het slachtoffer of door anderen zoals een ouder of hulpverlener. De medewerker van de politie zorgt ervoor dat de melding wordt doorgegeven aan het Team Zeden.⁴⁰ Dit dient altijd te gebeuren. Vervolgens maakt een gecertificeerde zedenrechercheur⁴¹ op basis van de melding een inschatting welke handelingen op dat moment noodzakelijk zijn voor een tactisch onderzoek zoals veiligstelling van forensisch materiaal en worden maatregelen genomen die noodzakelijk zijn met het oog op de veiligheid van het slachtoffer en ter voorkoming of beperking van maatschappelijke onrust. In de Aanwijzing Zeden wordt opgedragen expliciet rekening te houden met de mogelijkheid dat een melding van een zedenmisdrijf onbewust onterecht kan zijn, bijvoorbeeld doordat een derde signalen of feiten verkeerd interpreteert. Daarbij wordt overigens de omstandigheid van een (echt)scheiding als reden voor een

---

40 Het onderzoek in zedenzaken vergt specifieke deskundigheid, zorgvuldigheid en neutraliteit. De coördinatie van een zedenonderzoek is voorbehouden aan het Team Zeden.

41 De uitvoering van zedenvoorbehouden handelingen geschiedt door een gecertificeerde zedenrechercheur. Deze opsporingsambtenaar heeft met goed gevolg voldaan aan de examenvereisten van de opleiding 'Handelen aan Zedenzaken'. Andere opsporingsambtenaren kunnen in een zedenonderzoek alle handelingen verrichten die niet zedenvoorbehouden zijn. Deze handelingen worden verricht onder coördinatie van het Team Zeden.

opzettelijk ontrechte melding gegeven: “Ontrechte melding van een zedendelict heeft soms ook bewust plaatsgevonden om opzettelijk iemand te belasten, bijvoorbeeld bij een problematische echtscheiding” (Openbaar Ministerie, 2016). Na de melding dient het Team Zeden zo snel mogelijk contact op te nemen met de melder om een afspraak te maken voor een informatief gesprek. Bij kwetsbare slachtoffers zoals kinderen kan met het OM overlegd worden of de melding prioriteit krijgt. Hiermee kan afgeweken worden van de standaardvolgorde door meteen een studioverhoor af te nemen in plaats van de aangifte en het plan van aanpak af te wachten.

2. Informatief gesprek

Voordat een aangifte wordt opgenomen, wordt er eerst een informatief gesprek gevoerd met de melder. Het informatief gesprek dient binnen 7 dagen vanaf de melding gevoerd te worden. Het gesprek vindt echter direct plaats na de melding indien dit noodzakelijk is vanwege (mogelijk) maatschappelijke onrust en/of onmiddellijk uit te voeren sporenonderzoek of tactisch onderzoek. Het gesprek heeft als doel om de melder te informeren over de gevolgen van een aangifte en de mogelijke impact van het strafrechtelijk traject dat daarop volgt. Ook wordt de melder geïnformeerd over onder andere de mogelijkheid van juridische bijstand en hulpverlening. Het geeft daarnaast de politie en het OM de kans om op basis van wat de melder over het delict vertelt een afweging te maken of en op welke wijze strafrechtelijk optreden noodzakelijk is. Niet alleen na de melding maar ook na het informatief gesprek kan in het geval van een kwetsbaar slachtoffer zoals een minderjarige besloten worden af te wijken van de standaard volgorde door op dit punt in het strafrechtelijk traject een studioverhoor af te nemen. Het informatief gesprek dient te worden gevoerd door twee zedenrechercheurs waarvan minimaal één een gecertificeerd zedenrechercheur. Het ‘Gespreksmodel Informatief Gesprek’, opgesteld door het Landelijk Programma Zeden Kinderpornografie en Kindersekstoerisme, wordt als hulpmiddel gebruikt door de zedenrechercheurs die het gesprek voeren. Hierdoor dient elk gesprek hetzelfde patroon te volgen. Aan het begin van het gesprek wordt onder andere aan de melder medegedeeld dat het doen van een valse aangifte strafbaar is op grond van art. 188 Sr. (valse aangifte) en/of art. 268 Sr. (laster). Vervolgens krijgt de melder de gelegenheid te vertellen wat er heeft plaatsgevonden. Dit wordt aangevuld met antwoorden op vragen van de zedenrechercheur. Daarna wordt verteld hoe de aangifteprocedure en vervolging in zijn werk gaat. De melder wordt op de hoogte gesteld van de optionele bedenktijd tussen het informatief gesprek en de aangifte. Hier kan van afgezien worden, dan wordt er direct of zo spoedig mogelijk tot aangifte overgegaan. In het laatste gedeelte van het gesprek worden er onder andere afspraken gemaakt,

een brochure met informatie overhandigd en doorverwezen naar Slachtofferhulp Nederland. Als de melder geen aangifte doet, vraagt de politie naar de reden van dit besluit en legt dit vast in het politieregistratiesysteem. Een besluit om aangifte te doen van een zedenmisdrijf, hoe ernstig ook, kan niet worden afgedwongen.

In principe wordt iedere melding die leidt tot een verdenking van een zedenmisdrijf waarop *geen* informatief gesprek volgt, getoetst op de noodzaak om ambtshalve een opsporingsonderzoek te starten. Dit houdt in dat de politie samen met het OM kan besluiten een onderzoek en eventueel vervolging in te zetten zonder toestemming van het slachtoffer. De leiding van het Team Zeden en de zedenofficier van justitie nemen het besluit over een ambtshalve vervolging. Zowel na de melding als na het informatief gesprek kan er besloten worden over te gaan op ambtshalve vervolging.

Er zijn geen specifieke protocollen voor de wijze waarop de zedenrecherche in het informatief gesprek omgaat met beschuldigingen van seksueel kindermisbruik als er ook scheidings- of gezag en omgangsproblematiek speelt. Als het zedenmisdrijf waarvan melding wordt gemaakt zich af heeft gespeeld tegen de achtergrond van een scheiding, wordt echter wel tijdens het informatief gesprek doorggevraagd over de relatie van de ouders en de (echt)scheiding.

3. Forensisch Medisch Onderzoek en sporenonderzoek

Vanwege de vergankelijkheid van fysiek bewijs kan naar aanleiding van de melding of het informatief gesprek besloten worden nog vóór de aangifte in het belang van het onderzoek dit bewijs veilig te stellen. Met toestemming van het slachtoffer worden deze sporen veiliggesteld door middel van een Forensisch Medisch Onderzoek (FMO). Als het slachtoffer 12 jaar of jonger is, vindt dit plaats door een gespecialiseerde arts van het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) in een Centrum voor Seksueel Geweld, waar ook andere aangesloten artsen en psychologen hulp kunnen bieden. Mogelijke sporen op de plaats delict alsmede op het lichaam van het slachtoffer worden door middel van sporenonderzoek door de Forensische Opsporing (FO) gezocht, veiliggesteld, in beslag genomen, onderzocht, en zo nodig geïnterpreteerd. Zowel het sporenonderzoek als het FMO dient onder begeleiding van de politie te worden uitgevoerd. Bij de voorbereiding en inrichting van een Forensisch Medisch Onderzoek in een zedenzaak hoort altijd een gecertificeerd zedenrechercheur betrokken te zijn.

4. De aangifte en het plan van aanpak

Na het informatief gesprek en nadat de eventuele bedenktijd is verstreken, wordt op afspraak de aangifte van het zedenmisdrijf opgenomen op een politiebureau. Dit gebeurt door twee zedenrechercheurs waarvan bij voorkeur ten minste één ook het informatief gesprek heeft gevoerd. Tijdens dit verhoor vertelt de melder over de gebeurtenissen van het misdrijf in een vraag-en-antwoord gesprek met de zedenrechercheurs. In principe wordt een aangifte opgenomen zonder de aanwezigheid van anderen. In het geval van een minderjarig slachtoffer kan hier echter van worden afgeweken, tenzij de persoon die het slachtoffer vergezelt zelf getuige is geweest van het zedenmisdrijf of van de 'disclosure' (het moment dat het slachtoffer zich voor het eerst uitspreekt over het misbruik), of als deze persoon invloed heeft gehad op de keuze om melding te maken bij de politie. Ook kan een ouder of voogd voor de minderjarige aangifte doen. In dat geval wordt het slachtoffer als getuige gehoord. Als het een minderjarige tussen de 12 en 18 jaar oud betreft, krijgt deze op basis van het hoorrecht conform art. 167a Wetboek van Strafvordering de gelegenheid zijn of haar mening over het gepleegde feit te uiten en wordt deze opgenomen in het proces-verbaal van de aangifte. Een aangifte kan niet worden ingetrokken. Het is de taak van de zedenrechercheur om te zorgen dat het slachtoffer gedurende het onderzoek over relevante momenten in het onderzoek wordt geïnformeerd.

Als uitgangspunt wordt genomen dat alle zaken binnen zes maanden na de aangifte bij het OM binnen horen te zijn zodat een plan van aanpak opgesteld kan worden. Na de aangifte of bij ambtshalve vervolging dient in principe in alle zaken een plan van aanpak opgesteld te worden tijdens een overleg tussen de politie en het OM. Aan de hand hiervan wordt er richting aan het opsporingsonderzoek gegeven. De context van de aangifte, zoals een (echt)scheiding, hoort een rol te spelen in het opstellen van een plan van aanpak. Bij zaken waarin omgangsproblematiek speelt en als heel snel na een studioverhoor duidelijk is dat het bewijs niet rond zal komen, kan het OM besluiten de zaak snel af te ronden zodat de omgangsregeling voort kan worden gezet.

Tijdens het opstellen van een plan van aanpak horen alternatieve verklaringen voor het ontstaan van een beschuldiging aan de orde te komen, die later ook een rol kunnen spelen bij de beslissing om over te gaan tot vervolging. In scheidingszaken houdt het onderzoeken van alternatieve scenario's onder andere in dat er bijvoorbeeld een tijdlijn gemaakt wordt van de familierechtelijke procedures zoals het opstellen van een omgangsregeling, en wordt deze afgezet tegen het moment van *disclosure*. Als bijvoorbeeld de dag voor de eerste zitting over de omgangsregeling de

disclosure van het kind komt, er een dag voor de tweede zitting melding bij de politie gemaakt wordt, en de dag voor de derde zitting de aangifte wordt opgenomen, kan het seksueel misbruik daadwerkelijk hebben plaatsgevonden en de timing slechts toevallig zijn. Een alternatief scenario voor deze timing zou echter zijn dat de moeder in kwestie de beschuldiging gebruikt om de familierechtelijke uitspraken in haar voordeel te doen uitvallen. Het OM zou met deze alternatieve verklaring aanleiding kunnen hebben om te seponeren, ondanks dat dit nog niet genoeg is om zekerheid te hebben over de toedracht van het ontstaan van de verdenking van het misbruik. Het zou zelfs tot een 'sepot 01' kunnen komen, dat inhoudt dat de beschuldigde persoon ten onrechte als verdachte is aangemerkt. Een andere reden voor problemen met het rondkrijgen van bewijs zou kunnen zijn als oude beschuldigingen pas naar boven komen als de ouders uit elkaar gaan. Hier speelt mee dat er in de tussentijd veel met het kind over het vermeende misbruik gesproken kan zijn, waardoor het problematisch wordt een betrouwbare verklaring te krijgen. Het 'denken in alternatieve scenario's' dient ook te worden geïmplementeerd in het opsporingsproces dat na het opstellen van het plan van aanpak van start gaat.

5. Opsporing en vervolging

In de opsporingsfase, na het opnemen van de aangifte en het opstellen van het plan van aanpak, wordt door de zedenrechercheurs onderzocht of er daadwerkelijk een strafbaar feit is gepleegd en zo ja, welk strafbaar feit precies. Bij een strafrechtelijk onderzoek naar een zedenmisdrijf is de verdachte vaak al bekend. Hierdoor staat het onderzoek vooral in het teken van het in kaart brengen van wat er precies gebeurd is. Zoals al eerder aangegeven komt het voor dat bij zedenmisdrijven een onjuiste aangifte gedaan wordt. Dit kan komen door een verkeerde interpretatie van signalen bij het kind door een derde, bijvoorbeeld een moeder die uitlatingen van haar kind over aanrakingen van zijn of haar genitaliën ziet als een aanwijzing voor seksueel misbruik terwijl dit ook verzorgingshandelingen geweest kunnen zijn. Daarnaast kan een onterechte aangifte ook opzettelijk gedaan zijn om de verdachte te belasten, wat voor kan komen binnen de context van een problematische scheiding. Mede om deze redenen is het in een strafrechtelijk onderzoek naar een zedenmisdrijf belangrijk zo precies mogelijk in kaart te brengen wat er gebeurd is om vervolgens correcte conclusies te kunnen trekken, onder andere door melders en getuigen zoveel mogelijk afzonderlijk te horen om zo beïnvloeding te voorkomen. Minderjarige slachtoffers worden bij voorkeur slechts één keer gehoord, waarvan een audiovisuele opname wordt gemaakt. Deze wordt om privacy-gerelateerde redenen niet beschikbaar gesteld aan de verdediging. Het slachtoffer, de verdachte en de getuige bij wie het slachtoffer het misbruik voor het eerst heeft aangegeven (de zogenaamde 'disclosure-getuige') worden gehoord

door minimaal één gecertificeerd zedenrechercheur. Naast het horen van getuigen en de verdachte wordt waar mogelijk ook bewijs verzameld door gegevensdragers zoals telefoons te onderzoeken.

Als de veiligheid van het slachtoffer erom vraagt, bij bijvoorbeeld dreiging van seksueel misbruik, kan de politie een (zorg)melding doen bij Veilig Thuis. Ook komt in dit geval ter sprake of een huisverbod of extra toezicht noodzakelijk is, en zo nodig wordt de RvdK ingeschakeld. Zedenzaken waarin problematiek rondom een ouderlijke scheiding speelt, worden in beginsel hetzelfde onderzocht als andere zedenzaken. Iedere zedenzaak heeft echter specifieke eigenschappen, waardoor elke zaak verschillend is. Zoals de officier van justitie aangaf tijdens het interview spelen bij scheidingszaken veel contextuele elementen, en de complexiteit van een zedenzaak neemt toe naarmate er meer elementen aanwezig zijn. Een scheiding is een voorbeeld van het type zedenzaak waarbij de context van invloed kan zijn op de bewijsbaarheid. De officier van justitie gaf aan dat dit onder andere te maken heeft met het feit dat er in complexe scheidingen heel veel wantrouwen heerst. Het is moeilijk te zien, zeker als het gaat om kleine kinderen, in hoeverre dat wantrouwen bepalend is geweest voor wat kinderen zeggen, die vaak in een loyaliteitsconflict tussen de ouders zitten. Als er twijfel is over de betrouwbaarheid van een verklaring, dan is er strafrechtelijk gezien direct een probleem met het bewijs. Regelmatig is het snel duidelijk dat het OM het bewijs niet rond zal kunnen krijgen omdat alternatieve verklaringen niet uitgesloten kunnen worden. In deze zaken schat de officier in dat er geen veroordeling zal plaatsvinden, wat doorgaans zal resulteren in een sepot vanwege gebrek aan bewijs ('technisch sepot').

Het OM kan tijdens een strafrechtelijk onderzoek naar een zedenmisdrif de zaak ter beoordeling voorleggen aan de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken (LEBZ). Deze expertisegroep kan facultatief worden geconsulteerd onder andere bij zaken met vermoedens van een onjuiste beschuldiging en zaken binnen een conflictueuze scheiding. De LEBZ kan worden geconsulteerd bij aanwezigheid van aspecten waarvan het wenselijk is dat deze beoordeeld worden door experts, zoals de betrouwbaarheid van een studioverhoor, hervonden herinneringen en geseksualiseerd gedrag bij kinderen. De LEBZ hanteert een analysemodel waarin alternatieve scenario's centraal staan, en de ontstaansgeschiedenis van een beschuldiging is een belangrijk onderdeel van de evaluatie. Om de gegrondheid van een beschuldiging goed te kunnen inschatten, brengt de LEBZ achtergrondfactoren zoals conflicten tussen de ouders, bezorgdheid van de moeder en psychische en sociale problemen van alle betrokkenen in kaart. Ook maakt de LEBZ onderscheid tussen signalen van bewust en onbewust onjuiste beschuldigingen.

De aanpak van de LEBZ is samengebracht in het door hen ontwikkelde Scenario Analyse Model. Dit model heeft sinds kort een plek gekregen in de opleiding tot gecertificeerd zedenrechercheur, en waar tot voor kort consultatie verplicht was in scheidingszaken wordt de LEBZ nu alleen nog facultatief geraadpleegd. Dit laat een duidelijke verdere professionalisering zien bij de zedenpolitie waarbij er aandacht wordt besteed aan onder andere de context van een scheiding.

Bij de melding, het informatief gesprek, het plan van aanpak, vóór de aanhouding en na de aanhouding hebben politie en OM contact met elkaar en kan het OM besluiten niet over te gaan tot onderzoek of vervolging. Bij de beslissing over de vervolging dient onder andere rekening gehouden te worden met de persoon van de melder, de persoon van de verdachte en de omstandigheid van een mogelijk onjuiste melding. Alle zaken waarin een verdachte gehoord wordt, dienen te worden ingestuurd naar het OM die vervolgens beoordeelt of er voldoende bewijs is om de zaak aan de strafrechter voor te leggen.

De huidige richtlijn voor de doorlooptijd van zedenzaken is 6 maanden vanaf de aangifte bij de politie tot het OM de zaak binnen krijgt en vervolgens is de beoogde doorlooptijd voor het tweede deel, vanaf het moment dat het OM het dossier binnen krijgt tot de zaak bij een strafrechter op zitting komt, ook 6 maanden. De totale beoogde doorlooptijd is daarmee maximaal 1 jaar vanaf de aangifte bij de politie tot de uitspraak van de strafrechter - plus de optionele weken bedenktijd tussen het informatieve gesprek en de aangifte. Dit laat zien dat er geruime tijd kan zitten tussen de aangifte van een strafbaar feit en uitsluitel in strafrechtelijke zin.

De trechter van seksueel kindermisbruik binnen de strafrechtketen

Uit hoofdstuk 4 is gebleken dat het regelmatig voorkomt dat meldingen van seksueel kindermisbruik niet tot een strafrechtelijke afdoening leiden. Hoe vaak dat gebeurt is niet precies op te maken uit de gegevens van de RvdK, maar er komt wel duidelijk naar voren dat er veel uitval plaatsvindt tussen de melding en de afdoening. De vraag rijst hiermee in hoeverre deze uitval meer of minder is dan bij meldingen van seksueel kindermisbruik in het algemeen, zonder de voorwaarde van een (echt)scheiding. Deze vraag blijkt moeilijk te beantwoorden met de beschikbare data over uitval in de strafrechtketen. Deze uitval wordt ook wel een 'trechter' genoemd vanwege het kleiner wordend aantal zaken naarmate men verder in de keten vordert. De trechter van seksueel kindermisbruik binnen de strafrechtketen brengt alle stappen in beeld vanaf het misbruik zelf via de melding bij de politie, het strafrechtelijk onderzoek en de vervolging tot de veroordeling en behandeling van de dader. Tussen elke stap vindt er uitval plaats, waardoor de

trechter steeds smaller wordt. In het rapport 'Op goede grond' van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2014) wordt deze trechter uitgebreid behandeld door het combineren van verschillende data van onder andere politie en OM. Het is echter niet mogelijk om precieze conclusies te trekken over de uitval van zaken tussen de politie en het OM op basis van dit rapport: de gebruikte politiedata waren in het rapport van de Nationaal Rapporteur afkomstig uit de regio Hollands Midden, terwijl de data over de vervolging vanaf de inschrijving bij het OM landelijk waren. Ook was het zo dat meldingen zijn meegenomen die geen strafbaar feit bleken te betreffen.

Om landelijke cijfers over de uitval in de politiefase te verkrijgen (melding – informatief gesprek – aangifte) is de statistische database van het CBS geraadpleegd. Daar lag echter een ander probleem: de beschikbare cijfers bleken te gecompliceerd om te gebruiken aangezien er niet gespecificeerd wordt naar minderjarige slachtoffers. Eenzelfde probleem diende zich aan bij het rapport 'Criminaliteit en Rechtshandhaving' (Kalidien, 2017).⁴² Een andere potentieel relevante databron van het CBS, de Veiligheidsmonitor, bleek ook niet geschikt omdat deze bevolkingsenquête gehouden wordt onder slachtoffers van boven de 15 jaar (CBS, 2017). Vanwege de beperkingen van deze alternatieve bronnen van data kan slechts voorzichtig geconcludeerd worden dat op basis van de regionale politiecijfers zoals besproken in het rapport van de Nationaal Rapporteur er veel uitval lijkt plaats te vinden tussen een melding van seksueel kindermisbruik en aangifte (Nationaal Rapporteur, 2014, p. 172).⁴³

In het rapport van de Nationaal Rapporteur zijn de cijfers over het vervolgingstraject van seksueel kindermisbruik geschikt om uitspraken mee te doen. Hieruit blijkt dat bijna 60% van de verdachten door het OM worden gedagvaard, en dus naar de strafrechter doorgestuurd. De overige ruim 40% van de aangiftes eindigt in een sepot. Hiervan is 80% een technisch sepot, waarvan het grootste gedeelte vanwege gebrek aan bewijs (Nationaal Rapporteur, 2014, p. 208, 207). In 17% van de aan de rechter voorgelegde zaken volgt er vrijspraak, de verdachten in de overige 83% van de zaken worden veroordeeld (Nationaal Rapporteur, 2014, p. 207, 215-216). Eerder lieten Daalder en Essers (2003) zien dat ongeveer de helft van de zedenzaken die bij het OM waren aangeleverd naar de rechtbank werd doorgeleid. Ook in hun

---

42 Hierin zijn ontwikkelingen van criminaliteit in Nederland samengebracht door het WODC, het CBS en de Raad voor de Rechtspraak. Seksuele misdrijven worden er ondergebracht in een categorie samen met andere geweldsdelicten waardoor het niet mogelijk is uitspraken te doen over alleen seksuele delicten.

43 Met ruim 7 van de 10 melders in de regio Hollands Midden werd een informatief gesprek gevoerd, slechts 3 op de 10 informatieve gesprekken resulteerden in een aangifte.

studie waren de meeste technische sepots vanwege onvoldoende bewijs. Hoewel dit onderzoek redelijk gedateerd is, blijkt de problematiek rondom het bewijsbaar krijgen of het misbruik is gepleegd door de verdachte een constante.

Als de cijfers uit het rapport van Nationaal Rapporteur (2014) naast de resultaten van hoofdstuk 4 worden gelegd, zijn er veel overeenkomsten. Hoewel voorzichtigheid is geboden omdat in dit hoofdstuk slechts in 43 zaken voor zover bekend melding is gemaakt bij de politie, is te zien dat bij deze zaken in de context van een scheiding er vergelijkbare uitval is. Ook hier loopt de trechter steil toe, wat wil zeggen dat er veel uitval plaatsvindt tussen melding en veroordeling of vrijspraak. Het lijkt dus in het geval van seksueel kindermisbruik in de context van een scheiding niet moeilijker of makkelijker om vast te stellen of het misbruik heeft plaatsgevonden dan bij seksueel kindermisbruik in het algemeen. In hoofdstuk 4 kon het traject vanaf de melding tot de veroordeling of het sepot of de vrijspraak gevolgd worden in zaken van seksueel kindermisbruik waar de additionele omstandigheid van een (echt)scheiding speelde. Er zijn drie ouders veroordeeld, één ouder is door een rechter vrijgesproken en er waren twaalf sepots vanwege gebrek aan bewijs. In totaal was er in ruim een derde van de meldingen een strafrechtelijke uitspraak. Er was helaas geen betrouwbare data beschikbaar over het aantal meldingen dat resulteerde in aangiftes.

6.3 Conclusie

Dit hoofdstuk is het slot van het onderzoek naar beschuldigingen van seksueel kindermisbruik geuit in de context van een scheiding of problematiek rondom het gezag over, of contact of omgang met de kinderen. Na een literatuurstudie is dit probleem eerst benaderd vanuit het familierecht door middel van een empirische studie van onder andere gezag- en omgangsonderzoeken bij de RvdK, en vervolgens via interviews met civiele rechters en familierechtadvocaten. Uit het onderzoek naar het civiele traject is gebleken dat ongeveer de helft van de moeders met haar zorgen naar de politie is gegaan, maar dat slechts bij een zeer klein deel van de meldingen de gegrondheid van de beschuldiging bevestigd of ontkracht is. Het strafrechtelijke traject helpt in deze zin de civiele rechter niet.

De civiele rechter maakt bij beslissingen over kinderen een afweging waarbij de veiligheid en het belang van het kind centraal staat en geeft binnen deze afweging een plek aan de beschuldiging van seksueel kindermisbruik. Omdat het hier gaat om een raakvlak tussen strafrechtelijke en familierechtelijke procedures was

het wenselijk ook inzicht te verschaffen in hoe de beschuldigingen van seksueel kindermisbruik binnen deze specifieke context door de politie en het Openbaar Ministerie (OM) worden afgehandeld.

Uit de beschrijving blijkt dat een ouderlijke scheiding een contextelement is waar expliciet rekening mee gehouden wordt bij opsporing en vervolging, maar waar geen specifiek protocol voor is. De politie en het OM blijken zich echter wel bewust dat een problematische scheiding een relevant element is bij dit soort aangiftes en acteren hierop. Het denken in alternatieve scenario's, waaronder de mogelijkheid van een bewust valse verklaring van moeder, wordt zedenrechercheurs aangeleerd tijdens hun opleiding. Ook is er de mogelijkheid een zaak ter beoordeling voor te leggen aan de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken, waar juist bij scheidingszaken beroep op kan worden gedaan. Daarnaast kan het OM bij een scheidingszaak besluiten een melding te doen bij Veilig Thuis, als bijvoorbeeld de veiligheid van het kind bedreigd wordt. Daarbij kan ter sprake komen of extra toezicht of een huisverbod noodzakelijk is.

Seksueel kindermisbruik is altijd moeilijk te bewijzen en er vindt veel uitval plaats tussen melding en aangifte. Wanneer de uitval binnen de strafrechtketen van seksueel kindermisbruik gelegd wordt naast de resultaten van de empirische studie in hoofdstuk 4 is te zien dat de verhouding tussen meldingen, veroordelingen, septs en vrijspraken overeenkomt. Er lijken dus weinig aanwijzingen te zijn dat het strafrechtelijk traject wordt gecompliceerd door de echtscheidingscontext: zowel de literatuur over de uitval in de strafrechtketen van seksueel kindermisbruik en de resultaten van de empirische studie in hoofdstuk 4 (met het nodige voorbehoud vanwege kleine aantallen) suggereren dat de trechter inherent is aan de vervolging van seksueel misbruik en mogelijk scherper als het slachtoffer een (jong) kind is.

Omdat zedenmisdriven strafrechtelijk moeilijk te bewijzen zijn, hebben civiele rechters die beslissingen moeten maken over kinderen in familierechtelijke procedures en geconfronteerd worden met een beschuldiging van seksueel kindermisbruik doorgaans geen houvast aan een strafrechtelijke procedure. Echter, ook in zaken waarbij het bewijs wel overtuigend is, kan het lang duren voordat er een strafrechtelijke uitspraak is. Binnen zedenzaken geldt een doorloop(streef)tijd van één jaar vanaf de aangifte tot de uitspraak. Als er familierechtelijke procedures lopen over gezag, omgang en contact met een ouder en er na één jaar bekend wordt of de vader zich schuldig heeft gemaakt aan seksueel misbruik, dan is dit te laat om meegenomen te worden in de overweging om voorlopige voorzieningen te treffen zoals een tijdelijke omgangsregeling.

Zoals blijkt uit dit hoofdstuk wordt er in het strafrechtelijk traject expliciet rekening gehouden met de civielrechtelijke context van de scheiding. De civiele rechter zal echter nauwelijks naar de strafrechtelijke context kijken, en wel om twee redenen: van de beschuldigingen waarvan melding zijn gemaakt bij de politie doorlopen weinig zaken het proces tot de strafrechter, en de strafrechtelijke procedure duurt vaak te lang om meegenomen te worden in de overwegingen van de civiele rechter in de familierechtelijke beslissingen. Dat een vader vaak niet veroordeeld kan worden wil echter niet zeggen dat het mogelijke misbruik geen rol hoeft te spelen bij familierechtelijke beslissingen die genomen moeten worden met inachtneming van de veiligheid van het kind. De problematiek rondom het bewijzen van seksueel kindermisbruik illustreert dat het complexe zaken zijn, zeker als er ook een scheiding op de achtergrond speelt, waardoor het nodig is de juiste expertise en kennis te hebben bij het beoordelen van de gegrondheid van een beschuldiging. Duidelijke stappen in deze richting zijn reeds gezet met de Handreiking Samenwerken bij Strafbare Kindermishandeling. Deze ziet in op de behoefte voor betere samenwerking tussen strafrechtelijke en civielrechtelijke ketenpartners. Deze handreiking is de eerste stap in de ontwikkeling van een netwerk waarin vijf partijen (politie, OM, Veilig Thuis, RvdK en Reclassering) afspraken maken voor betere afstemming als er naast een strafrechtelijk onderzoek naar huiselijk geweld ook familierechtelijke trajecten lopen (Kwakman, 2017). Dit samenwerkingsverband heeft als doel om bij te dragen aan de veiligheid van kinderen door tot overleg te komen wanneer de ene professional zich begeeft op het expertisegebied van de andere professional. Het afstemmen van elkaars onderzoekshandelingen en interventies van deze vijf partijen wordt in de Handreiking toegelicht. Het initiatief voor deze Handleiding laat zien dat er een behoefte is om civiel- en strafrechtelijke partijen beter te laten samenwerken in zaken van kindermishandeling. De gevallen van familierechtelijke procedures om kinderen na een (echt)scheiding waarin er een beschuldiging van seksueel kindermisbruik speelt zijn een goed voorbeeld van een situatie waarin een dergelijke samenwerking tussen de verschillende partijen veel winst zou kunnen opleveren. Niet alleen komen er veel partijen samen met het uiteindelijke doel om de betrokken kinderen te beschermen, maar dit hoofdstuk laat ook de kansen zien voor betere afstemming tussen het strafrechtelijk en het familierechtelijk traject. Het strafrechtelijk onderzoek zou mogelijk gebaat zijn met meer informatie-uitwisseling met bijvoorbeeld de RvdK die een gezag- en omgangsonderzoek uitvoert en misschien wel relevante informatie of aanknopingspunten heeft voor het opsporingsonderzoek. Andersom zouden de politie en het OM op hun beurt de civiele rechter kunnen inlichten over de timing van het strafrechtelijk onderzoek om zo de kans te vergroten dat de uitkomst van dit onderzoek meegenomen kan

worden in de overweging van de rechter binnen familierechtelijk procedures en zou het mogelijk kunnen zijn om beter af te stemmen hoe contact tussen de ouders en het kind verloopt gedurende een strafrechtelijk onderzoek.

HOOFDSTUK 7: ALGEMENE CONCLUSIE

7.1 Conclusies

In dit *empirical legal studies* promotieonderzoek is een poging gedaan om licht te werpen op een waarschijnlijk qua omvang niet groot, maar wel ernstig en lastig probleem. Dit betreft de afhandeling van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik geuit door de ene ouder tegen de andere, in het kader van een (echt)scheidingsprocedure of een andere civiele procedure over de kinderen in de nasleep van een (echt)scheiding. In de wetenschap dat de onderzoeksvragen moeilijk te beantwoorden zouden zijn, is voor een multidisciplinair mixed methods onderzoeksdesign gekozen. In de loop van het onderzoek moest dit design meerdere malen worden aangepast. Hoewel zoveel mogelijk verschillende bronnen zijn gebruikt om het probleem van verschillende kanten te belichten, dienen de conclusies met enige mitsen en maren te worden omkleed.

In dit proefschrift staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Wat is de prevalentie, aard, familiale en juridische context van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik, geuit door een van de ouders tegen de andere ouder in het kader van een (echt)scheidingsprocedure of een daaropvolgende familierechtelijke procedure betreffende gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang, en welke invloed heeft deze beschuldiging op het besluitvormingsproces van civiele rechters in deze procedures?

Deze vraag is vanuit twee verschillende perspectieven benaderd: het juridische en het empirische, waardoor *law in action* in beeld is gebracht en geanalyseerd. De centrale onderzoeksvraag is beantwoord aan de hand van vijf deelvragen, die in de verschillende hoofdstukken aan bod zijn gekomen. In dit afsluitende hoofdstuk worden de bevindingen in onderlinge samenhang besproken.

Om een globaal overzicht van de stand van zaken met betrekking tot het onderwerp van het proefschrift te krijgen, is begonnen met een verkennende literatuurstudie naar de relevante juridische en gedragswetenschappelijke literatuur. Uit deze

studie is gebleken dat er over dit onderwerp zowel in Nederland als in de andere landen opvallend weinig is gepubliceerd. Er waren weinig empirische studies te vinden, en de studies die er waren, zijn ook vrij gedateerd. De literatuurstudie leverde nagenoeg geen materiaal op ter beantwoording van de onderzoeksvragen met betrekking tot de prevalentie, de gegrondheid, de aard en de context van de beschuldigingen van seksueel kindermisbruik in het kader van kindgerelateerde familierechtelijke procedures. De literatuurstudie maakte ook duidelijk dat het niet voor de hand lag om een diepgaande rechtsvergelijkende studie naar bepaalde jurisdicties te doen, omdat er geen landen naar voren kwamen met geëvalueerde methodes of best practices.

7.1.1 Beperkingen en sterke punten

Zoals in hoofdstuk 1 is aangekondigd, is dit onderzoek meer empirisch dan normatief. Een normatieve civiel- en straf(proces)rechtelijke analyse (*law in the books*) is nadrukkelijk niet het doel van dit proefschrift. De juridische familie- en strafrechtelijke context is slechts het decor waartegen het empirische onderzoek zich afspeelt.

Tijdens het opstellen van het oorspronkelijke onderzoeksdesign is ervan uit gegaan dat voor de beantwoording van de onderzoeksvragen omtrent prevalentie, gegrondheid, aard en context van de beschuldigingen van seksueel kindermisbruik in het kader van kindgerelateerde familierechtelijke procedures een grootschalig empirisch onderzoek nodig zou zijn. De originele opzet was om een groot aantal echtscheidingsdossiers bij verschillende rechtbanken te scoren op relevante variabelen en de verkregen kwantitatieve data statistisch te analyseren. Een grootschalig dossieronderzoek, nodig om een voldoende grote steekproef te krijgen van dossiers, bleek echter niet uitvoerbaar. De Raad voor de rechtspraak verleende namelijk geen toestemming omdat zo'n grootschalig dossieronderzoek te belastend voor de rechtbanken zou zijn. Noodgewongen werd in plaats daarvan gekozen voor een kleiner onderzoek, op basis van een gerichte steekproef uit dossiers van gezag- en omgangsonderzoeken van de Raad voor de Kinderbescherming. Omdat rechters in problematische zaken, zoals wanneer een beschuldiging van seksueel kindermisbruik wordt geuit, doorgaans een raadsonderzoek gelasten, was het aannemelijk dat in nagenoeg alle relevante zaken met een serieus te nemen beschuldiging van seksueel kindermisbruik een raadsonderzoek is ingesteld. Toch heeft deze keuze grote gevolgen voor de onderzoeksresultaten.

In de eerste plaats maakt de aangepaste methode van dossieronderzoek het onmogelijk om uitspraken over de prevalentie van de relevante zaken te doen: omdat rechters over het algemeen enkel in ernstige zaken de Raad voor de Kinderbescherming vragen een gezag- en omgangsonderzoek uit te voeren, is de prevalentie van zaken waarin een beschuldiging van seksueel kindermisbruik voorkomt in de raadsdossiers aanzienlijk groter dan in de gerechtelijke echtscheidingsdossiers het geval zal zijn.

In de tweede plaats moeten conclusies met betrekking tot gegrondheid, aard en context van de beschuldigingen met voorzichtigheid worden gezien, omdat het waarschijnlijk is dat de steekproef uit de dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming niet representatief is voor alle zaken waarin een beschuldiging van seksueel kindermisbruik is geuit. Niet iedere beschuldiging van seksueel kindermisbruik leidt namelijk tot een raadsonderzoek, waardoor dus waarschijnlijk is dat de 'zwaardere' gevallen in onze steekproef oververtegenwoordigd zijn, en eventuele 'lichtere' gevallen, waarin rechters géén onderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming gelasten maar wél een beschuldiging aanwezig is, zijn gemist. Niettemin kon het risico dat alleen de zwaardere zaken in dit gedeelte van het onderzoek zijn opgenomen, voor een deel worden ondervangen door hierop in de interviews en de focusgroep in te gaan en de resultaten van het dossieronderzoek voor te leggen. Zo kon aan professionals als rechters en medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming gevraagd worden of dit vermoeden klopte. Er werd bevestigd dat er inderdaad zaken zijn waarin geen raadsonderzoek wordt opgevraagd, maar in de praktijk zou dat gaan om een klein gedeelte van de zaken.

Al met al is het grootste nadeel van de uiteindelijke onderzoeksopzet dat het onderzochte sample tamelijk klein is gebleven. Het is hierdoor bijvoorbeeld niet mogelijk om een betrouwbare schatting te geven van de prevalentie van de beschuldigingen over heel Nederland. Dat maakt het onderzoek vatbaar voor toevalligheden en vertekeningen. Wel is dit deels ondervangen door een van de sterke punten van dit onderzoek: de mixed methods die zijn toegepast, zoals de verrijking van kwantitatieve data met kwalitatieve data uit interviews en een focusgroep. Naast de aanvulling die de rechters en advocaten gaven over de prevalentie, kwam hier ook uit naar voren dat de gezinnen waarin deze problematiek speelt niet per definitie 'probleemgezinnen' zijn zoals in eerste instantie gedacht op basis van de dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming.

Ondanks deze beperkingen heeft deze studie ook diverse sterke punten. De eerste daarvan is reeds genoemd: het mixed methods design. Door gebruik te maken van kwalitatieve en kwantitatieve bronnen en analysemethoden en door rechters en praktijkdeskundigen te interviewen en telkens de bevindingen te contrasteren en te toetsen, is een afgewogen beeld ontstaan van de problematiek, waarbij de resterende onzekerheden zijn benoemd. De kwalitatieve methode bewees zijn kracht in die zin dat onverwachte aspecten van de problematiek tevoorschijn kwamen, met name de rol van de beschuldiging zelf in de dynamiek van de procedure tussen de ouders. Ook het dossieronderzoek bij de Raad voor de Kinderbescherming leverde onverwacht rijke gegevens op en bood een overzicht van de instroom van zaken waarin de beschuldigingsproblematiek een rol speelt, het onderzoek dat daarna wordt verricht en (in een deel van de gevallen) ook de rechterlijke beslissing. Door waar mogelijk verschillende bronnen aan elkaar te verbinden, werd ook de keten van beschuldiging tot afdoening/beslissing zo goed mogelijk in kaart gebracht. Daar kwam onder andere – niet onverwacht – naar voren bij hoe weinig zaken het na het doorlopen van de strafrechtelijke procedure duidelijk wordt of het misbruik wel of niet heeft plaatsgevonden.

7.1.2 Prevalentie

Zoals gezegd laat het aangepaste onderzoeksdesign het niet toe om kwantitatieve uitspraken te doen over de prevalentie van het soort beschuldigingen van seksueel kindermisbruik dat in dit proefschrift onderzocht wordt. Een poging om op basis van de andere onderzoeksmethodes een *schatting* van de prevalentie te maken, heeft slechts een grove schatting opgeleverd.

Uit de literatuurstudie volgde dat er over de prevalentie van dit soort beschuldigingen nog zeer weinig bekend is. Dat is niet zo verwonderlijk gezien het feit dat het ook over het voorkomen van seksueel misbruik in het algemeen, los van het gezinsverband en eventuele echtscheidingen, erg lastig is om betrouwbare schattingen te maken. Uit het (gedateerde en veelal Angelsaksische) onderzoek kan zeer voorzichtig worden geconcludeerd dat de prevalentie van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik in echtscheidingszaken ergens tussen de 0,2% en 2% ligt. Op basis van een in het kader van dit onderzoek uitgevoerde pilot bij de Rechtbank Amsterdam, waarin een steekproef van echtscheidingsdossiers werd doorgenomen, kon dit lage percentage met enige terughoudendheid worden bevestigd. Terughoudendheid is echter geboden, in de eerste plaats omdat een aanzienlijk gedeelte van de betrokken ouders ongehuwd is, waardoor de beschuldigingen per definitie niet in een echtscheidingsdossier te vinden zijn omdat er nu eenmaal geen echtscheidingsdossier is. In de tweede plaats liet verder

onderzoek zien dat veel beschuldigingen pas worden geuit in kindgerelateerde procedures die worden gestart nadat de (echt)scheiding als zodanig reeds afgerond is, soms zelf pas jaren na de scheiding. Het merendeel van de geïnterviewde rechters gaf aan dat het aantal beschuldigingen hoger ligt dan de literatuur doet vermoeden. Rechters waren terughoudend met het noemen van absolute aantallen, maar merkten op dat zij de beschuldigen ‘regelmatig’ langs zien komen. Dit beeld is bevestigd door de interviews en de expertmeeting met advocaten en andere professionals zoals medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming. Al met al kan geconcludeerd worden dat dit soort beschuldigingen een kwantitatief relatief klein, maar toch duidelijk aanwezig probleem vormen, reden waarom het geschatte percentage mogelijk naar boven zou moeten worden bijgesteld.

7.1.3 Aard van de beschuldigingen

De aard van het misbruik dat uit het onderzoek in de dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming naar voren kwam, was over het algemeen ernstig. De kinderen waren gemiddeld jong (onder de 7 jaar oud) en in de meerderheid van de zaken ging het om een hands-on delict, wat wil zeggen dat er fysiek contact heeft plaatsgevonden tussen dader en slachtoffer. Niet zelden zou er sprake zijn geweest van penetratie. Wel moeten hier twee kanttekeningen bij worden geplaatst. Ten eerste gaat het hier over *vermeend* misbruik. De moeders gaven aan tot hun vermoedens te zijn gekomen op basis van de uitlatingen van het kind of andere aanwijzingen zoals veranderd gedrag van het kind, of sporen op het lichaam van het kind. Ten tweede zijn, zoals eerder vermeld, de ernstigste gevallen in de raadsdossiers mogelijk enigszins oververtegenwoordigd, omdat de rechter vooral in het geval van ernstige en aannemelijke beschuldigingen een raadsonderzoek laat instellen. Zaken met lichtere of minder aannemelijke beschuldigingen waarin geen raadsonderzoek werd ingesteld, zijn niet meegenomen in het onderzoek. Uit de interviews met rechters en advocaten komt inderdaad naar voren dat in geval van vage vermoedens van seksueel kindermisbruik een raadsonderzoek niet altijd wordt ingesteld. Anderzijds moet deze beperking ook weer niet worden overdreven, omdat de bevroegde rechters aangeven dat het uiten van een beschuldiging als zodanig reeds voldoende grond kan zijn voor een raadsonderzoek. Dit strookt met de bevindingen uit het literatuuronderzoek, waarin uit meerdere internationale bronnen bleek dat rechters in de zaken waarin dergelijke beschuldigingen worden geuit doorgaans het zekere voor onzekere nemen, en professioneel advies inwinnen bij instanties vergelijkbaar met de Raad voor de Kinderbescherming.

7.1.4 Gegrondheid van de beschuldigingen

Het lijkt op voorhand aannemelijk dat, vanwege de specifieke context van de beschuldigingen, niet al het vermeende misbruik werkelijk zal hebben plaatsgevonden. Uit het onderzoek bleek dat het vrijwel onmogelijk is om een percentage van gegronde beschuldigingen vast te stellen. Uit de literatuurstudie kan met de nodige voorzichtigheid worden afgeleid dat van slechts één op de 7 tot 8 beschuldigingen met zekerheid kan worden gezegd dat deze niet gegrond is. Het is belangrijk om hierbij voor ogen te houden dat de overige beschuldigingen niet per definitie gegrond zijn, maar dat over hun gegrondheid slechts geen uitsluitel kan worden gegeven. De geïnterviewde rechters gaven aan dat zij vermoedden dat de meeste beschuldigingen mogelijk ongegrond zouden kunnen zijn. Daarbij gaven zij aan dat ongegronde beschuldigingen in hun opvatting niet betekenen dat de moeder deze bewust verzint, maar dat het vaak gaat om verkeerde interpretatie van uitingen, klachten en andere signalen die op misbruik zouden kunnen duiden.

Slechts in een klein aantal gevallen wordt in een strafrechtelijke procedure (uiteindelijk) bewezenverklaard dat de beschuldigde vader het misbruik heeft gepleegd. Een enkele vader gaf het misbruik zelf toe. In de overgrote meerderheid van de gevallen is en blijft onduidelijk of het misbruik heeft plaatsgevonden. Dat heeft allereerst te maken met de algemene moeilijkheid om zedendelicten te onderzoeken en extra moeilijkheden door de vaak zeer jonge leeftijd van de kinderen, gecombineerd met het onschuldbeginsel en de hoge bewijsdrempel die in het strafrecht worden gehanteerd. Om deze redenen wordt waarschijnlijk in het merendeel van de gevallen waar het wel tot vervolging komt de zaak geseponneerd vanwege gebrek aan bewijs. Dit betekent uiteraard niet dat geen misbruik heeft plaats gevonden, maar slechts dat het misbruik strafrechtelijk niet te bewijzen is. Dit doet vermoeden dat er in de meerderheid van gevallen een inherente, niet weg te nemen onzekerheid omtrent de gegrondheid van de beschuldigingen van seksueel misbruik zal blijven bestaan.

7.1.5 Familiale context van de beschuldigingen

Uit het onderzoek van de dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming bleek dat beschuldigingen van seksueel misbruik over het algemeen gedaan worden in complexe familiesituaties, waarin naast de beschuldiging nog meer problemen binnen het gezin spelen, zoals psychische problematiek bij de ouders, financiële problemen, en een geschiedenis van conflicten over de kinderen. In slechts een kwart van de zaken werd de beschuldiging geuit tijdens het raadsonderzoek; in de overige zaken was de melding voorafgaand aan het raadsonderzoek naar voren gebracht bij een hulpverlener of hulpverleningsinstantie en/of bij de politie.

Uit hetzelfde dossieronderzoek is gebleken dat de Raad voor de Kinderbescherming regelmatig zorgen uitte over de gevolgen van de beschuldiging als zodanig voor het kind en de betrokken ouders. De aanwezigheid van de beschuldiging wordt ook door professionals als rechters en advocaten als bijna even schadelijk gezien als het risico op misbruik zelf. Concreet werd bijvoorbeeld loyaliteitsproblematiek bij het kind genoemd en weinig contact tussen het kind en de vader, met als gevolg een verslechterde relatie. Ook zou de beschuldiging negatieve effecten kunnen hebben op de ontwikkeling van het kind, omdat het opgroeit met een negatief beeld van de vader. Rechters onderschrijven deze zorgen in grote mate. Daarmee is de beschuldiging zowel een potentieel signaal als zelf ook een oorzaak van een schadelijke situatie waarin het kind opgroeit. Maatregelen om de verstoring door de beschuldiging te minimaliseren en daarmee de wegen open te houden om herstel van de relatie tussen de vader en het kind net zo goed tot de taak van de civiele rechter.

7.1.6 Juridische context van de beschuldigingen

Het literatuuronderzoek naar de familierechtelijke en strafrechtelijke context waarbinnen de beschuldigen van seksueel kindermisbruik plaatsvinden, laat zien dat in beide rechtsgebieden de laatste decennia voor het onderwerp relevante ontwikkelingen plaats hebben gevonden.

Uit de familierechtelijke literatuur komt naar voren dat het huidige familierecht, waarbij gelijkwaardig ouderschap na scheiding de norm is, hoewel een vanuit normatief en emancipatoir oogpunt positieve ontwikkeling, mogelijk juist een voedingsbodem geeft voor conflicten tussen de ouders tijdens en na de scheiding. De ouders zijn vanwege hun gelijkwaardige positie ook na de scheiding in zekere zin tot elkaar veroordeeld als het gaat om het verzorgen en opvoeden van hun kinderen. Omdat het gezamenlijk gezag na de scheiding de regel is en de ouders alle belangrijke beslissingen over de kinderen samen moeten nemen, is er eenvoudigweg veel meer om over te vechten. Het diskwalificeren en demoniseren van de andere ouder kan de beschuldigende ouder onder omstandigheden een voordeel in een gerechtelijk gevecht opleveren.

De literatuurstudie naar de relevante algemene ontwikkelingen binnen het strafrecht laat zien dat de maatschappelijke opvattingen over seksueel kindermisbruik door de jaren heen zijn geëvolueerd. Seksueel kindermisbruik is altijd beschouwd als een zeer ernstig delict, en moreel verwerpelijk, en daarmee worden de daders als misschien wel het ergste soort criminelen gezien. Hieraan is niet veel veranderd. Maar in de laatste decennia is de kennis gegroeid over de gevolgen van seksueel misbruik voor de kinderen, de beide ouders en hun omgeving. Daarmee is een beschuldiging van seksueel misbruik mogelijk een rodere 'vlag' geworden.

Het empirisch onderzoek naar de juridisch-contextuele setting van de beschuldigingen bevestigt het vermoeden dat dit soort beschuldigingen vooral naar voren komt in het kader van vechtscheidingen en de nasleep daarvan. Het merendeel van de beschuldigingen komt echter niet naar voren tijdens de echtscheidingsprocedure zelf, maar in daaropvolgende procedures over gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang met het kind. De ouders in deze studie waren gemiddeld twee jaar uit elkaar op het moment dat de moeder haar vermoedens van het misbruik uitte.

Uit het kwalitatieve onderzoek kwam naar voren dat rechters en advocaten bezorgd zijn over de de facto zwakke processuele positie van de vader wanneer de moeder hem van seksueel kindermisbruik beschuldigt. Anders dan in het strafrecht ligt het initiatief tot een rechtszaak bij de partijen zelf. De moeder kan zich in principe 'passief' opstellen door de getroffen afspraken om de kinderen niet na te komen waardoor in de praktijk de vader actie moet ondernemen om zijn recht op bijvoorbeeld omgang te kunnen houden of krijgen, wat tijd en geld kost. Hij zal zich tegen de beschuldigingen moeten 'verdedigen' en heeft vaak de schijn tegen. Hierdoor heeft een moeder dus feitelijk een machtig wapen in de strijd. De moeder die een beschuldiging uit draagt echter ook een zware last. Als zij haar vermoedens van seksueel kindermisbruik naar voren brengt, dan kan dat veel gevolgen hebben voor haar en de kinderen zoals een intensief strafrechtelijk onderzoek en/of een onderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming. Tijdens de aangifte wordt de moeder gewaarschuwd dat het doen van een valse aangifte strafbaar is. In de laatste jaren is de strafrechtelijke afhandeling van zedenzaken nog verder geprofessionaliseerd door de ontwikkeling van speciale opsporingsmethoden en de opleiding van gespecialiseerde zedenrechercheurs. Als extra waarborg wordt in het strafrechtelijk traject de omstandigheid van een (problematische) (echt) scheiding nadrukkelijk bij de evaluatie en behandeling van een zaak betrokken.

7.1.7 Besluitvormingsproces civiele rechters

Uit de interviews met civiele rechters is gebleken dat de rechters zaken waarin tijdens een familierechtelijke procedure over de kinderen beschuldigingen van seksueel kindermisbruik worden geuit als zeer problematisch beschouwen. Een eventueel strafrechtelijk traject biedt in een groot deel van de gevallen echter ook geen soelaas. De studie van dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming wees uit dat de moeders maar in de helft van de onderzochte zaken een melding van haar vermoedens van seksueel misbruik maakt bij de politie. Slechts een zeer kleine minderheid van de naar aanleiding van die meldingen gestarte strafzaken eindigt in een vaststelling van gegrondheid of ongegrondheid van de beschuldigen. Het

merendeel van de zaken wordt in enig stadium geseponeerd, doorgaans wegens gebrek aan bewijs. En wanneer het wél tot een strafrechtelijke uitspraak komt, geeft dit de civiele rechter ook weinig handvatten omdat deze vaak niet op tijd worden gedaan om te kunnen worden meegewogen in de familierechtelijke beslissing.

Dit betekent dat civiele rechters vrijwel altijd over kindgerelateerde zaken moeten beslissen onder de inherente, niet weg te nemen onzekerheid omtrent de gegrondheid van de beschuldigingen. Deze onzekerheid plaatst de rechter tussen Scylla en Charybdis: als de rechter het risico voor het kind te laag inschat, zou het kind blootgesteld kunnen worden aan meer misbruik. Aan de andere kant, als de rechter een risico te hoog inschat kunnen relaties tussen vaders en kinderen onnodig worden beschadigd.

Rechters geven aan geen behoefte te hebben aan richtlijnen omdat de materie erg casuïstisch is en zij in elk afzonderlijk geval casusspecifiek moeten opereren. In de interviews geven rechters nadrukkelijk aan dat het beoordelen van de gegrondheid van de beschuldigingen niet hun taak is. Tegelijkertijd is een risicoinschatting in het geval van dergelijke beschuldigingen onmisbaar voor het nemen van beslissingen omtrent gezag, verdeling van zorg- en opvoedingstaken en omgang. Hoewel sommige rechters zeggen zich helemaal niet te wagen aan een inschatting van het risico op blootstelling aan misbruik en dat zo'n inschatting dus ook geen rol speelt bij hun beslissingen, lijkt het erop dat rechters wel degelijk een inschatting maken. Daarbij baseren de rechters zich vooral op het advies van de Raad voor de Kinderbescherming. In afwachting van het raadsadvies halen de rechters aanwijzingen veelal uit contextuele informatie, bijvoorbeeld of de moeder aangifte bij de politie heeft gedaan. Een enkele rechter geeft aan dat een andere indicator de timing van de beschuldiging betreft: het ophalen van oude beschuldigingen, of juist in het heetst van de strijd een nieuwe beschuldiging uiten, zijn elementen die de geloofwaardigheid kunnen aantasten, terwijl wanneer een moeder een beschuldiging volhoudt, of bereidwillig was met de omgangsregeling mee te werken, dat omstandigheden zijn die maken dat de rechter geneigd is de beschuldiging serieuzer te nemen.

Bij het nemen van beslissingen omtrent gezag, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang richten de civiele rechters zich vooral op het scheppen van randvoorwaarden waarin het kind, ongeacht de gegrondheid of ongegrondheid van de beschuldiging, veilig is en contact met beide ouders behoudt. In nagenoeg alle zaken met serieus te nemen beschuldigingen wordt de Raad voor de Kinderbescherming om advies gevraagd, en de rechter volgt in bijna alle gevallen

het advies op. Het raadsonderzoek voorziet de rechters van de nodige contextuele informatie en advies, maar neemt veel tijd in beslag waardoor definitieve beslissingen worden vertraagd. Om te voorkomen dat in de tussentijd een kind steeds verder verwijderd raakt van zijn of haar vader waardoor er schade aan de vader-kind relatie kan ontstaan, wordt vaak gegrepen naar tijdelijke regelingen zoals een begeleide omgangsregeling voor de vader, al dan niet in combinatie met een bepaald hulpverleningstraject. Met betrekking tot het wel of niet stopzetten van contact tussen de beschuldigde vader en kind is er een verschil te zien tussen de resultaten van de literatuurstudie en de bevindingen van de empirische studie. De resultaten van de literatuurstudie suggereren dat rechters de neiging hebben het contact tussen de vader en het kind tijdelijk stop te zetten terwijl het raadsonderzoek wordt uitgevoerd. De geïnterviewde rechters geven echter aan dat zij het contact tussen vader en kind gedurende het raadsonderzoek zelf liever niet stoppen. Ze laten het, al dan niet begeleid, in stand, om te voorkomen dat de relatie tussen de vader en het kind onnodig wordt beschadigd.

7.2 Beleidsaanbevelingen en suggesties voor vervolgonderzoek

7.2.1 Beleidsaanbevelingen

Op basis van dit onderzoek kan een aantal beleidsaanbevelingen worden geformuleerd.

Aanbeveling een: Eén gezin met beschuldiging van seksueel kindermisbruik – één civiele rechter

De geïnterviewde rechters en andere betrokken professionals hebben aangegeven dat verkorting van de doorlooptijden van de zaken, het sneller verkrijgen van de resultaten van het raadsonderzoek, en de snellere en meer gecoördineerde inzet van hulpverlening een groot positief effect op de oplossing van de complexe problematiek van de betrokken gezinnen zou kunnen hebben. Daarbij werd gewezen op de pilots met het inzetten van dezelfde regierechter op alle familierechtelijke procedures van het betreffende gezin (één gezin, één rechter), of op de betreffende zaak (één zaak, één rechter). Er werd geopperd dat wanneer dezelfde regierechter de scheidingsprocedure en alle daaropvolgende familierechtelijke procedures van het gezin afhandelt, de zaak meer doeltreffend, efficiënt en gecoördineerd wordt behandeld omdat de rechter zich niet elke keer opnieuw bekend hoeft te maken de zaak en met de problematiek binnen het gezin. De pilots met het inzetten van dezelfde regierechter bij het afhandelen van een problematische

echtscheiding en de daaropvolgende procedures zijn positief geëvalueerd. Uit de evaluatie blijkt dat deze maatregel heeft geleid tot betere regie door de rechter, een betere samenhang in de behandeling van verzoeken, en een betere toepassing van interventies (Antokolskaia e.a., 2017, p. 109). De familierechtelijke procedures met een beschuldiging van seksueel misbruik zijn zeer complex en vaak langdurig omdat daarbij veel instanties moeten samenwerken: er lopen vaak verschillende interventies en hulpverleningstrajecten tegelijk. In een deel van de zaken loopt bovendien daarnaast nog een strafrechtelijk traject. Om die reden verdient de inzet van een regierechtter op dit soort zaken aanbeveling. Het is zeer aannemelijk dat in zaken met beschuldigingen van seksueel kindermisbruik een regierechtter voor betere afstemming tussen de verschillende partijen zou kunnen zorgen, wat ook tot een snellere en efficiëntere afhandeling van de zaak zou kunnen leiden.

Aanbeveling drie: alternatieven voor raadsonderzoek ten behoeve van snellere diagnose van psychopathologie

Sommige geïnterviewde rechters hebben in de interviews aangegeven dat de aanpak van de Raad voor de Kinderbescherming tijdens het raadsonderzoek ontoereikend is. Onderliggende psychische problematiek, waar volgens deze rechters vaak sprake van is bij gezinnen in deze situaties, wordt niet voldoende opgemerkt tijdens dit onderzoek. Hierdoor is het niet mogelijk passende hulpverlening te adviseren. Deze problematiek zou kunnen spelen bij zowel een van de ouders als bij het kind en zou een medeoorzaak of het gevolg van het misbruik of van de beschuldiging daarvan kunnen zijn. Eén rechter ging nog verder door te zeggen dat er sprake is van een conflictueuze (echt)scheiding er *vrijwel altijd* ook pathologie speelt. Een snellere diagnose van deze psychopathologie zou de kans vergroten dat een gepast hulpverleningstraject wordt ingezet waarmee de zaak beter afgehandeld zal worden. Er worden alternatieven besproken voor rechters zoals in plaats van te verwijzen naar een raadsonderzoek een onderzoek te laten instellen door ouderschapsonderzoekers bestaande uit een psycholoog en een advocaat. Een ander alternatief dat naar voren kwam tijdens de interviews was een multidisciplinair onderzoek ter vervanging van het raadsonderzoek. Hier zou meer psychologisch-pedagogisch gekeken kunnen worden en dit zou eventueel aangevuld kunnen worden met een interactieonderzoek om te evalueren wat er speelt qua dynamiek in het gezin. Dat zou volgens de rechters in veel gevallen meer baat hebben dan een raadsonderzoek. Een ander voorstel dat gedaan werd, was om een raadsonderzoek niet te vervangen maar uit te breiden met een kind-onderzoek door een kinderpsychiater. Het initiatief hiervoor zou moeten liggen bij de Raad voor de Kinderbescherming, die signalen oppikt en een onderzoek laat instellen.

Ook werd voorgesteld om de gang naar een forensisch onderzoek of forensische evaluatie bij het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie makkelijker te maken dan nu het geval is.

Aanbeveling vier: Bijzondere curator in zaken met beschuldigingen van seksueel kindermisbruik

Meerdere geïnterviewde rechters hebben aangegeven dat in geval van beschuldiging van seksueel kindermisbruik binnen een scheidingsprocedure of daaropvolgende procedures over kinderen, de gemoederen van de ouders zo hoog oplopen, dat er vaak behoefte is aan een onafhankelijke en onpartijdige belangenbehartiger van het kind. Volgens hen moet in dit soort zaken vaker een bijzondere curator worden benoemd om het kind te vertegenwoordigen en bij te staan in alle civiele procedures, hulpverleningstrajecten, onderzoeken en wellicht zelfs in het eventuele strafrechtelijke traject.

Aanbeveling vijf: Meer handvatten voor waarheidsvinding

Een van de oorspronkelijke ideeën bij dit onderzoek was om evidence-based guidelines te ontwikkelen voor civiele rechters die geconfronteerd worden met beschuldigingen van seksueel kindermisbruik. De bevroegde rechters hebben echter aangegeven geen behoefte aan dat soort guidelines te hebben omdat de zaken veel te casuïstisch zijn en altijd maatwerk vereisten. Tegelijkertijd bleek dat andere bij het onderzoek naar de beschuldigingen betrokken organisaties zoals Veilig Thuis, Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming, meer behoefte aan houvast zouden hebben. De civiele rechter baseert zijn beslissingen omtrent gezag, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang op de informatie van organisaties zoals Veilig Thuis en de Raad voor de Kinderbescherming. Uit het onderzoek blijkt dat in de adviezen van de Raad voor de Kinderbescherming terug te lezen is dat raadsonderzoekers uitspraken doen over hun visie op de gegrondheid van de beschuldiging (van 'waarschijnlijk niet gebeurd' tot 'onduidelijk' en 'zorgwekkend'). Er is echter geen uniforme aanpak in het maken van deze inschatting. Deze organisaties zijn tot op zekere hoogte belast met de taak om feitenonderzoek te doen, wat al erg dicht in de buurt komt van de taak van de politie bij een strafrechtelijk onderzoek. De focus is echter verschillend: in een strafrechtelijke procedure staat de vraag centraal of het zedenmisdrijf heeft plaatsgevonden en kan de delinquent daarvoor worden veroordeeld. In een familierechtelijke procedure moet de vraag worden beantwoord of de veiligheid van het kind in het geding is, en zo ja op welke manier die kan het best worden gewaarborgd. Een inschatting van het risico van misbruik is vaak cruciaal voor het beantwoorden van deze vraag. Waar de procedure van het doen van gedegen

feitenonderzoek binnen het strafrecht is geformaliseerd in de Aanwijzing Zeden en de Politie-instructie, is het bewijs criterium om de veiligheid van het kind vast te stellen binnen familierechtelijke instanties zoals de Raad voor de Kinderbescherming en Veilig Thuis niet geëxpliceerd. Het is daarom niet altijd duidelijk wat in deze context onder feitenonderzoek wordt begrepen. Inpassing in al dan niet aangepaste vorm van het Scenario Analyse Model (SAM) opgesteld door de Landelijk Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken zou hier mogelijk ook behulpzaam bij kunnen zijn (Nierop & Van den Eshof, 2008, p. 13-26). Dit model wordt gebruikt door de zedenpolitie wanneer zij een zedenzaak onderzoeken en er twijfels zijn over de geloofwaardigheid van het misdrijf, om uiteindelijk te kunnen zeggen of er sprake is van een onjuiste beschuldiging. Centraal in het model staat de vraag of er aanwijzingen zijn van seksueel misbruik of dat er andere, *alternatieve* scenario's zijn voor het ontstaan van de verdenking. De factoren die bijdragen aan deze alternatieve scenario's worden in het model chronologisch en systematisch doorlopen. Deze zijn in te delen in achtergrondfactoren en inhoudelijke factoren die kunnen leiden tot drie verschillende vormen van onjuiste beschuldigingen. De eerste vorm is wanneer er wel seksueel contact heeft plaatsgevonden, echter anders dan hoe het vermeende slachtoffer het heeft verklaard. Deze vorm is in de context van seksueel kindermisbruik niet van belang aangezien elk seksueel contact met een minderjarige strafbaar is. De tweede en derde vorm van onjuiste beschuldigingen zijn wel toepasbaar, namelijk de onbewust en bewuste onjuiste beschuldiging. Het model geeft schematisch weer hoe en waarom deze drie vormen van onjuiste beschuldigingen tot stand kunnen komen zoals op basis van bepaalde achtergrondfactoren, motieven voor misleiding en redenen voor misinterpretatie en de tijdlijn vanaf de *disclosure* naast de familierechtelijke procedures. Het SAM biedt daarmee een systematisch handvat om beschuldigingen te screenen op de waarschijnlijkheid dat het misbruik plaats heeft gevonden, en daarmee een risico-inschatting voor het kind te maken. Net zoals dat in het strafrecht de rechter tot een oordeel komt op basis van de stukken die hij of zij ter zitting als bewijs krijgt aangedragen door het Openbaar Ministerie, zou in het civiele recht het SAM gebruikt kunnen worden door organisaties die belast zijn met het onderzoeken van de gezinssituatie, die dit vervolgens terugkoppelen in een rapport aan de civiele rechter. Door in plaats van alleen te focussen op de gegrondheid van de beschuldiging maar ook naar hoe en waarom deze is ontstaan kan de impact van de beschuldiging op het kind en het gezin verminderd worden.

7.2.2 Suggesties voor vervolgonderzoek

Zoals in de vorige paragraaf vermeld, is het niet mogelijk gebleken om alle gestelde onderzoeksvragen afdoende te beantwoorden. Het onderzoek heeft ook meerdere nieuwe vragen en aandachtspunten opgeleverd, die in het kader van toekomstige onderzoek zouden kunnen worden beantwoord.

Het is om eerder besproken redenen niet mogelijk om op basis van dit onderzoek betrouwbare uitspraken te doen over de prevalentie. Eventueel vervolgonderzoek naar de prevalentie zou bijvoorbeeld een uitbreiding kunnen zijn op het dossieronderzoek dat in hoofdstuk 5 is besproken. Er zou grootschalig, eenvoudig onderzoek gedaan kunnen worden bij gerechtelijke archieven, waarin representatieve steekproeven van dossiers van familierechtelijke beschikkingen over kinderen en gezag- en omgangsonderzoeken genomen kunnen worden. Zo kan kwantitatief in kaart worden gebracht in hoeveel (echt)scheidingen of daaropvolgende procedures over kinderen beschuldigingen van seksueel kindermisbruik worden geuit, met inachtneming van het feit dat niet alle ouders getrouwd zijn geweest en dat beschuldigingen ook later naar voren kunnen komen dan op het moment van uit elkaar gaan.

Een tweede suggestie voor vervolgonderzoek, en mogelijk de belangrijkste, is om met de in dit soort zaken betrokken kinderen te spreken. Zoals uit dit onderzoek blijkt, zal het in veel gevallen onduidelijk blijven of het misbruik heeft plaatsgevonden maar wordt er erkend dat de aanwezigheid van de beschuldiging an sich al problematisch is en schadelijk zou kunnen zijn voor de kinderen. Door hen te spreken, kan er een licht geworpen worden op de impact die beschuldigingen hebben op de kinderen en de relatie met de ouders. Dergelijk onderzoek zou in veel gevallen pas kunnen plaatsvinden jaren na de bewuste procedures en hun afwikkeling: zoals uit dit onderzoek blijkt, zijn de kinderen die mogelijk seksueel worden misbruikt in veel gevallen nog jong en is direct na de beschuldiging het stof van de beschuldiging nog niet neergedaald. Het is denkbaar dat pas in de volwassenheid kinderen kunnen aangeven hoe de beschuldiging, het eventuele misbruik, en de rechterlijke beslissing hun leven heeft beïnvloed. Dergelijk onderzoek is goed mogelijk door steekproeven van familierechtelijke zaken van enige jaren te trekken, en vervolgens met de betrokken inmiddels volwassen kinderen te spreken. Kwalitatief onderzoek lijkt hier geboden.

Hoewel in veel onderzoek naar rechterlijke beslissingen de aanbeveling wordt gedaan om onderzoek te doen met vignetten, is het de vraag of dat zinvol is voor onderzoek naar rechterlijke beslissingen in (echt)scheidings- en familierechtelijke

zaken met een beschuldiging van seksueel kindermisbruik. Zoals het onderzoek liet zien, zijn veel van deze zaken complex en gaan rechters af op een verscheidenheid van contextuele informatie en signalen. Vignetten impliceren naar hun aard een (verregaande) versimpeling en 'verplating' van de rechtspraak, en het is niet waarschijnlijk dat vignettenonderzoek aan de complexiteit van dit soort zaken recht zal kunnen doen.

BIBLIOGRAFIE

- Afifi, T. O., Boman, J., Fleisher, W., & Sareen, J. (2009). The relationship between child abuse, parental divorce, and lifetime mental disorders and suicidality in a nationally representative adult sample. *Child Abuse & Neglect*, 33(3), 139-147.
- Algemeen Dagblad. <http://www.ad.nl/home/vechtscheiding-mag-moeder-misbruikhistorie-van-ex-melden-ae84760/> (geraadpleegd op 31 januari 2017).
- Alink, L., van IJzendoorn, R., Bakermans-Kranenburg, M., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland anno 2010: De tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010)*. Leiden: Casimir.
- Amato, P. R., & Cheadle, J. (2005). The long reach of divorce: Divorce and child well being across three generations. *Journal of Marriage and Family*, 67(1), 191-206.
- Amato, P. R. & Sobolewski, J. M. (2001). The Effects of Divorce and Marital Discord on Adult Children's Psychological Well-Being. *American Sociological Review* 66(6), 900-921.
- Antokolskaia, M. V. (2010). Salomo's oordeel nieuwe stijl: verblijfsco-ouderschap in België en Nederland. *Tijdschrift voor Privaatrecht*, 3, 1179-1243.
- Antokolskaia, M. V. (2013). Van politiek gestuurde wetgeving naar evidence based wetgeving: Nog een lange weg te gaan. In W. van Boom, I. Giesen, & A. Verheij (Eds.), *Capita Civilologie. Handboek empirie en privaatrecht* (pp. 173-207). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Antokolskaia, M. V. (2016). Vechtscheidingen: Meer om over te vechten? In W. Schrama, & M. Jonker (Eds.), *Actuele ontwikkelingen in het familierecht* (pp. 27-42), Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Antokolskaia, M. V. et al. (2017). *Evaluatie pilot preventie vechtscheidingen en pilot regierechter echtscheidingen*. Raad voor de Rechtspraak.
- Bala, N. M. C., Mitnick, M., Trocme, N., & Houston, C. (2007). Sexual abuse allegations and parental separation: Smokescreen or fire? *Journal of Family Studies*, 13(1), 26-56.
- Bala, N. M. C., & Schuman, J. (1999). Allegations of sexual abuse when parents have separated. *Canadian Family Law Quarterly*, 17(2), 191-243.
- Baracs, M. N., & Vreeburg-Van der Laan, E. J. M. (2014). *Vechtende ouders, kind in de knel: Adviesrapport over het verbeteren van de positie van kinderen in vechtscheidingen*. De Kinderombudsman.
- Barbaree, H. E., & Marshall, W. L. (2006). An introduction to the juvenile sex offender: Terms, concepts and definitions. In H. E. Barbaree & W.L. Marshall (Eds.), *The juvenile sex offender second edition* (pp. 1-19). New York, NY: Guilford Press.
- Beck, J. J., Bekker, M. D., van Driel, M. F., Roshani, H., Putter, H., Pelger, R., et al. (2011). Prevalence of sexual abuse among patients seeking general urological care. *Journal of Sexual Medicine*, 8(10), 2733-2738.

- Benen, E., Vlaardingebroek, P. (2004). Doorlopend ouderlijk gezag in de praktijk. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 2, 36-40.
- Berg, C. J. W., van den (2015). *From Boys to Men: Explaining Juvenile Sex Offenders' Criminal Careers*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Bijleveld, C. (2007). Sex offenders and sex offending. *Crime and justice*, 35(1), 319-387.
- Blackstone, W. (1765-1769). *Commentaries on the Laws of England*, 4 vols. Oxford.
- Boer, J., de (2010) *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. I. Personen- en familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer.
- Bow, J. N., Quinnell, F. A., Zaroff, M., & Assemany, A. (2002). Assessment of sexual abuse allegations in child custody cases. *Professional Psychology-Research and Practice*, 33(6), 566-575.
- Brouwers, M., & Smit, P. R. (2005). Seksuele delinquentie: De prevalentie door de jaren heen. *Justitiële verkenningen*, 3(1), 3.
- Browne, A., & Finkelhor, D. (1986). Impact of child sexual abuse: A review of the research. *Psychological Bulletin*, 99(1).
- Brown, T., Frederico, M., Hewitt, L., & Sheehan, R. (2000). Revealing the existence of child abuse in the context of marital breakdown and custody and access disputes. *Child Abuse & Neglect*, 24(6), 849-859.
- Centers for Disease Control and Prevention. (2014). *Marriage and Divorce*. Geraadpleegd op 9 oktober 2014 via <http://www.cdc.gov/nchs/fastats/marriage-divorce.htm>.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2013). *Echtscheiding; leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland, huwelijksduur*. Geraadpleegd op 12 mei 2015 via <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&&PA=60060ned>.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014a). *Echtscheidingsprocedures, 1993-2013*. Geraadpleegd op 12 mei 2018 via <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=37192&D1=50-53&D2=1-12&HDR=T&STB=G1&VW=T>.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014b). *Huwelijksontbindingen; door echtscheiding en door overlijden*. Geraadpleegd op 12 mei 2015 via [http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37425ned&D1=a&D2=0,10,20,30,40,50,\(1-1\)-1&HD=150512-1546&HDR=G1&STB=T](http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37425ned&D1=a&D2=0,10,20,30,40,50,(1-1)-1&HD=150512-1546&HDR=G1&STB=T).
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2018). *Veiligheidsmonitor 2017*. Den Haag/Heerlen/Bonaire.
- Chin-A-Fat, B. & Steketee M. (2001). *Bemiddeling in uitvoering: evaluatie experimenten scheidings- en omgangsbemiddeling*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Coenraad, L. M. & Ingelse, P. (2017). Afscheid van de klassieke civiele procedure? In L. M. Coenraad, P. Ingelse, B. J. van Ettehoven, A. T. Marseille, J. H. Crijns & R. S. B. Kool, *Afscheid van de klassieke procedure? Preadviezen Nederlandse Juristen-Vereniging*. Deventer: Wolters Kluwer.
- Commissie Samson. (2012). *Omringd door zorg, toch niet veilig*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

- Corstens, G.J.M. (2002). *Het Nederlands strafprocesrecht*. Deventer: Kluwer.
- Corwin, D. L., Berliner, L., Goodman, G., Goodwin, J., & White, S. (1987). Child Sexual Abuse and Custody Disputes No Easy Answers. *Journal of Interpersonal Violence*, 2(1), 91-105.
- Daalder, A., & Essers, A. (2003). Seksuele delicten in Nederland. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45(4), 354-368.
- Dijk, J. V., van, Kesteren, J. V., van, & Smit, P. R. (2007). *Criminal victimisation in international perspective*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- EHRM 11 juli 2017 (M.S./Oekraïne), nr. 2091/13.
- EHRM 15 december 2016 (M.P./Finland), nr. 63487/12.
- Eurostat. (2014). *Crude divorce rate*. Geraadpleegd op 9 oktober 2014 via <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00013&plugin=0>.
- Faller, K. C. (1991). Possible Explanations for Child Sexual Abuse Allegations in Divorce. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61(1), 86-91.
- Finkelhor, D. & Browne, A. (1986). Initial and long-term effects: a conceptual framework. In: D. Finkelhor (Ed.). *A Sourcebook on Child Sexual Abuse* (pp. 180-198). Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Fosco, G. M., DeBoard, R. L., & Grych, J. H. (2007). Making sense of family violence: Implications of children's appraisals of interparental aggression for their short- and long-term functioning. *European Psychologist*, 12(1), 6.
- Gardner, R. A. (1985). Recent trends in divorce and custody litigation. *Academy Forum*, 29(2), p. 3-7.
- Geurts, T., & Voert, M. T., ter (2014). Evaluatie van het ouderschapsplan en misvattingen in de media. *Tijdschrift voor Familie en Jeugdrecht*, 18, 68-73.
- Giesen, I. (2015) *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Beginselen van burgerlijk procesrecht*, Deventer: Wolters Kluwer.
- Gilmore, G. (2006). Contact, Shared Residence and Child Well-Being: Research Evidence and its implications for Legal Decision-Making. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 20(3), 344-365.
- Goldstein, J., Freud, A., & Solnit, A. J. (1986). *Before the best interests of the child*. New York: The Free Press.
- Green, A. H. (1986). True and False Allegations of Sexual Abuse in Child-Custody Disputes. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 25(4), 449-456.
- Hayward, D., & Cheit, R. E. (2016). Child sexual abuse. In T. Sanders (Ed.), *The Oxford Handbook of Sex Offences and Sex Offenders* (pp. 123-142). Oxford University Press.
- Höing, M., & Vogelvang, B. (2012). COSA in Nederland: eerste ervaringen. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 12(2), 60-69.

- Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child Abuse & Neglect*, 32(8), 797-810.
- Hullu, J. de. (2000). *Materieel strafrecht: over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*. Deventer: Gouda Quint.
- Inspectie Jeugdzorg & Inspectie voor de Gezondheidszorg. (2013). *Casusonderzoek Zeist. Onderzoek na het overlijden van twee kinderen*. Utrecht.
- Jeppesen de Boer, C. G. (2008). Joint Parental Authority – a comparative Legal study on the continuation of joint parental authority after divorce and the breakup of a relationship in Dutch and Danish law and the CEFL principles, *European Family Law Series*, 22, Antwerpen: Intersentia.
- Johnston, J. (1994). High-Conflict Divorce. *The Future of Children*, 4(1), 165-182.
- Jong, R., de & Bijleveld, C. (2015). Child Sexual Abuse and Family Outcomes, *Crime Science* 4(1), 34.
- Jong, R., de & Dennison, S. (2017). Recorded offending among child sexual abuse victims: a 30-year follow-up. *Child Abuse & Neglect*, 72, 75-84.
- Jong, R., de, Alink, L., Bijleveld, C., Finkenauer, C., & Hendriks, J. (2015). Transition to adulthood of child sexual abuse victims. *Aggression and violent behavior*, 24, 175-187.
- Kleefmann, F. (2018). Over KEI en de regierechter in het personen- en familierecht. In W. Schrama (Ed.), *Actuele ontwikkelingen in het familierecht* [12] Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- KLPD (2007). Een analyse van misdrijven en verdachten op basis van gegevens uit HKS. In: *Dienst Nationale Recherche Informatie, Landelijke criminaliteitskaart 2006*. Zoetermeer: KLPD.
- Kool, R. S. B. (1999). *De strafwaardigheid van seksueel misbruik*. Deventer: Kluwer.
- Kwakman, E. (2017). *Handreiking Samenwerken bij strafbare kindermishandeling*. Rijsoverheid.
- Kweens, W. J. P. (1998). Nieuwe wetgeving inzake het ouderlijk gezag na echtscheiding, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 12, 278-284.
- Lamb, M. (Ed.). (1997). *The role of the father in child development*. New York: Wiley.
- Lawick, J. van. (2012). Vechtscheidende Ouders en hun Kinderen. *Systeemtherapie*, 24(3), 129-150.
- Leuven, C.A.R.M. van. (2002). De Relationele Aanpak Voorop bij Incestaangiften na Scheiding. *TREMA*, 4, 169-172.
- Linden, A. P., van der, Vanderputte, J.E.L.J., & Hendrickx, J. J. P. (1985). Gezamenlijk ouderschap na scheiding. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 5, 137-144.
- McGraw, J. M., & Smith, H. A. (1992). Child sexual abuse allegations amidst divorce and custody proceedings. *Journal of Child Sexual Abuse*, 1(1), 49-62.

- Molnar, B., Buka, S. & Kessler, R. (2001). Child Sexual Abuse and Subsequent Psychopathology: results from the National Comorbidity Survey, *American Journal of Public Health* 91(5), 753-760.
- Myers, J. E. B. (1990). Allegations of Child Sexual Abuse in Custody and Visitation Litigation - Recommendations for Improved Fact Finding and Child Protection. *Journal of Family Law*, 28(1), 1-41.
- Nagtegaal, M.H., & Mulder, J. (2009). *In de grondverf zetten: Planevaluatie van de prétherapie voor zedendelinquenten in PI Breda*. Den Haag: WODC. Cahier 2009-14.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2014). *Op goede grond: De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nierop, N. M., & Van Den Eshof, P. (2008). *Misbruik, misleiding en misverstanden. Onderzoeksverslag van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken over de periode 2003-2007*. Zoetermeer: LEBZ.
- Openbaar Ministerie (2016). <https://www.om.nl/onderwerpen/jeugd-gezinnen/@94030/aanwijzing-zeden/> Geraadpleegd op 18 mei 2018.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2014). *Family dissolution and children*. Geraadpleegd op 31 oktober 2014 via http://www.oecd.org/els/soc/SF_3_2_Family_dissolution_and_children_Oct2014.pdf.
- Rechtspraak. (2012.) Geen straf voor beschuldigen ex-man in tv-programma Zembla. Geraadpleegd op 4 oktober 2014 via <http://www.rechtspraak.nl/Organisatie/Rechtbanken/Zeland-West-Brabant/Nieuws/Pages/Geen-straf-voor-beschuldigen-ex-man-in-tv-programma-Zembla.aspx>.
- Rhoades, H., & Boyd, S. B. (2004). Reforming custody laws: A comparative study. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 18(2), 119-146.
- Ruiter, C., de, & van Pol, B. (2017). Mythen over conflictscheidingen: Een onderzoek naar de kennis van juridische en sociale professionals. *Familie en Recht*.
- Sable, M. R., Danis, F., Mauzy, D. L., & Gallagher, S. K. (2006) Barriers in reporting sexual assault for women and men: Perspectives of college students. *Journal of American College Health*, 55, 157-162.
- Spruijt, E. (2013). Kind en (v)rechtscheiding: Op weg naar verbeterpunten. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 86(10), 266-269.
- Spruijt, E. & Kormos, H. (2014). *Handboek scheiden en de kinderen: Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 19-26.
- Spruijt, E., Kormos, H., Burggraaf, C., & Steenweg, A. (2002). *Het verdeelde kind. Literatuuronderzoek Omgang na Scheiding*. Utrecht.
- Stoltenborgh, M., van IJzendoorn, M. H., Euser, E. M., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16(2), 79-101.

- Thoennes, N. & Pearson, J. (1988) Summary of Findings from Sexual Abuse Allegations Project, in: B. Nicholson & J. Bulkey (eds.), *Sexual abuse allegations in custody and visitation cases* (pp. 1-28), Washington, DC: National Legal Resources Center for Child Advocacy and Protection.
- Thoennes, N. & Tjaden, P.G. (1990). The extent, nature, and validity of sexual abuse allegations in custody visitation disputes, *Child Abuse & Neglect* 14(2), 151-163.
- Tomassen-Van der Lans, M. (2015). *Het verplichte ouderschapsplan: regeling en werking*. Boom Juridische uitgevers.
- Trickett, P. K., Noll, J. G., & Putnam, F. W. (2011). The impact of sexual abuse on female development: Lessons from a multigenerational, longitudinal research study. *Development and Psychopathology*, 23(2), 453-476.
- Trocme, N., & Bala, N. (2005). False allegations of abuse and neglect when parents separate. *Child Abuse & Neglect*, 29(12), 1333-1345.
- Trocme, N. M., Tourigny, M., MacLaurin, B., & Fallon, B. (2003). Major findings from the Canadian incidence study of reported child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, 27(12), 1427-1439.
- Valk, I. van der, & Spruijt, E. (2013). *Het ouderschapsplan en de effecten voor de kinderen*. [www.wodc.nl/onderzoekdatabase/evaluatie-wet-bevorderingvoortgezet-ouderschap-en-zorgvuldige-scheiding-\(stb2008-500\)mbt-hetonderdeel-ouderschapsplan.aspx](http://www.wodc.nl/onderzoekdatabase/evaluatie-wet-bevorderingvoortgezet-ouderschap-en-zorgvuldige-scheiding-(stb2008-500)mbt-hetonderdeel-ouderschapsplan.aspx).
- Valk, I. van der, Spruijt, E., de Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family Structure and Problem Behavior of Adolescents and Young Adults: A Growth-Curve Study. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(6), 533-546.
- Van Leuven, C. A. R. M. (2002). De relationele aanpak voorop bij incestaangiften na scheiding. *TREMA*, 4.
- Velden, Th. M. H. van der, e.a. (2012). *De ondertoezichtstelling bij omgangsproblemen*. De Kinderombudsman.
- Verschelden, G. & Antokolskaia, M. V. Kinderen: gezag, verblijf en alimentatie naar Nederlands en Belgisch recht. In K. Boele-Woelki & F. Swennen (Eds.), *Vergelijkenderwijs: actuele ontwikkelingen in het Belgische en Nederlandse familierecht* (Vol. 5, pp. 163-227). Den Haag: Boom juridische uitgevers.
- Vila, M. I. (2001). *Facing judicial discretion*. London: Kluwer Academic Publisher.
- Visser, M.M. (2016). *The impact of destructive parental conflicts on children and their families. The role of parental availability, mother-child emotion dialogues, and forgiveness*, Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Vlaardingerbroek, P. (2003). Omgang moet. In M. L. C. C. de Bruijn-Lückers, J. F. M. Giele & A. Heida (Eds.), *EB Klassiek* (pp. 180-1987), Deventer: Kluwer.
- Voert, M. T., ter & Geurts, T. (2013). *Evaluatie Ouderschapsplan: een eerste verkenning*. WODC Cahier 2013-8.

- Voert, M., ter (2016). *Factsheet 2016-2. Scheidingen 2015: Gerechtelijke procedures en gesubsidieerde rechtsbijstand*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Voert, M., ter (2017). *Factsheet 2017-1. Scheidingen 2016: Gerechtelijke procedures en gesubsidieerde rechtsbijstand*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Wet van 27 november 2008 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in verband met het bevorderen van voortgezet ouderschap na scheiding en het afschaffen van de mogelijkheid tot het omzetten van een huwelijk in een geregistreerd partnerschap. (2009). Stb. 500. Inwerkingtreding op 1 maart 2009, Stb. 2009, 56.
- Wijkman, M.D.S. (2014). *Female sexual offending. Offenders, criminal careers and co-offending*. Proefschrift. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Wittebrood, K. (2006). *Slachtoffers van criminaliteit. Feiten en achtergronden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- World Health Organization (1999). *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention. 29-31 maart 1999*. WHO: Geneve.
- Zarb, L. H. (1994). Allegations of childhood sexual abuse in custody and access disputes: What care is in the best interests of the child. *Canadian Journal of Family Law*, 12, 91-114.
- Zembla. (2009). Verdachte vaders. Geraadpleegd op 7 oktober 2014 via <http://zembla.vara.nl/seizoenen/2009/afleveringen/24-05-2009>.

SAMENVATTING

Inleiding

In dit onderzoek is de afhandeling van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik bestudeerd, geuit door een van de ouders tegen de andere ouder in het kader van een (echt)scheidingsprocedure, of een andere civiele procedure over de kinderen in de nasleep van een (echt)scheiding. Hoewel een grote meerderheid van de (echt)scheidingen redelijk harmonieus verloopt in de zin dat de ouders in staat zijn goede en werkbare afspraken te maken over de kinderen, is er een – ogenschijnlijk groeiend – deel dat daar niet toe in staat is of waar allerhande problemen zijn. Dit proefschrift onderzoekt die gevallen waar tijdens een familierechtelijke procedure over de kinderen een van de ouders de andere ouder beschuldigt van seksueel misbruik van een of meer van hun kinderen.

Seksueel kindermisbruik staat in de laatste decennia steeds meer in de maatschappelijke aandacht, en kennis over de schadelijkheid ervan voor de slachtoffers is daarmee in de laatste jaren toegenomen. Wanneer het misbruik gepleegd wordt door een eigen ouder, zijn de gevolgen ervan voor een kind groter dan wanneer het door een vreemde is gepleegd. Niet alleen wordt het kind misbruikt, het kind wordt blootgesteld aan misbruik door een vertrouwenspersoon waar het kind juist op zou moeten kunnen bouwen.

Er heerst in het algemeen een lage bereidheid onder slachtoffers om te rapporteren over seksuele delicten, zowel bij een slachtofferenquête als bij de politie. Delicten van deze aard roepen vaak gevoelens van schaamte op, slachtoffers willen het delict niet herbeleven, zij kunnen bang zijn voor de daders, voor wat een onthulling in gang zou kunnen zetten, en de daders kunnen druk uitoefenen op de slachtoffers om niet naar buiten te treden met hun verhaal. Wat daarnaast bijdraagt aan de lage aangiftebereidheid is de geringe kans dat de aangifte tot een resultaat leidt. Over het algemeen speelt seksueel misbruik zich namelijk af achter gesloten deuren, in een een-op-een setting, waardoor het moeilijk is beschuldigingen bewezen te krijgen. Het opsporen van seksueel misbruik van een kind door een ouder is erg moeilijk. Ook is het de vraag of kinderen vooral op jonge leeftijd seksueel

grensoverschrijdend gedrag als zodanig kunnen herkennen en aan derden melden. Ten slotte zijn kinderen moeilijk te bevragen omdat zij zich verbaal nog niet sterk kunnen uitdrukken.

Een echtscheiding kan de ruimte bieden aan de moeder om seksueel misbruik van haar kind(eren) te melden. Een dergelijke melding betekent niet dat het seksueel misbruik met zekerheid heeft plaatsgevonden. In een deel van de gevallen is het kind daadwerkelijk slachtoffer van seksueel misbruik, maar een deel van de beschuldigingen zal onterecht zijn. Er is geopperd dat in de hitte van de strijd tijdens een scheiding een van de ouders een ongefundeerde beschuldiging van seksueel kindermisbruik als ultiem wapen in de strijd om de kinderen zou kunnen gooien. Beschuldigingen zouden in sommige gevallen inderdaad opzettelijk vals kunnen zijn en gebruikt worden als vorm van wraak bij overspel of vanwege een nieuwe partner van vader, of als een ultiem machtsmiddel om de kinderen van de andere ouder weg te houden. Er dient echter met nadruk gezegd te worden dat onjuiste of ongegronde meldingen lang niet altijd opzettelijk vals zijn. Een moeder kan signalen van het kind, zoals bedplassen, nachtmerries en tegenzin om naar de vader te gaan verkeerd interpreteren als signalen van seksueel misbruik, signalen die zelf weer kunnen samenhangen met ondervonden stress door de scheiding van de ouders.

Het is lastig om vast te stellen of seksueel misbruik heeft plaatsgevonden. Veelal zal onduidelijk zijn wat er aan de hand is: of de beschuldiging op waarheid is gebaseerd, of – al dan niet opzettelijk – onjuist is. Terwijl dit vaak onduidelijk zal zijn, moet de civiele rechter echter wel, met de wetenschap van het risico dat het kind seksueel wordt misbruikt, een beslissing nemen over gezag, verblijf, verdeling van zorg en opvoedingstaken of omgang. Op het eerste gezicht lijkt dit geen problemen te hoeven veroorzaken. Het betreft hier immers een beschuldiging van een strafbaar feit die binnen het strafrechtelijk traject kan worden afgewikkeld, eindigend in een schuldigverklaring of niet. De civiele rechter, die verantwoordelijk is voor de familierechtelijke beslissingen over kinderen rondom en na de scheiding, kan de beslissing van de strafrechter volgen. Er is echter een wezenlijk verschil tussen het strafrecht, waar iemand in staat van beschuldiging is vermoed onschuldig te zijn totdat het tegendeel is bewezen, en het familierecht, waar de bescherming en het belang van het kind centraal staat. Er worden strenge eisen aan strafrechtelijk bewijs gesteld; er moet nagenoeg geen twijfel zijn dat de verdachte schuldig is om hem te kunnen veroordelen. Bij familierechtelijke procedures omtrent kinderen staat echter de veiligheid van het kind centraal. Hierdoor is het uitgangspunt van het familierecht dat als de aanzienlijke kans bestaat dat het kind aan seksueel

misbruik wordt blootgesteld, de civiele rechter alle maatregelen die hem of haar ter beschikking staan, kan en mogelijk zelfs moet nemen om het kind te beschermen. De rechter is daarmee niet gebonden aan de zware bewijsregels die de strafrechter hanteert, maar mag zijn of haar beslissingen baseren op een risico-inschatting voor het kind.

Verkeerde beslissingen van civiele rechters kunnen hier vergaande gevolgen hebben. Enerzijds, als een rechter een gegronde beschuldiging niet als zodanig herkent zou het kind blootgesteld kunnen worden aan meer misbruik. Anderzijds, als een rechter een onterechte beschuldiging serieus neemt kunnen relaties tussen vaders en kinderen onnodig beschadigd worden. Het beoordelen van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik binnen een (echt) scheidingsprocedure of vervolgpprocedure over kinderen is voor de civiele rechter hierdoor geen gemakkelijke taak.

Onderzoek naar het besluitvormend proces van civiele rechters bij dit soort zaken, de rol van eventuele raadsadviezen daarbij, de kenmerken van de gezinnen en de civiele procedures waarbinnen de beschuldigen naar voren worden gebracht, en eventuele interferentie of samenloop van een strafrechtelijk en het civielrechtelijk traject, is schaars. Onduidelijk is om te beginnen hoe groot de omvang van dit probleem is: er is geen informatie over de prevalentie, noch over de verhouding tussen gegronde en niet-gegronde beschuldigingen. Gezien het groeiend besef van de schadelijke gevolgen van (echt)scheidingen en ouderlijke conflicten tijdens en na problematische of ‘vechtscheidingen’ in het kader waarvan de beschuldigen worden geuit en de mogelijke ernstige gevolgen van seksueel kindermisbruik, is meer kennis over deze materie van belang.

Onderzoeksvragen

In dit promotieonderzoek stond de volgende vraag centraal:

Wat is de prevalentie, aard, familiale en juridische context van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik, geuit door een van de ouders tegen de andere ouder in het kader van een (echt)scheidingsprocedure of een daaropvolgende familierechtelijke procedure betreffende gezag, verblijf, verdeling van zorgen opvoedingstaken of omgang, en welke invloed heeft deze beschuldiging op het besluitvormingsproces van civiele rechters in deze procedures?

Deze vraag valt uiteen in vijf deelvragen:

Deelvraag 1

Wat is de familierechtelijke en strafrechtelijke context waarin beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens familierechtelijke procedures plaatsvinden?

Deelvraag 2

Wat is er uit internationaal en nationaal onderzoek bekend over de prevalentie en gegrondheid van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik in (echt)scheidingsprocedures, en de afhandeling door de civiele rechter van dit soort zaken?

Deelvraag 3

Wat is in Nederland de aard en familiale context van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik geuit tijdens een (echt)scheidingsprocedure of een daaropvolgende familierechtelijke procedure en hoe worden zij door de civiele rechter afgehandeld?

Deelvraag 4

Hoe verloopt het besluitvormingsproces van civiele rechters in dit type zaken?

Deelvraag 5

Welke procedures hanteren de politie en het Openbaar Ministerie bij meldingen en aangiftes van seksueel kindermisbruik, gedaan door een van de ouders tegen de andere ouder in een context van (echt)scheiding of een daaropvolgende familierechtelijke procedure?

Onderzoeksdesign

Dit proefschrift beschrijft een 'empirical legal' onderzoek gebaseerd op een multidisciplinair mixed methods onderzoeksdesign. De centrale onderzoeksvraag en de daaruit voortvloeiende deelvragen zijn benaderd vanuit verschillende perspectieven: het juridische en het empirische, waarmee law in action in beeld wordt gebracht en geanalyseerd. Het onderzoek is meer empirisch dan normatief (law in the books). Een normatieve civielprocesrechtelijke analyse van de relevante (echt)scheidingszaken is nadrukkelijk niet het doel van dit proefschrift.

Het multidisciplinaire design en de verscheidenheid aan data vragen om een combinatie van verschillende onderzoeksmethodes. Elke deelvraag belicht een andere kant van het onderwerp, en voor beantwoording van elke deelvraag is gebruik gemaakt van verschillende soorten data en een combinatie van onderzoeksmethodes.

Literatuurstudies

De eerste twee deelvragen zijn beantwoord door middel van literatuurstudies. Ten behoeve van de beantwoording van de eerste deelvraag zijn twee verschillende literatuurstudies uitgevoerd, gericht op relevante Nederlandse familierechtelijke en strafrechtelijke literatuur. Voor de beantwoording van de tweede onderzoeksvraag is relevante internationale literatuur uit verschillende onderzoeksvelden verzameld en geanalyseerd. Bij het zoeken van relevante bronnen zijn zoekmethodes zoals gebruikt in de gedragswetenschappen gecombineerd met de methodes gebruikt door juristen.

Dossiers Raad voor de Kinderbescherming, beschikkingen en justitiële documentatie

Voor de beantwoording van de derde deelvraag is data afkomstig uit een steekproef van gezag- en omgangsonderzoeksdossiers van de Raad voor de Kinderbescherming geanalyseerd. Vervolgens zijn de zaken gekoppeld aan de bijbehorende familierechtelijke beschikkingen en zijn de eventuele uittreksels van de beschuldigde ouders opgezocht in het Justitiële Documentatiesysteem. Hierdoor was het mogelijk om een beeld te geven van de kenmerken van de (echt) scheidingszaken en/of daaropvolgende civiele zaken over gezag, verblijf, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of omgang, en van de strafrechtelijke uitkomsten van de beschuldigingen. De rapporten van de Raad voor de Kinderbescherming zijn erg uitgebreid en bevatten veel voor deze studie relevante informatie, zoals kenmerken van ouders en kinderen, de omstandigheden waarin de gezinnen verkeerden, aard en context van de beschuldigingen, de juridische gevolgen van de beschuldiging, en de uitkomsten van een eventueel strafrechtelijk traject. De data was zowel kwalitatief als kwantitatief van aard, reden waarom gebruik is gemaakt van mixed methods: zowel beschrijvende statistische instrumenten als kwalitatieve methodes.

Focusgroep en interviews met civiele rechters en advocaten

Om de vierde deelvraag te beantwoorden, is informatie gebruikt uit interviews gehouden met civiele rechters en advocaten, en uit een focusgroep. De interviews waren semigestructureerd: met behulp van een vooraf vastgestelde onderwerpenlijst is er met de respondenten een gesprek gevoerd.

Literatuurstudie en interviews met medewerkers van de zedenpolitie en het Openbaar Ministerie

De laatste deelvraag is beantwoord door middel van een literatuurstudie naar relevante straf(proces)rechtelijke literatuur en interne documenten van de zedenpolitie, de 'Aanwijzing Zeden' van het Openbaar Ministerie, openbare rapportages en overige trainingsdocumenten van de zedenpolitie. Daarnaast is gesproken met een expert op het gebied van de zedenrecherche met ruime praktijkervaring en met een officier van justitie.

Conclusies

In dit onderzoek heb ik geprobeerd een moeilijk en tot op zekere hoogte ongrijpbaar probleem in kaart te brengen. Uit de verkennende literatuurstudie naar nationale en internationale literatuur werd duidelijk dat het moeilijk is voor civiele rechters om beslissingen te moeten nemen in scheidingzaken of daaropvolgende geschillen over kinderen waarin een van de ouders de ander van seksueel kindermisbruik beschuldigt. Er is echter zowel internationaal als in Nederland verrassend weinig (recent) onderzoek te vinden en best practices, geëvalueerde methodes of richtlijnen met betrekking tot afhandeling van dergelijke zaken ontbreken.

Hier worden de bevindingen die per successievelijke deelvraag in de normatieve en empirische hoofdstukken geadresseerd werden in onderlinge samenhang besproken.

Binnen de strafrechtelijke procedure horen meldingen van seksueel misbruik te worden afgehandeld volgens een vast patroon, ongeacht de aanwezigheid van (echt)scheidingsproblematiek: informatief gesprek – aangifte – plan van aanpak – opsporingsonderzoek. Na afronding van het opsporingsonderzoek wordt door het Openbaar Ministerie besloten of het over zal gaan op vervolging of de zaak zal seponeren. Deze overweging vindt ook plaats in andere fasen van het strafrechtelijk proces. Er wordt daarbij rekening gehouden met de context van de beschuldiging die bij elke melding anders kan zijn. Een ouderlijke scheiding is een van de contextelementen waarmee rekening wordt gehouden. Er zijn geen speciale protocollen voor de omstandigheid van een scheiding, maar de politie en het Openbaar Ministerie zijn zich duidelijk bewust dat een (echt)scheiding competerende factor is. Voor het strafrechtelijk traject wordt de zedenrechercheurs aangeleerd te denken in alternatieve scenario's voor het ontstaan van een beschuldiging, waarvan een bewust valse verklaring van moeder tijdens een

(echt)scheidingsprocedure er een is. Vanwege de strenge eisen aan bewijs in strafrechtelijke procedures leidt een melding lang niet altijd tot vervolging. Ook in de strafzaken waar het wel tot vervolging komt, wordt de zaak vaak geseponeerd vanwege gebrek aan bewijs.

Bij de problematiek die centraal staat in dit proefschrift komen twee juridische velden samen, het familierecht en het strafrecht. Het familierecht biedt geen concrete handvatten voor civiele rechters hoe zij met dit soort beschuldigingen om kunnen gaan als deze naar voren komen tijdens een (echt)scheidingsprocedure of een daaropvolgende familierechtelijke procedure. Ook het strafrechtelijke traject biedt de civiele rechter geen soelaas. Het merendeel van de meldingen en aangiftes leiden niet tot een strafrechtelijk uitspraak. Echter, zelfs in de zaken waarin de strafrechter een uitspraak doet, komt deze vaak pas nadat de civiele rechter beslissingen moet nemen. De civiele rechter kan daarop niet wachten omdat een beslissing over de kinderen niet eindeloos uitgesteld kan worden. Daarom is het decor van het soort zaken dat centraal staat in dit proefschrift eigenlijk het familierecht. Civiele rechters moeten tijdens de familierechtelijke procedure vaak met een inherente onzekerheid kampen over de gegrondheid van de beschuldigingen.

Uit de literatuur is naar voren gekomen dat het huidige familierecht, waarbij gelijkwaardig ouderschap na scheiding de norm is, een vanuit normatief en emancipatoir oogpunt positieve ontwikkeling, mogelijk een voedingsbodem geeft voor conflicten. De ouders zijn vanwege hun gelijke positie na de scheiding in zekere zin tot elkaar veroordeeld als het gaat om de kinderen. Gegeven dat beiden een gelijkwaardige uitgangspositie hebben, 'loont het' om te strijden. In het ergste geval kan het demoniseren van de andere ouder zo ver gaan dat een ouder een bewust valse beschuldiging uit van seksueel kindermisbruik als 'ultimum remedium' in hun strijd.

Er wordt wel verondersteld dat beschuldigingen van seksueel misbruik vooral naar voren komen tijdens een conflictueuze scheiding of vechtscheiding. Dat blijkt ten dele het geval: uit dit promotieonderzoek is gebleken dat de ouders gemiddeld twee jaar uit elkaar waren op het moment dat de moeder haar vermoedens van het misbruik meldde. Dit laat zien dat de beschuldiging lang niet altijd samengaat met het moment van de scheiding maar nog ver erna op kan komen tijdens (nieuwe) conflicten over de kinderen.

Er is zeer weinig bekend over de prevalentie van dit soort beschuldigingen: het is lastig betrouwbare schattingen te maken. Het merendeel van de geïnterviewde rechters gaf aan dat het aantal beschuldigingen hoger ligt dan de literatuur doet vermoeden. Ondanks dat de rechters terughoudend waren met te noemen van absolute aantallen, merkten zij op dat zij dit soort beschuldigingen regelmatig zien, iets wat werd onderschreven door andere professionals zoals advocaten en medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming. Al met al kan geconcludeerd worden dat dit soort beschuldigingen een beperkt, maar duidelijk aanwezig probleem vormen.

De aard van het vermeende misbruik dat in de dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming naar voren kwam was over het algemeen ernstig. De kinderen waren gemiddeld jong (onder de 7 jaar oud) en in de meerderheid van de zaken ging het om een hands-on delict, wat wil zeggen dat er fysiek contact heeft plaatsgevonden tussen dader en slachtoffer. Niet zelden zou er sprake zijn van penetratie.

Hoewel op voorhand duidelijk is dat niet al het vermeende misbruik daadwerkelijk zal hebben plaatsgevonden, heeft het onderzoek laten zien dat het vrijwel onmogelijk is een percentage daarvoor vast te stellen. De rechters die geïnterviewd zijn, gaven aan dat zij vermoeden dat de meeste beschuldigingen ongegrond zijn. Daarnaast gaven ook zij de kanttekening dat dit niet inhoudt dat de moeder de beschuldiging altijd bewust verzint. Slechts van een zeer klein deel wordt in een strafrechtelijke procedure (uiteindelijk) bewezenverklaard dat de beschuldigde vader het misbruik heeft gepleegd. Een enkele vader in de voor dit onderzoek bestudeerde zaken gaf het misbruik toe. In de overgrote meerderheid van de gevallen is onduidelijk, en blijft onduidelijk of het misbruik heeft plaatsgevonden. Er blijft dus een groot grijs gebied wat betekent dat rechters vrijwel altijd onder onzekerheid moeten beslissen.

Beschuldigingen van seksueel kindermisbruik lijken over het algemeen gedaan te worden in complexe familiesituaties, waarin naast de beschuldiging nog meer problematiek speelt binnen de gezinnen, zoals psychische problematiek bij de ouders, financiële problemen, en een geschiedenis van conflicten over de kinderen. In slechts een kwart van de zaken werd de beschuldiging geuit tijdens het raadsonderzoek; in de overige zaken was de melding voorafgaand aan het raadsonderzoek naar voren gebracht bij een hulpverlener of hulpverleningsinstantie en/of bij de politie.

Uit het dossieronderzoek is gebleken dat de Raad voor de Kinderbescherming regelmatig zorgen uitte over de gevolgen van de beschuldiging zelf, en niet zozeer over het risico op het misbruik. Concreet werd bijvoorbeeld loyaliteitsproblematiek bij het kind genoemd en weinig contact tussen het kind en de vader, met als gevolg een verslechterde relatie. Ook zou de beschuldiging negatieve effecten kunnen hebben op de ontwikkeling van het kind omdat het opgroeit met een negatief beeld van de vader. Rechters onderschrijven deze zorgen. Daarmee is de beschuldiging zowel een potentieel signaal als zelf ook een oorzaak van onveiligheid en bedreiging voor het belang van het kind.

Rechters onderkennen dat zij onder moeilijke omstandigheden belangrijke beslissingen over de kinderen moeten nemen maar zij hebben geen handvatten of instrumenten om de beschuldiging van seksueel kindermisbruik te bevestigen of te ontcrachten. Sommige rechters stellen nadrukkelijk dat dit ook niet hun taak is. Tegelijkertijd wordt de Raad voor de Kinderbescherming veelvuldig om advies gevraagd in dit soort zaken. De Raad adviseert de civiele rechter regelmatig om definitieve beslissingen omtrent de kinderen aan te houden in afwachting van bijvoorbeeld hulpverlening of een ondertoezichtstelling. De rechter volgt in bijna alle gevallen het advies op. De geïnterviewde rechters geven echter aan dat zij het contact tussen vader en kind gedurende het raadsonderzoek liever niet geheel stoppen. Ze laten het, al dan niet begeleid, in stand om te voorkomen dat de relatie tussen de vader en het kind onnodig wordt beschadigd.

Hoewel sommige rechters zeggen zich helemaal niet te wagen aan een inschatting van het risico op misbruik en zo'n inschatting dus ook geen rol speelt bij hun beslissingen, lijkt het erop dat veel rechters wel degelijk een inschatting maken op basis van feiten en omstandigheden - via de stukken die zij voorafgaand aan de zitting aangeleverd krijgen en tijdens de zitting in gesprek met de ouders. Aanwijzingen halen de rechters veelal uit contextuele informatie, bijvoorbeeld of de moeder aangifte bij de politie heeft gedaan. Een enkele rechter geeft aan dat een ander indicator de timing van de beschuldiging betreft: het ophalen van oude beschuldigingen of juist in het heetst van de strijd een nieuwe beschuldiging uiten zijn elementen die de geloofwaardigheid kunnen aantasten. Moeders die een beschuldiging volhouden of die bereidwillig waren met de omgangsregeling mee te werken, zijn volgens de rechters voorbeelden van omstandigheden die maken dat zij geneigd zijn de beschuldiging serieus te nemen.

Rechters en advocaten wezen op de de facto zwakke positie van de vader. Anders dan in het strafrecht ligt het initiatief tot een rechtszaak bij de partijen zelf. De moeder kan zich in principe 'passief' opstellen door de getroffen afspraken omtrent de kinderen niet na te komen waardoor in de praktijk de vader actie moet ondernemen om zijn recht op bijvoorbeeld omgang te kunnen houden of krijgen, wat tijd en geld kost. Hij zal zich tegen de beschuldigingen moeten 'verdedigen' en heeft vaak de schijn tegen. Hierdoor heeft een moeder dus feitelijk een machtig wapen in de strijd. Het is voor de moeder echter wel een zware last om te dragen. Als zij haar vermoedens van seksueel kindermisbruik naar voren brengt, dan kan dat veel gevolgen hebben voor de kinderen zoals een intensief strafrechtelijk onderzoek en/of een onderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming, en minder of geen contact met de vader. Zodra een beschuldiging van seksueel kindermisbruik opkomt in een familierechtelijke procedure zijn het echter niet alleen de ouders, maar is het ook het kind dat de dupe is van de gevolgen daarvan. De aanwezigheid van deze beschuldiging zal hoe dan ook zijn sporen nalaten, ongeacht of er vastgesteld kan worden of het daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Hier refereert de titel van dit proefschrift dan ook aan: het 'kwaad' is de beschuldiging waaronder niet alleen het (risico op het) seksueel misbruik, en het 'erger' alle gevolgen van dien. Hiermee ligt de focus van deze problematiek, in het licht van het lage ophelderingspercentage, niet alleen op het risico van het misbruik maar zeker ook op de aanwezigheid van de beschuldiging en hoe de gevolgen van die beschuldiging beperkt zouden kunnen worden. Gedurende het onderzoek werd duidelijk dat de aanwezigheid van de beschuldiging zelf door professionals als rechters en advocaten als bijna even schadelijk wordt gezien als het risico op misbruik. Maatregelen om de verstoring door de beschuldiging te minimaliseren en daarmee de wegen open te houden om herstel van de relatie tussen de vader en het kind net zo goed tot de taak van de civiele rechter.

Suggesties voor vervolgonderzoek en beleidsaanbevelingen

Dit promotieonderzoek is het eerste onderzoek in Nederland waarin de problematiek van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens een scheiding of familierechtelijke procedure van meerdere kanten empirisch is belicht. Vervolgonderzoek is wenselijk, zeker in het licht van het groeiende besef van de ernst van de gevolgen voor kinderen van zowel seksueel kindermisbruik als een (echt)scheiding en conflicten die daaruit voortvloeien. Om de omvang van het probleem in kaart te kunnen brengen, is meer onderzoek naar de prevalentie

van dit soort beschuldigingen van seksueel kindermisbruik van belang. Een andere suggestie voor vervolgonderzoek is om de ervaringen van en de gevolgen voor de betrokken kinderen te bestuderen. Zoals uit dit onderzoek blijkt, zal het in veel gevallen onduidelijk blijven of het misbruik heeft plaatsgevonden maar wordt er erkend dat de aanwezigheid van de beschuldiging an sich al problematisch is en schadelijk zou kunnen zijn voor de kinderen. Door ze te spreken, kan er een licht geworpen worden op de impact die beschuldigingen hebben gehad op de kinderen en de relatie met de ouders, en hoe kinderen de beslissingen van de civiele rechter ervaren hebben.

Uit het onderzoek kunnen ook verschillende aanbevelingen voor beleid afgeleid worden. Een eerste is de instelling van een regierechter die alle procedures van één familie afhandelt. De Handreiking Samenwerken bij Strafbare Kindermishandeling is een andere stap in de goede richting voor betere afstemming en om de strafrechtelijke en civielrechtelijke kant van de problematiek bij elkaar te brengen. Als een eventuele regierechter bij dit samenwerkingsverband betrokken zou kunnen worden, zou het doel van betere afstemming en snellere afhandeling mogelijk beter bereikt kunnen worden.

Wat begon als een onderzoek met het doel om evidence-based guidelines te ontwikkelen voor civiele rechters die in familierechtelijke procedures geconfronteerd worden met dit soort beschuldigingen, is gaandeweg het inzicht opgekomen dat niet de rechter (alleen), maar ook de organisaties waarvan hij afhankelijk is voor informatie, behoefte hebben aan meer houvast. Het uiteindelijke doel in dit soort zaken is altijd een zo gunstig en veilig mogelijke situatie creëren voor het kind. Uit dit onderzoek blijkt dat rechters enerzijds stellen dat het niet hun doel is om erachter te komen of een beschuldiging gegrond is, terwijl zij wel een risico-inschatting (moeten) maken. Ook valt er in adviezen van de Raad voor de Kinderbescherming terug te lezen dat raadsonderzoekers uitspraken doen over hun visie op de gegrondheid van de beschuldiging. Er is echter geen uniforme aanpak in het maken van deze inschatting. Het zou wellicht helpen als er in ieder geval tot op zekere hoogte een kader wordt gegeven voor een feitenonderzoek.

Eén manier om dit te kunnen bewerkstelligen als het gaat om een beschuldiging van seksueel kindermisbruik is door gebruik te maken van het Scenario Analyse Model (SAM) opgesteld door de Landelijk Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken. Het model wordt gebruikt door de zedenpolitie wanneer zij een zedenzaak onderzoeken en er twijfels zijn over de geloofwaardigheid van de melding of aangifte. Het analysemodel geeft een aantal factoren die invloed kunnen hebben

op het ontstaan van een onjuiste beschuldiging. Centraal in het model staat de vraag of er aanwijzingen zijn van seksueel misbruik of dat er andere, *alternatieve* scenario's zijn voor het ontstaan van de verdenking. In het civiele recht zou het SAM gebruikt kunnen worden door organisaties die belast zijn met het onderzoeken van de gezinssituatie, en dit vervolgens terugkoppelen in een rapport aan de civiele rechter. Het zou van belang zijn dat ook de rechter kennis heeft van het SAM om de informatie beter te kunnen interpreteren maar het toepassen zelf zou geschieden door, het meest voor de hand liggend, de raadsonderzoeker tijdens een gezag- en omgangsonderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming of een beschermingsonderzoek, of tijdens een ondertoezichtstelling door een gecertificeerde jeugdzorginstelling. Ook meldingen bij Veilig Thuis zouden een geschikte aanleiding zijn om dit model toe te passen. Het voordeel van civiele rechters, hulpverleners en raadsonderzoekers is dat zij veel achtergrondinformatie over de familie tot hun beschikking hebben. Hierdoor zou het relatief gemakkelijk moeten zijn om deze informatie 'langs de lat van het model' te leggen. Het model zou het gebrek aan een uniform kader kunnen opvullen, en een tool zijn om het risico op seksueel misbruik beter te kunnen inschatten.

Eén van de conclusies in dit proefschrift is dat de uiting van een beschuldiging van seksueel kindermisbruik 'an sich' spanningen tussen de ouders onderling en met het kind veroorzaakt en een signaal is van problemen binnen het gezin. Er zou beargumenteerd kunnen worden dat de mogelijkheid voor civiele rechters en andere professionals binnen het familierecht zoals medewerkers van Veilig Thuis en de Raad voor de Kinderbescherming om een inschatting te (kunnen) maken van het risico op een onjuiste beschuldiging hierdoor overbodig is. Echter, als er vanuit civielrechtelijke hoek anders wordt omgegaan met de beschuldiging, dan kunnen de spanningen binnen een gezin en de druk op de relatie tussen ouders en kind verminderd worden. Het implementeren van (een versie van) het Scenario Analyse Model kan nog steeds, zodat de beschuldiging zelf zo min mogelijk een rol blijft spelen in de familie. Hierdoor wordt ook de discrepantie tussen de bewijsdrempels binnen het strafrecht en het feitenonderzoek binnen civielrechtelijke ketenpartners omzeild. Anders gezegd, door in plaats van alleen te focussen op de gegrondheid van de beschuldiging maar ook naar hoe en waarom deze is ontstaan, kan de impact van de beschuldiging op het kind en het gezin verminderd worden.

SUMMARY

Between Bad or Worse: allegations of child sexual abuse during parental separation and subsequent court proceedings regarding the children

Introduction

In this PhD study I have investigated responses to allegations of child sexual abuse put forward in the context of parental separation⁴⁴ or subsequent civil disputes regarding the children. Even though the majority of separations is handled in a harmonious manner, i.e., parents are capable of making suitable and practicable arrangements for their children, an apparently growing part of separating couples are not able to do so. This study focuses on those cases in which one parent during a child-related family law procedure accuses the other parent of sexually abusing the child or children.

Child sexual abuse has been receiving increased attention for the past decades, and consequently knowledge and awareness of its harmfulness to the victims has grown. The harmful effect is even greater for the child if the abuse is committed by a parent rather than by an unrelated person. Not only is the child subjected to sexual abuse, but the abuser is also the very person that the child supposed to be able to trust.

Generally speaking willingness amongst victims to report sexual abuse is low, whether they report to the police or as part of victim surveys. These kinds of crime often cause feelings of shame: victims do not want to re-live the crime, they can be afraid of the abuser or of what such a revelation might bring about, and the abuser can put pressure on the victim not to come forward with their story. The fact that the chance of proving the crime is slim also contributes to the lack of inclination to report sexual abuse. Abuse committed by a parent to a child is notoriously hard to prove because it is generally perpetrated behind closed doors in a one-

---

⁴⁴ The term 'separation' is used here for both a legal divorce and a separation of couples who were not formally married.

to-one setting. Additionally, young children might not recognise sexually-tinted behaviour as abuse and will not report it as such to a third party. Finally, children are difficult to question because of their lack of ability to express themselves verbally in a reliable manner.

Separation can provide an opportunity for mothers to come forward and report the abuse of their children. This reporting does not necessarily mean that abuse has certainly taken place. Some of the children will actually be victims of sexual abuse, but part of the allegations of abuse might be unfounded. It has been suggested that 'in the heat of the battle' of a separation an unfounded allegation of child sexual abuse might be used as an extreme weapon in the fight about the children. In such cases allegations may be consciously fabricated, for instance out of jealousy over a new partner of the father, or with the intention to get back at him because of his infidelity or to keep him away from the children for other reasons. However, it is important to point out that unfounded allegations of abuse are far from always consciously false. A mother can misinterpret a child's behaviour such as bedwetting, nightmares and unwillingness to see the father as signs of sexual abuse, whereas this behaviour could also result from stress caused by the parental separation itself.

It is difficult to determine whether the sexual child abuse has really taken place or has not. In many cases it is quite unclear what has really happened: is the allegation grounded or – consciously or unconsciously – unfounded. While it is mostly unclear whether the allegation is founded or not a civil judge has to decide on parental responsibility, child-residence and contact knowing that there is a risk of the child being, or have been, sexually abused by the other parent. At first sight this need not be an issue, because an allegation of a criminal act can be dealt with in a criminal investigation, resulting in either a conviction or an acquittal. When deciding on child-related matters in post-separation civil cases the civil judge could simply follow the result of the criminal proceeding. However, there is an essential difference between criminal law, in which the accused is presumed to be innocent until proven guilty, and family law, where the protection and best interest of the child is a paramount consideration. There are strict requirements for the evidence in a criminal proceeding: for the accused to be convicted there has to be virtually no doubt in his or her guilt. In contrast, in child-related family law proceedings the decisions are made with the child's safety in mind. This means that if there is a chance of the child being or having been sexually abused, the civil judge can and perhaps even should take all possible measures to protect the child. Thereby,

the civil judge is not bound by the strict requirements for the evidence used by the criminal judge. The civil judge could base his or her decision merely on the assessment of the risks for the child.

Wrong decisions by civil judges can have far-reaching implications. If a judge does not recognise an allegation as based on fact, the child may be exposed to more abuse. On the other hand, if a judge takes an unfounded allegation too seriously the relationship between father and child could be unnecessarily damaged. Thus, it is not an easy task for the civil judge to deal with an allegation of child sexual abuse in a family law proceeding.

Only limited research has so far been done on the decision-making process of civil judges in these types of cases, the role of any advice from the Child Care and Protection Board in this process, the characteristics of the court proceedings and the families involved, and the interference between civil and criminal trajectories. It is also unclear what the scope of this problem is: there is neither information on the prevalence nor on the ratio of founded versus unfounded allegations. More knowledge on this topic is vital in light of the growing awareness of the harmful consequences of parental separation and conflicts in which these allegations are expressed, and in light of the possibly serious consequences of child sexual abuse.

Research question

The goal of this PhD study was to answer the following main question:

What is the prevalence, nature, familial and legal context of allegations of child sexual abuse expressed by one parent against the other within the framework of parental separation or a subsequent family proceeding regarding parental responsibility, child-residence, division of care and education tasks or contact; and how does such an allegation affect the decision-making process of civil judges in these proceedings?

This question is divided into five subquestions.

Subquestion 1:

What are the family law and criminal law contexts in which allegations of child sexual abuse during family court proceedings occur?

Subquestion 2:

What has national and international research shown about the prevalence and validity of allegations of child sexual abuse made during separation proceedings, and the responses of civil judges thereto?

Subquestion 3:

In the Netherlands, what is the nature and the family context of allegations of child sexual abuse, made during a separation procedure or subsequent family law procedure, and how are these allegations handled by the civil judge?

Subquestion 4:

What is the decision-making process of civil judges in these types of cases?

Subquestion 5:

What are the procedures followed by the police and the Public Prosecution Service when dealing with a report of child sexual abuse by a parent, made by the other parent in the context of parental separation or following family law proceedings?

Research Design

This dissertation is an example of *empirical legal studies* research based on a multidisciplinary mixed-methods research design. The main research question and subquestions were approached from two different perspectives: the legal and the empirical. This way law in action is brought into picture and analysed. The study was more empirical than normative (*law in the books*). It is important to note that a normative civil procedural analysis of relevant separation cases falls outside the scope of this this PhD research.

The multidisciplinary design and the variety of the data required a combination of different research methods. Every subquestion deals with a certain aspect of the topic, and to answer each subquestion different kinds of data and combinations of methods were used.

Literature studies

The first two subquestions were answered through literature studies. To answer the first subquestion, two separate literature studies were conducted. These studies were aimed at finding relevant national literature from the fields of family law and criminal law. While dealing with the second subquestion the search was expanded

to include all relevant international literature from various fields of research. Thereby relevant sources have been searched using a combination of methods used in the field of both behavioural and legal research.

Files from the Child Care and Protection Board, court orders, and criminal records

To answer the third subquestion, the data from a sample of parental responsibility and contact investigations conducted by the Child Care and Protection Board (CCPB). Next, the cases were matched to the corresponding court orders and possible criminal records of the accused parents. This made it possible to describe the characteristics of the separation and/or subsequent court proceedings regarding parental responsibility, child-residence, division of care and education tasks or contact; and made it also possible to trace the outcomes of any criminal proceedings. The reports of the CCPB are rather extensive and contain much information relevant to this study, such as data on characteristics of parents and children, family situation, the nature and context of the allegation, the legal consequences of the allegation and the outcome of a possible criminal proceeding. All three sources yielded both qualitative and quantitative data; consequently, mixed methods were used, combining descriptive statistics with qualitative methods.

Focus group and interviews with civil judges and lawyers

To answer the fourth subquestion information was used from the interviews with civil judges and lawyers and from a focus group. The interviews were semi-structured: a prearranged topic list was discussed with the respondents.

Literature study and interviews with police officers of the department of sex crimes and employees of the Public Prosecution Service

To answer the last subquestion literature on relevant criminal (procedures) law was consulted, together with internal documents from the department of sex crimes, the *Aanwijzing Zeden* from the Public Prosecution Service, publicly accessible reports and other training documents from the department of sex crimes. Additionally, interviews were held with an expert in the investigation of sex crimes and a public prosecutor.

Conclusions

With this study I have tried to capture a difficult and to a certain extent evasive problem. The explorative study of relevant national and international literature has clearly shown that when during a separation cases or subsequent proceedings about the children one parent accuses the other of child sexual abuse to, it makes it rather difficult for a civil judge to make child-related decisions. However, there is surprisingly little recent international or Dutch research on this topic, and there are also no best practices, evaluated methods or guidelines for dealing with such cases

The findings for each successive subquestion addressed in the normative and empirical chapters will now be discussed in relation to each other.

Within a criminal law procedure, reports of sexual abuse are supposed to be handled according to a standard procedure, irrespective of the context of a high-conflict separation: informative interview – official charge – action plan – investigation. After concluding the investigation, the Public Prosecution Service decides whether or not the case will be prosecuted. This consideration also takes place at other stages of the procedure. The context of the allegation of sexual abuse, which can be different for each report, is taken into account. A parental separation is one of those context elements. There are no specific guidelines for this situation, but the police and the Public Prosecution Service are clearly aware of the fact that a parental separation makes the case more complex. Criminal investigators are taught to think in terms of alternative scenarios for allegations to be brought, one of which may be a consciously fabricated statement of a mother made in the framework of separation. Because of the strict requirements for evidence in criminal procedures, many reports do not lead to a prosecution; if they do the case is often dismissed for lack of evidence.

In the central issue of this study two legal fields come together: family law and criminal law. Family law does not provide specific guidelines for civil judges on how to deal with these kinds of allegation, expressed during a separation or a subsequent proceeding regarding the children. Criminal law does not offer the civil judge a solution either. Most of the criminal procedures end up without a verdict of a criminal court. Even if there is a verdict in the criminal procedure, this often does not come in time to be taken into account in the decision-making process in the family court. A civil judge cannot wait for it because civil orders on child-related matters setting have to be delivered without endless delay. This explains why the

backdrop to the cases central to this research is in fact family law. During a family law procedure, the civil judge has to make decision against the background of the inherent uncertainty regarding whether an allegation is founded or unfounded.

The literature has shown that current family law, under which equal parenting after separation is the norm (a positive development from a normative and emancipatory viewpoint), may trigger the conflicts. To a certain extent parents are stuck with each other because of their equal position regarding the children after a separation. Given this equal starting position, it 'pays off' to fight with each other. At worst, this could mean that demonising the other parent goes so far that one parent falsely accuses the other of child sexual abuse, as a last resort in the battle over the children.

It is generally assumed that allegations of child sexual abuse mainly emerge during high-conflict divorces. However, this is only partly the case: our study has shown that on average parents have been already separated for two years when the mother comes forward with the allegations. This indicates that an allegation does not always coincide with the moment of separation but can emerge long after the parents separate, during (new) conflicts about their children.

Very little is known about the prevalence of this type of allegation because it is difficult to make reliable estimates. Most of the judges interviewed thought the number of allegations is higher than the literature suggests. Even though they were reluctant to give absolute numbers, they noted that they see these allegations on a regular basis. This view was shared by other professionals such as lawyers, representing parents in divorce and post-divorce cases and CCPB workers. All in all, it can be concluded that these allegations form a small but manifestly noticeable problem.

The nature of the alleged abuse as described in the CCPB files is in general serious. The children were relatively young (under seven years old) and in most cases the alleged abuse concerned hands-on abuse, which means that physical contact had taken place between perpetrator and victim. Quite often the alleged abuse involved penetration.

Even though it is possible to say beforehand that not all of the alleged abuse actually took place, this study has shown that it is almost impossible to give a percentage for this. In the interviews the judges said they believed that more often than not the allegations were unfounded but commented that this does not imply that the

mother was consciously lying. In only very few of the allegations from our sample a criminal investigation has led to a conviction of the father. Only one father in this study actually confessed to the abuse. This leaves a large grey area, so that civil judges will often have to make their decisions in the face of uncertainty.

Allegations of child sexual abuse seem to emerge in complex family situations where, in addition to the allegation, the family has more issues such as psychiatric problems with the parents, financial problems, and a history of issues about the children. In only 25%/a quarter of cases was the allegation made during the CCPB investigation; in the other cases it was made to a social worker or organisation and/or the police prior to the investigation.

Study of the files has shown that the CCPB often expressed concerns about the consequences of the allegation rather than about the risk of the abuse itself. More specifically, loyalty problems for the child were mentioned, as well as the lack of contact between father and child, with the danger of a deteriorating relationship. The allegation was also supposed to have negative effects on the child's development as he/she would then grow up with a negative picture of the father. The judges generally agreed with these concerns. Thus, such an allegation is both a potential sign of and the source of a threat to the child's safety and best interests.

Judges recognize that they have to make important decisions about children under difficult circumstances, without any guidelines or instruments to confirm or disprove allegations of child sexual abuse. Some judges emphasise that this is not their job. At the same time, they frequently ask the CCPB to advise in these types of cases. The CCPB often recommends holding off on definitive decisions about the children, pending for instance social work or supervision, and judges almost always follow this advice. However, the judges interviewed also said that they prefer not to stop the contact between father and child during the CCPB investigation. They would rather let the contact continue, if necessary under supervision, to avoid unnecessarily damaging the relationship.

Some judges say they do not even venture to assess the risk of abuse, and that therefore such an assessment does not play a part in their decisions. However, it seems that many judges do make such an assessment, on the basis of facts and circumstances gleaned from files received prior to the court proceeding and conversations with the parents during the proceeding. Clues for abuse appear mostly through contextual information, for instance if the mother has reported the alleged abuse to the police. Several judges also indicated that the timing of the

allegation is important: rehashing old allegations or expressing a new one in the midst of a battle about the children are elements that compromise the credibility of the allegation. According to the judges, mothers who persist in their allegations and/or have cooperated with custody or access arrangements form a reason to take the allegation in question seriously.

The judges and lawyers interviewed pointed out that the father is in fact in the weaker position. Other than in criminal law, the initiative for a court proceeding in a civil case lies with both parties involved. The mother can essentially take a 'passive' position by not honouring the agreed-upon arrangements about the children. Consequently, if he is to hold the mother to the arrangements the father has to take action, which will cost him time and money. He will have to defend himself against the mother's allegations, and often his innocence is not believed. This apparently gives the mother a powerful weapon in the fight, but it is a heavy burden for her to carry. Coming forward with her suspicions of abuse can have many consequences for the children, such as being subjected to an intensive criminal investigation and/or an investigation by the CCPB, and less or no contact with the father. As soon as an allegation of child sexual abuse arises in a family law proceeding, it is not just the parents but more importantly the child who suffers the consequences. The mere fact of the allegation will in any case leave its mark regardless of whether or not the abuse has actually taken place. This is what the title of this dissertation refers to: the 'bad' is the allegation, not just the abuse or even the risk of it, and the 'worse' refers to all the consequences that entails. Thus, in light of the low conviction rate the focal point of the problem becomes not only the risk of alleged abuse, but definitely also the presence of the allegation itself, and the question of how the consequences of this presence could be limited. Our research has shown that professionals such as judges and lawyers consider this presence almost as damaging as the actual risk of abuse. Taking measures to minimize the disruption caused by the allegation, and therefore keeping options open to repair the relationship between father and child, certainly is one of the responsibilities of the civil judge.

Suggestions for future research and policy recommendations

This PhD study is the first in the Netherlands in which the multifaceted issue of allegations of child sexual abuse during a separation or family law proceeding has been empirically researched. The problem concerned is so complex, with so many different aspects, that future research is needed, especially in light of the growing knowledge about the severe consequences of both sexual abuse and parental separation for the children. In order to provide an overview of the size of the problem more research is needed on the prevalence of child sexual abuse in this

context. Another suggestion for future research would be to speak to the children involved in these cases. As this study has shown, it will in many cases remain unclear whether or not the abuse has actually taken place. However, it is generally acknowledged that the mere presence of the allegation is already problematic and could be harmful for the children. Talking to them will make it possible to gain insight into the possible impact of these allegations on the children and the relationship with their parents.

Besides these suggestions for future research various policy recommendations can be proposed, such as appointing one single, more interventionist judge for all civil court proceedings of one family (*regierechter*). Another step towards better coordination and bringing together the criminal and civil sides of the problem, is the *Handreiking Samenwerken bij Strafbare Kindermishandeling* (Guideline for collaboration in cases of criminal child abuse). If a *regierechter* could be involved in this collaboration the goal of better coordination and quicker results may be even more easily achieved.

What started as an investigation aimed at developing evidence-based guidelines for civil judges confronted with this kind of allegations in a family law proceeding, has gradually resulted in the insight that it is not only the judges but also the organisations they depend on that need more support. The ultimate goal in this type of cases is to create the most favourable and safe situation for the child. Our study has shown that to a certain extent judges have a double role: although it is explicitly not their aim to find out whether or not an allegation is based on fact, they do make a risk assessment. The CCPB files also show that the Board does give its view on the validity of the allegation. However, there is no uniform approach to reaching this view. Some kind of framework for fact finding would be useful here.

One way to provide such a framework when it comes to allegations of child sexual abuse is to apply the *Scenario Analyse Model* (SAM) drawn up by the *Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken*. This model is used by the police department of sex crimes to determine the validity of an allegation in cases in case of doubt about the veracity of the report. The analytical model lists factors that can influence the emergence of an unfounded allegation. Central to the model is the question if there are other, *alternative* scenarios for a suspicion besides actual abuse. In civil law the SAM could be used by organisations tasked with researching a family situation and reporting back to the civil judge. For a correct interpretation of the information provided by these organisations it would be useful if the judge was also familiar with the model, but applying it would logically fall to the CCPB during an

investigation, or a certified social worker during a court-mandated supervision. Reports to *Veilig Thuis* (Safe at Home) would also offer a good occasion to apply the model. The model would offer the uniform framework and would serve as a tool to better assess the risk for the child.

One of the conclusions of this PhD study is that expressing an allegation of child sexual abuse alone is a cause of tension between the parents and the child, and a sign of problems within the family. One could argue that this makes it unnecessary for civil judges and other professionals within the scope of family law -- such as the CCPB and social workers from *Veilig Thuis* - to have the option of estimating the risk of an unfounded allegation. However, if civil law approaches an allegation differently, tensions within a family and pressure on the relationship between parents a child may be diminished. The SAM or a version of it could still be implemented, so that the allegation itself will hardly affect the family. In this way, the discrepancy between the burden of proof within a criminal proceeding and the fact finding done by civil law organisations is circumvented. Put differently, by focussing not only on the question of the validity of the allegation but also on how and why it was expressed, the impact of the allegation on child and family can/may be diminished.

APPENDIX 1: SCORINGSFORMULIER RAAD VOOR DE KINDERBESCHERMING

01	Scoorder																				
02	ID-nummer																				
03	Kindzaaknummer <i>bijv. 1-ABCDE2</i>																				
04	Rechtbanknummer en instantie																				
KBFS																					
05	Geslacht	M				V															
06	Geboortedatum																				
07	Geboorteplaats																				
08	Geboorteland																				
09	Datum intake besluit																				
10	Datum eind besluit																				
11	Aanleiding melding (<i>kopieer tekst</i>)																				
12	Onderzoeksvraag (<i>kopieer tekst</i>)																				
13	Zaakkenmerken																				
14	Overige kindzaken (<i>als relevant: nieuw formulier, zelfde ID-nummer</i>)																				NVT
(Voorblad) rapport (BSKM = Beschuldiging seksueel kindermisbruik)																					
15	Gezagsgegevens	Gezamenlijk gezag	Eenhoofdig gezag moeder	Eenhoofdig gezag vader	Omgangsregeling vader	Omgangsregeling moeder	Onder toezicht gesteld	Uit huis geplaatst	Anders:												
16	Verblijfplaats kind	Bij moeder	Bij vader	Co-ouderschap	Pleeggezin	Ander familied:	Anders:														
17	Broers/zussen	Aantal broers:	Aantal zussen:	Halfbroers:	Halfzussen:																

18	Relatie vader-moeder	Gescheiden	Vroeger geregistreerd partnerschap	Vroeger ongehuwd samengewoond	Onbekend	Overig:
19	Datum huwelijk/geregistreerd partnerschap					
20	Datum echtscheiding / ontbinding geregistreerd partnerschap/ verbreking ongehuwd samenwonen					
21	Datum rapport					
22	Moment van uiting BSKM	Aangifte politie voor raadsonderzoek	Tijdens rechtszaak	Tijdens raadsonderzoek	Tijdens ander kindzaak	Anders:
23	Wie beschuldigt wie	Moeder beschuldigt vader	Vader beschuldigt moeder		Anders, namelijk:	
24	Advies van de Raad	Gedurende ... aanhouden	Geen verandering in G&O	Onder toezicht stelling	Uit huis plaatsing	Omgangs- regeling vader Omgangs- regeling moeder
Rechtbankdocumenten						
25	Beschikking rechtbank met verzoek aan Raad aanwezig?	JA	NEE			
26	Soort zaak	G&O	Echtscheiding	Kort geding	Onbekend	Anders:
27	Reden verzoek		Onbekend			
28	Tijdelijk geen contact ouder-kind?	JA	NEE			
29	Deadline rapport raad (datum of duur)			Duur:		
30	Beschikking rechtbank na advies aanwezig?	JA	NEE			
31	Volgt advies raad?	JA	NEE			

APPENDIX 2: SCORINGSFORMULIER BESCHIKKINGEN RECHTBANK

01	Datum inzage	
02	Locatie	
03	ID nummer	
04	Aantal beschikkingen	
05	Zaak-/rekest nummer	
06	Datum beschikking	
07	Soort zaak	
08	Verzoek raadsonderzoek	
09	Advies Raad	
10	Beslissing	
11	Volgt advies?	
12	Motivering	
13	Zaak-/rekest nummer	
14	Datum beschikking	
15	Soort zaak	
16	Verzoek raadsonderzoek	
17	Advies Raad	
18	Beslissing	
19	Volgt advies?	
20	Motivering	
21	Zaak-/rekest nummer	
22	Datum beschikking	
23	Soort zaak	
24	Verzoek raadsonderzoek	
25	Advies Raad	
26	Beslissing	
27	Volgt advies?	
28	Motivering	

DANKWOORD

De afgelopen jaren heb ik hard maar altijd met veel plezier gewerkt aan dit proefschrift. Met het gevaar erg sentimenteel te worden maak ik graag van deze gelegenheid gebruik om iedereen te bedanken die mij op verschillende manieren tot steun zijn geweest in deze tijd en hebben bijgedragen aan de totstandkoming van dit boek.

Allereerst wil ik mijn promotoren bedanken. Masha, je enthousiasme over dit onderwerp en je inzichten vanuit het personen- en familierecht hebben mij geïnspireerd en goed geholpen met het uitvoeren van het onderzoek, met dit proefschrift als resultaat. Catrien, dit is niet de eerste keer dat ik onder jouw vleugels mijn ontwikkeling tot volwaardig criminoloog heb kunnen voortzetten, en wie weet ook niet de laatste keer. Tijdens de afgelopen jaren heeft jouw deur altijd voor me opengestaan. Zowel jij als Masha hebben in jullie begeleiding ervoor gezorgd dat ik het beste uit mezelf heb kunnen halen als zelfstandig onderzoeker.

De data voor dit onderzoek komt vanuit veel verschillende instanties, die allemaal het belang ervan zagen en de deuren voor mij openden. In het bijzonder wil ik de Raad voor de rechtspraak, de Raad voor de Kinderbescherming, alle rechtbanken, het Openbaar Ministerie en alle rechters, advocaten en specialisten bedanken die mij te woord hebben gestaan. Al deze data verzamelen en verwerken was mij echter nooit gelukt zonder hulp van mijn stagiaires. Yasemin, bedankt voor jouw hulp met alle interviews en gezellige autoritjes en snelwegdiners. Myrthe, Linde, Manon en Jentien, al het transcriberen en coderen zal vast niet altijd even spannend geweest zijn maar ik hoop dat jullie er wat van hebben kunnen leren. Het was in ieder geval voor mij erg fijn jullie in mijn 'team' te hebben.

Mijn collega's bij de afdeling Privaatrecht hebben mij meteen welkom laten voelen en ik heb er met veel plezier kennis gemaakt met het personen- en familierecht. Als beginnend aio wist ik vaak niet wat er van mij verwacht kon worden en het heeft het mij enorm geholpen om vooral in dat eerste jaar omringd te zijn met andere promovendi in dezelfde situatie.

Werken bij het NSCR is meer waardevol gebleken dan ik had kunnen bedenken. Mijn collega's werden snel vrienden en ik ben altijd met plezier naar het Initium gegaan. De eindeloze potjes rond de tafel, lunchgesprekken, borrels in de Basket, streken in de Blauwe (H)engel en congresbezoeken in binnen- en buitenland hebben het leven van deze promovendus met een hang naar spanning en avontuur

meer dan dragelijk gemaakt. In het bijzonder wil ik graag Henk, Marleen, Marre, Jessica, Holly en Sabine bedanken. Henk, je ondersteunende woorden tijdens mijn laatste jaar bij het NSCR hebben veel voor mij betekend. Sabine, fijn dat jij me zo geduldig hebt willen aanhoren en al het advies en de steun die daarop volgden hebben me erg geholpen. Marleen en Jess, bedankt voor alle hulp en vriendschap jullie mij die deze jaren gebracht hebben. Ook al hebben onze loopbanen ons op verschillende plekken gebracht, hoop ik dat we deze vriendschap voort kunnen zetten. Marre, paranimf van me! Partner in crime, we lijken in veel opzichten erg op elkaar. Roadtrip met Marleen in het zuiden van de VS was er een voor in de boeken. Heel erg bedankt dat je mijn paranimf wil zijn. Dear Holly, how I wish you could have been here. My time at the NSCR would not have been the same if you were not forced on me as my office buddy. You became a dear friend very quickly and even though you are on the other side of the globe you have been such a great support up until now and I know very sure you will be in the future.

Allerbeste vriendinnetjes van me, ik hoop dat jullie je realiseren hoe blij ik ben dat jullie nog steeds zo'n groot onderdeel van mijn leven zijn na al die jaren en dat ik dit proefschrift en al het werk wat daaraan vooraf is gegaan nooit had kunnen doen zonder jullie steun en oprechte interesse. Het is een ongelooflijk fijn gevoel dat jullie onvoorwaardelijk het beste voor mij willen en ik beseft mij hoeveel geluk ik heb dat jullie er zijn. Assiebal, het voelde soms alsof we samen dit proefschrift aan het schrijven waren, zo betrokken en geïnteresseerd ben je geweest. Ik weet dat het vaker gezegd wordt in dankwoorden, maar ik meen het: zonder jou was het écht nooit gelukt. Het kon ook niet anders dat jij mijn paranimf bent en naast mij op het podium zal zitten. Ik had het niet anders gewild. Laten wij onze traditie van elkaar ophemelen bij volkomen onbekenden voor altijd voortzetten.

Laurens, Geesje en kleine Lida, ik ben blij met jullie als broer, schoonzus en nichtje. Het is fijn familie als jullie om mij heen te hebben. Pap, een eervolle vermelding voor jou. Ik noem je niet alleen hier maar ook in hoofdstuk 1 en de literatuurlijst. De appel valt dus niet ver van de criminologische boom en zonder jou was dit proefschrift zeker niet zo goed onderbouwd geweest als dat het nu is geworden. Ik wil jou en mam ook nog heel erg bedanken voor jullie onvoorwaardelijke steun tijdens mijn tijd als promovendus. Jullie zijn altijd zo trots op mij geweest dat ik mij soms afvraag waar ik dat aan heb verdiend, ik heb het jullie niet gemakkelijk gemaakt. Jullie als achterban is van onschatbare waarde.

CURRICULUM VITAE EN PUBLICATIES

Anne Eline Smit (Leiden, 1987) heeft in september 2011 haar bachelor Criminologie behaald aan de Universiteit Leiden. In augustus 2013 behaalde zij aan de Vrije Universiteit te Amsterdam haar master Criminologie in de richtingen Levensloopcriminologie en Strafrechtelijke Handhaving in de Praktijk. Ze heeft als onderdeel van haar masterprogramma ook de Research Track Criminologie gevolgd. Anne heeft bovendien meegewerkt aan het onderzoek van Catrien Bijleveld (NSCR) naar criminaliteit in generaties en aan het onderzoek van Miriam Wijkman (Vrije Universiteit) naar minderjarige vrouwelijke zedendelinquenten. In 2012 deed ze onderzoek in het kader van een stage bij Transcrime (Milaan) naar de illegale handel van tabaksproducten. Anne heeft vanaf november 2012 gewerkt als Loss Prevention Manager bij een grote keten van kledingwinkels. Hier was zij verantwoordelijk voor het team dat het verlies van de winkel moest minimaliseren, veroorzaakt door shoplifters, operationele fouten en diefstal door werknemers. Vanaf september 2013 was Anne werkzaam als promovendus bij de afdeling Personen- en Familierecht van de faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit en het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), waar zij haar promotieonderzoek 'Tussen kwaad of erger: Beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens (echt)scheidingen en daaropvolgende familierechtelijke procedures over kinderen' uitvoerde. In mei 2018 is Anne in dienst getreden als onderzoeker bij de Raad voor Rechtsbijstand.

Publicaties

Calderoni, F., Favarin, S., Ingrasci, O. & Smit, A. (2013). United Kingdom. *The Factbook on the Illicit Trade in Tobacco Products 1*. Trento: Transcrime.

Gammeren-Zoetewij, M. van, Peters, S.L., Combrink-Kuiters, L., & Smit, A.E. (2018). *Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2017*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Smit, A.E., Antokolskaia, M.V., & Bijleveld, C.C.J.H. (2015). Between Scylla and Charybdis: A Literature Review of Sexual Abuse Allegations in Divorce Proceedings. *Psychology*, 6, 1373-1384.

Smit, A.E., Antokolskaia, M.V. & Bijleveld, C.C.J.H. (2017). Aard, context en afhandeling van beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens een civielrechtelijk geschil over de kinderen: een close up. *Familie en Recht*.

Smit, A.E., Antokolskaia, M.V. & Bijleveld, C.C.J.H. (2017). Het besluitvormingsproces van civiele rechters in procedures over de gevolgen van een (echt)scheiding met een beschuldiging van seksueel kindermisbruik', *Recht der Werkelijkheid*, 38(2), 29-50.

Smit, A.E., Antokolskaia, M.V. & Bijleveld, C.C.J.H. (2018). Strafrechtelijke afhandeling van seksueel kindermisbruik in de context van scheidingsproblematiek. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 40(10), 260-266.